VAARDISE.

„Nu er Morgen over Folkets Kræfter
og Morgengrættenhed derefter
af svage Folk og gamle.
Stundom stiger det til Forbandelse.
Men snart kan Norge samle
alle krænkede Navn
i sin Moderfavn
under Glorien af sin Opstandelse.“

BJØRNSTJERNE BJØRNSON.

VAARDISE.

FORTÆLLING

AF

KRISTOFER KRISTOFERSEN.

KJØBENHAVN.
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).
FR. BAGGES BOGTRYKKERI.
1886.

I.

Skikkelige Folk.

Der laa noget dæmpet over hele det elegante Værelse. Væggene var brunrøde, de svære Gardiner for Vinduerne og Dørene af samme Farve. Og skulde Lyset endnu ikke være dæmpet nok, saa sørgede Persiennerne for Resten. Lyden af Skridt paa Gulvet dæmpedes af Brüsseler-Teppet, Møblernes Glans af Sirtses-Overtræk og «Antimarkassas» broderet med mørke Kulører, og blandt de mange Potteplanter, som stod i Stativer, paa Borde og Hylder, gav ingen Duft, ingen prangede med straalende Blomster. Møblerne havde runde, tunge Former, svulmende Stopninger, fulde Puder og «Trøstere» paa Sofaer og Stoler, tykke Tepper paa Bordene, og det store Speil mellem

Vinduerne fik først give Billedet dæmpet ved et Florsforhæng. Malerierne paa Væggene var ogsaa af den fredelige Skole med fredelige Motiver og dæmpede Farver; ingen vild Gjengivelse af Naturen, intet, der tvang til at stille sig foran dem og komme med uvilkaarlige Udbrud af Overraskelse ved at se selve Virkeligheden skride ud fra Væggen, intet, der mindte om «Retninger»; Himmel som Postpapir, Skyer som Cigarrøg, velordnede Træer, ikke grønnere end Mos, omkring et Vand, som optog Himlens Farve noget dæmpet som gjengivet af et dugget Speil. Det kostbare Taffelur pikkede stilfærdigt og langsomt, som om det var i Betænkning, om det ikke burde stanse.

Kort sagt, man saa det, om man ikke vidste det før, at man var kommen ind til skikkelige Folk. Gode gammeldags Mennesker, der nød sin Velstand uden Overdaadighed, uden at give Forargelse ved larmende Fester og kostbar Luxus, uforstyrret af Verdens Paagang mod vore nordlige Kyster, dens lokkende Skjønhed og dens farlige Tanker. Mennesker, der havde paa Forhaand opgjort Regnskab over hver Glæde, som de vilde unde sig, og derfor ogsaa havde Lov til at skyde fra sig de Ubehageligheder, som de

ikke havde fremkaldt. Folk, der holdt sig borte fra Verden og byggede sit Hjem med dæmpede Omgivelser, med afrundede Gjerder, som ikke engang kunde synes som Gjerder uden for den, der prøvede at trænge ind, — ikke af Bitterhed, ikke fordi de havde noget udestaaende med denne Verden, men fordi de ikke trængte den til, og følgelig heller ikke erlagde mere end den bestemte Skat til den.

Og man tog ikke feil. Grosserer Bergmann og hans Søster, Enkefru Lauwsitz, var bekjendt som grundskikkelige Mennesker, der nød Agtelse fra alle Hold. De var blandt dem, der i en Hovedstads Selskabskredse tjene som levende Vidnesbyrd mod Plebejernes Skrig paa Storborgernes Uanstændighed og letsindige Flothed i Liv og Optræden.

Grosserer Nils Bergmann var Ungkar. Rig, Ungkar, selskabelig og dog dydig, nøkter, uplettet af Rygte. Søsteren var tidlig blevet Enke, dengang endnu smuk, afgjort og dog tarvelig, ikke det mindste koket, stadig, afvisende al Tilnærmelse. Nu var hun sig sin Alder bekjendt, 45 Aar, virksom Husmoder, Asyldame og Bazarers Velynderske. Et sligt Søskendepar havde man Lov at pege paa og sige: den Selskabskreds, hvor saadanne Menne-

sker indtage en agtet Plads, — kan den fortjene Beskyldninger for Umoral?

Nils Bergmann var Ungkar, fordi han i sin Ungdom var for «brav» til at tænke paa Damer; han arbeidede, naar andre unge Mænd morede sig, arbeidede for at blive det, han nu var: Bergmann & Co.s eneste Indehaver. Og da han var kommen saa langt, at han ikke længere behøvede at være den stadig dragende Maur, havde «Maanen» alt indfundet sig, og ved den Tid er i Almindelighed Mændene kommen ud over det Stadium, at de maa forelske sig under kvindelig Omgang. Nils Bergmann syntes ikke, at han behøvede at gifte sig, han havde ingen særlig Trang dertil, og da Søsteren var blevet Enke, saa kunde han samtidig skabe sig selv hjemlig Hygge og hende et sorgfrit Liv uden at behøve at anstrænge sig med at udfinde en passende Livsledsagerinde. Søster Lauwsitz fandt det heller ikke Umagen værd at opmuntre Broder Nils til at «forandre sig». Det morede hende at se ham være galant paa sin noget gammeldags Maade ligeoverfor hendes Veninder med Presenter og smaa Opmærksomheder, men fattede hun Mistanke til en af dem om, at hun gjorde Attentat paa Broderens Hjertefred, saa fandtes der et

Anstændighedens Paaskud til uden Opsigt at bryde med en saadan udelikat Veninde. Om denne da forsøgte at lade Sladderen bære det Ord, at Fru Lauwsitz vaagede som en Duenna over Broderens Kyskhed, saa blev sligt dog ikke optaget i deres Kredse med tilsigtet Latter, det faldt tilbage paa vedkommende Dame selv, ti man morede sig ikke over Bergmanns.

I dette skikkelige Hjem var Nils Bergmann den yngre optaget som Barn. Af denne Onkel og Tante vaagedes der over hans Ungdom. Forældreløs, fattig, utæmmet var han kommet ind til Byen i 15 Aarsalderen og blevet overladt til en Pensjons-Frues Pleie og Omsorg. Tante Lauwsitz havde nemlig fundet, at det var langt bekvemmere at betale for Gutten i Pensjonen, end at have hans stærke Sang og Jubel skraldende mellem disse fredlyste Vægge, under dette til den anstrængte Forretningsmands Hvile indviede Tag. Fru Lauwsitz havde aldrig kunnet tilgive sin ældste Broder Presten, at han havde giftet sig med denne Guts Moder, og derfor likte hun heller ikke sin Nevø. Det var menneskeligt. Men derfor tilkom der hende saa meget større Ros, fordi hun ikke modsatte sig Broder Nils's

Plan, da Gutten ved Faderens Død var bleven forældreløs, at lade ham opdrage som en Embedsmands Søn, istedetfor at gjøre sin simple Pligt — underholde ham, indtil han efter Konfirmationen kunde komme ud og tjene sit Brød. Hun havde bare sagt med den fine Dames taktfulde Resignation: «Som Du vil, Broder. Barnet kan jo ikke for, at han er sin Moders Søn.» I Begyndelsen havde hun vistnok ikke likt at se «den uopdragne Bondeknold», som hun kaldte den i en afsides Landsbygd opvoxede Gut, men lidt efter lidt, eftersom hun hørte, at alle Veninderne fandt ham saa vakker, gik hun et Stykke med paa den Godhed, som Nils Bergmann den ældre fattede for sin Navning. Hun bød ham komme til de smaa Selskaber, lod ham undertiden følge med ud i Besøg hos sine Bekjendte, tog sig af hans Manerer, konfererede med Lærerne om hans Flid og Evner og glædede sig saa over al Maade, at hun gav ham et Kys, da han første Gang viste sig for hende med den lange Silkedusk som en af Jomfru Minervas vakreste Ungersvende. Onkelen, der selv aldrig havde vidst, hvad Ungdom var, fulgte med i sin Navnings skjønne Vaar; den rolige, alvorlige Talmand kunde sidde Timer og høre paa Nils den

yngres Fortællinger om det glade Russeliv, Talerne i Logens lille Sal, Jubelen paa Klingenberg, de natlige Tog op til Uranienborg-Skogen under de to hundrede friske Røsters: «Sjung om studentens lyckliga dag», med Hurraraab foran gamle Heltbergs Bolig deroppe, under Forfølgelse af Politikonstablerne gjennem Gaderne til «Vestibulen», det hellige Fristed, beskyttet af Vingerne til *alma mater*. Den fredelskende Borger havde ingen Betænkelighed ved at ofre til dette urostiftende Liv, han udstyrede sin Brorsøn rigelig med Lommepenger; det var, som om han vilde leve ogsaa sin Ungdom gjennem denne raske, opvakte Ynglings freidige Gaapaa i det hensynsløse, fornuftstridige Løvsprætliv. Han gjorde sig til medskyldig i Galskaber ved at le, naar den yngre Nils fortalte om dem; han hjalp ham at skjule Historierne for Tante Lauwsitz; han overraskede sig i at beklage, at hans egen Ungdom havde manglet Galskabens Poesi, og han ødslede virkelig med sine Offer til de glade Guder, saaat ingen Student var mere velkommen i alle glade Kredse end Nils Bergmann. I sig selv var Nils ogsaa en ægte Yngling. Hjærtevarm, kjæk, begavet og trofast. Derfor støjede der altid noget omkring ham, men det var aldrig

stygt; det var Ungdommens Safter, som piplede uhindret op i de urolige Hoder og brød Hensynenes Træghed. Det hændte dog stundom i senere Tider, efterat Russeaaret var turet tilende, og efterat Jus'en var valgt i Samraad med Onkelen som det fornuftigste Studium for den mulige Efterfølger i Bergmann & Co., det hændte, at Nils den ældre kunde vise et alvorligt Ansigt og spørge, hvordan det gik med Studeringerne. Da forstod Nils den yngre, at Tante Lauwsitz havde været ifærd med sin Broder, og han lovede at tage fat med Alvor, men glemte det saa igjen for det bevægede Liv, der var begyndt at ytre sig blandt Ungdommen. Dette Liv tegnede til at blive mere end Jubel, Sang og Galskab, Grosserer Bergmann læste om det i sit Blad, og han blev betænkelig, mistede Lysten til at være med i «Frøjden» og ofre til de glade Guder. Saa længe Ungdommen holdt sig inden sin Ramme, Punschelag og Sang om Studentens «hellige Kald», var den morsom, men gik den over Grænserne og begyndte at tale med om Samfundets, de voxne Mænds Sager, blev den uelskværdig. Grosserer Bergmann var en ægte Kristiania-Borger. Hans Godmodighed slap op, naar der rørtes ved de bestaaende Forhold; disses Bevarelse hang

sammen med hans religiøse Følelse, hans Kirkegang, hans store Offer til Præsten. Derfor var det, han lod sig bevæge til at udtale det første Magtsprog mod Brorsønnen, da han hørte, at denne ligesom paa Trods netop havde sluttet sig til den radikale Retning blandt Ungdomsflokken. Det tog ham som et Forræderi, at den, han havde tilladt sig at leke Rus med, den, som skulde blive ham selv i forædlet, udviklet Skikkelse, skulde lade sig henrive til Trods og Opstand mod de Tilstande, som han havde at takke sin Velstand, sin Agtelse for. Det var jo, som om han sveg disse Tilstande, naar han brugte sin Velstand til at opamme deres Fiender. Det Magtsprog, han havde brugt, var ikke strængt, det stod ikke i noget Forhold til den Harme, han følte. Han havde bare sagt, at det ikke var hans Mening at understøtte den radikale Propaganda; han ventede snart at faa Meddelelse om, at Brorsønnen agtede sig op til Examen. Nils den yngre havde hertil svaret, at det ikke var for tidlig, men at han med Sandhed dog ikke kunde love at opfylde Forventningen saa ret snart, eftersom han maatte tilstaa, at han endnu intet havde bestilt. Saa gik der atter nogen Tid, og Forholdet mellem Onkelen og Brorsønnen var

mere kjøligt, men nu læste den unge virkelig med Flid, om han end ikke kunde afholde sig fra at deltage med Interesse i det, der holdt paa at udvikle sig i Landet, og som Grossereren saa paa med stærkere og stærkere Harme.

— Slig stod det ved denne Tid, da Grosserer Bergmanns Dagligstue aabnede sig for vort vanhellige Blik.

Der sad to ved det sirlige Kaffebord — hver i en stoppet Lænestol; men den tredie Kop tydede paa, at endnu en ventedes. Han var ung, vakker, med aabne, intelligente Træk, livlig, næsten urolig; under Samtalen syntes han ofte at ville springe op, hævede Stemmen, gav Ordene Eftertryk ved at banke paa Stolarmen og slaa ud med Haanden, og undertiden skjød der stærkere Glimt fra hans Øjne, end det passede til Omgivelserne. Hun var over den Alder, da man sætter Pris paa at kaldes ung, smuk endnu, temmelig fyldig, alvorlig, dæmpende af Væsen; for hver Gang han gav efter for sin Livlighed, løftede hun Hovedet langsomt og saa paa ham med et Blik, hvori der laa Forbauselse og Indignation.

«Jeg indrømmer, at Onkel har Grund til at være misfornøjet med mig, fordi jeg endnu ikke er kommen forbi Begyndelsen af det,

mine samtidige er færdig med. Men i den senere Tid har jeg dog gjort mit beste for at hente igjen, uagtet denne Examenslæsning er mig modbydelig — rent ud vammel, Tante!»

Han ledsagede de sidste Ord med et Slag paa Stolarmen og fik herfor et af de Blik, der plejede at virke som Dæmper; men denne Gang hjalp det ikke; han fortsatte med temmelig stærk Stemme, stærkere end tilbørligt i denne Stue:

«Ja, jeg fordrer jo ikke, at du skal forstaa dette, Tante. Du kan bare dømme fra det, du er vant til at se hos din indskrænkede Omgangskreds og høre af de fornemste Gjedebukke af Vismænd inden denne Kreds — —»

«Niels — —!» udbrød hun i højeste Overraskelse. Om en havde givet Professor Steffens, Kredsens Halvgud, en Ørefik, midt under Selskabet, vilde hun næppe være bleven mere forfærdet.

«Naanaa, Tante, det er ingen Ting at blive forstemt for,» beroligede han. «Jeg er vant til at høre og selv bruge langt stærkere Udtryk, naar jeg bliver tirret. Og du har tirret mig, Tante, ved at holde frem for mig som efterfølgelsesværdige Exempler slige aandelige Kadavere som disse din Kredses

unge Flidsmønstre. Skulde jeg efter alle de Forhaabninger, Onkel har sat til mig, efter alt det, han har kostet paa min Udvikling for Livet, skulde jeg lønne dette ved at blive en — slig som de andre; snyde mig til en Examen for at faa Berettigelsen til at staa i Kø foran Statens store Fæhus og vente paa min Tur! — Naaja, som sagt, du skjønner ikke dette, Tante, men jeg vil tale med Onkel om det. Han har forhaabentlig nok Fordomsfrihed til ialfald at høre paa mig uden at faa ondt.»

Fru Lauwsitz krammede Lommetørklædet og svælgede og svælgede for at dæmpe den Heftighed, hun kjendte i Opstigende. Endelig sagde hun meget dæmpet:

«Du behandler mig vakkert — hensynsfuldt. Det er alt, hvad jeg kan sige.»

«Naanaanaa, Tante! jeg har jo ikke sagt et ondt Ord til eller om dig. Det er denne din Omgang, jeg taler om. Men hvis det generer dig, skal jeg ikke engang tale om den. Saasaa — vær nu snil og fornuftig, Tante.»

«Aa — Gud, aa — Gud!» sukkede hun. «Hvad man kan paadrage sig!» —

«Er nu jeg virkelig noget sligt haabløst,

som man «paadrager sig», Tante? Det kan du umulig mene.»

De sad taus et Par Minutter. Saa sagde hun ud i Luften:

«Nej, man skal aldrig stole paa nogen jordisk Herligheds Varighed — allermindst paa et hæderligt Familienavns Beskyttelse for Besmittelse.»

«Der sagde du vist noget meget dybt, Tante; det er for Resten uligt dig at fare med Aandrigheder — det er min Kompliment til dig.»

Hun fortsatte som før:

«Naar man ikke føler den dobbelte Forpligtelse til at leve skikkeligt ved at bære et godt Navn, saa —.»

«Nej — men, Tante?»

«Havde du ikke hedt Nils Bergmann, vilde ikke din Opførsel have krænket mig halvt,» sagde hun vendt mod Brorsønnen.

«Nu har jeg aldrig i mit Liv —! — Dette er umoralsk tænkt af dig, Tante. Naaja, det forstaar du jo heller ikke. Men en Ting forstaar du, naar jeg siger dig det, og det er, at vore Familietraditioner ingenlunde er saa rene, som du indbilder dig. Bergmannerne har været fuldt saa gode Slyngler, Blodsugere, Røvere, som alle de andre gamle gode Slegter

i dette Land. Det er først den siste Generation, som har hævet Familien noget i moralsk og intellektuel Velbefindende, for min Bedstefar, din Far — det ved du godt —, var heller ikke af Mors bedste Børn.»

«Min Far! — og du vover —? — Jojo, jeg kjender denne taktfulde Maade, denne Bondekraft, som — —, jo, det er Slegtsarven fra din Mor. Paa en værdig Maade fortsætter du at volde os de Sorger, som dine Forældre begyndte.»

«Vi gir nok ikke hverandre stort efter i at tale rent ud af Posen uden Hensyn til Pietets-Følelser, du og jeg,» sagde han med en Smule Dirren i Stemmen.

«Din Bedstefar har ingen Bekymring eller Skam voldt dig, som dine Forældre har voldt —»

«Stop, Tante! der tar du fejl. Føler jeg det ikke paa mig daglig, at det er mine Forfædres afskylige Synder, som gjør, at jeg ingen Ting duer til? Min Hidsighed, min Ustadighed, min Uro, min Hang til at drive, det, at jeg i dette Øjeblik staar her og begaar den latterlige Dumhed og Daarlighed at forivre mig mod dig, min egen snille Tante, — alt det skylder jeg min Tipoldefars, Oldefars og Farfars Letfærdighed og Svir! — Jo, jeg har

nok af Skam og Bekymring fra Slegten, skulde jeg tro, — jeg, den siste Ætling af en raadden Stamme! — Tak være Far, at han trods al Slegtsarven havde Fordomsfrihed nok til at indrette sig saa fornuftigt, at jeg dog fik lidt kraftigt, ubedærvet Blod i mig, saa jeg ialfald har Evne til at forstaa dette her stygge, værge mig mod det nedarvede Udslet, som jeg bærer Spiren til. Og det er netop det, som nu har fat paa mig med Kraft og forfriskende Glæde, at jeg vil begynde at ruske op i mig selv for at faa væk noget af Bergmannen i mig.»

«Du kan glæde dig ved, at du har saa overmaade lidet af din Fædreslegts elskværdige Træk,» sagde Fru Lauwsitz med skarp Betoning, rejste sig og gik hen til Vinduet for at jage ud en næsvis Flue. Det var bare, naar noget saadant som Fluer skulde ud, at disse Vinduer aabnedes. Brorsønnen vilde hjælpe hende, men hun afbad det kort, og han gav sig til at gaa op og ned smaanynnende.

Om lidt sloges Portièrerne tilside, og i Aabningen viste sig Grosserer Nils Bergmann med sit store aabne Apostelaasyn, der især nu efter Middagssøvnen syntes at byde: «Fred — Fred!»

«Kjære Nils — er du der? — er du ikke blet forstyrret? — har du slet intet hørt? — aa, det var godt!» — modtog Søsteren ham med noget klagende og samtidig glad, beskyttelsessøgende i Røsten.

«Ja —? Nej —? Nej, sletikke. Naanaa,» svarte han efterhvert paa hendes Spørgsmaal og Udraab og saa fra hende bort paa Brorsønnen med et venligt Nik.

«Goddag, Onkel!» sagde Nils den yngre; — «har du Hastværk?»

«Aa—aa. Som jeg selv vil, Gutten min. Jeg er saa heldig, ved du.»

«Ja, for det er noget, jeg vilde snakke med dig om.»

«Det kan du godt faa. Jeg vilde ogsaa gjerne snakke med dig lidt.»

«Ja, Tante har alt slaat paa det. Du vilde skjænde paa mig, Onkel. Men det kan du altid gjøre siden. Lad mig først tale med dig om det mest magtpaaliggende, ellers kommer jeg mig ikke rigtig til med det. Noget og ikke saa ganske lidt vedkommer det ogsaa dig »

Grosserer Bergmann satte sig mageligt tilrette i Lænestolen og modtog med et venligt Nik Kaffekoppen af sin Søsters Haand,

som ikke var fri for at skjælve efter de lidt ualmindeligt stærke Sindsbevægelser.

«Din Brorsøn har netop behaget at give mig en Del smukke Komplimenter. Han længes vel efter at gjentage dem for dig,» sagde Fru Lauwsitz.

«Hvad —? Nejvist har du vel ikke været uartig mod din Tante, Gutten min? aanejvist har du vel ikke.»

«Misforstaaelser, Onkel. Jeg skal forklare dig det siden. — Tante, lad os slutte Vaabenstilstand, mens Onkel og jeg snakker sammen.»

Onklen lo godmodig og drak sin Kaffe. Tanten rejste sig og vilde forlade Værelset, idet hun sagde mere henvendt til Broderen end til den andre:

«Aldrig før har jeg siddet ivejen i dette Hus, og heller ikke nu skal det ske.»

Saa blev der en Kjæring og Overtalelse for at bringe den krænkede Husmoder til at gjenindtage sin rømmede Plads, og endelig satte hun sig i en Sofa saa langt borte som muligt. Hun syntes af Nils den ældres spøgende Væsen og altfor lidet stive Optræden mod Brorsønnen at forstaa, at det joviale Lune var kommen over Broderen og at hun vilde trække det korteste Straa i en Kamp

mellem de forbundne Mænds Godmodighed og hendes værdige Indignation. I de Dage, da Nils den ældre lekte Rus, var sligt oftere hændt. Men nu, da et Skriftemaal var en aftalt Sag mellem begge de gamle, at slaa sig til den unges Parti, det var et Forræderi. Nils den ældre følte, at hun saa paa ham med Anklage i Blikket, han indrømmede, at hun havde Ret, og blev med et alvorlig.

«Nu, hvad var det saa, du vilde?» spurgte han Brorsønnen.

«Jo — det er en hel liden Historie, det begynder med, Onkel.

I Formiddag, som jeg sad fordybet i Schweigaards Proces — ja, for jeg læser med Fart nu —, saa hørte jeg noget halvt som en Pikken og halvt som en Kradsen paa Døren. Da jeg aabned, stod der en liden Jente med en stor Kurv paa Armen og saa op paa mig med et frygtsomt Blik, en endnu mindre Jente sad paa det øverste Trappetrin og græd. De saa begge rigtig medtat ud, gulbleke, magre, forsultne og fillet. Jeg spurgte, hvad de vilde, og saa kom det ud saa ynkelig, saa kvint og spædt og ræd, at de vilde bede om en liden Bid Mad eller et Par Øre.»

«Fantunger!» afbrød Onkelen; — «du gav dem naturligvis intet? — Du skulde hentet

en Konstabel. Tiggeri maa man aldrig se gjennem Fingre med; det er en Forbrydelse.»

«Aa — dette mener du ikke, Onkel. — Men nu skal du høre videre.

Jeg spurgte Ungerne om, hvor de hørte hjemme. Jo, de var Døtre til Jakob Jenssen, som er Arbejder ved Grosserer Bergmanns Værk, fortalte den største.

Du kan naturligvis forstaa, at jeg efter den Besked ikke lod mig narre til blindt hen at følge min første Indskydelse og give dem en liden Almisse.»

«Naturligvis — det vilde vært en Fornærmelse mod mig. Hvad hedte Manden? — Han skal bort fra mit Værk — jeg vil ikke have Arbejdere, som sender sine Unger ud paa Tiggeri. Det er jo en Skam for mig.»

«Javist er det en Skam for dig, Onkel. Derfor gav jeg mig ogsaa til i din Interesse at undersøge Forholdene; — jeg fulgte Smaajenterne hjem, op paa Sagene. Jo, der stod det herlig til. Nejnejnej, det, vi mener, naar vi snakker om Fattigdom, er jo bare et let Begreb imod Virkeligheden. Aldrig vidste jeg før, at de stakkers Folk af Underklassen har det saa forfærdelig ondt. Jeg har hørt det og selv gjentaget det, at det er et stort Slug mellem Mennesker paa den ene og paa

den andre Siden af Lykken, men sligt noget — —»

Taarerne traadte frem i Øjnene paa den unge Mand. Onkelen trak utaalmodig i Stolen og sagde bortfejende Tankerne paa Elendigheden fra dette sit koselige Hjem:

«Aaja, aaja — vi maa ikke lade os rive med af Føleri. Hvorledes skulde det saa gaa Samfundet? — Elendigheden kan vi saa ikke afskaffe ligevel.»

«Nejmen denne Elendighed, som jeg saa idag, den maa du afhjælpe, for du er Skyld i den, Onkel.»

«Er jeg?»

«Ser du? nu begynder det,» sagde Tanten og kom nærmere.

«Ja — paa en Maade. Lad os tales ved med Ro, Onkel, for dette er Alvor, det er noget, som for første Gang har grebet mig ind i Sjælen.»

«At du dog kan vove at afbryde din Brorsøn, naar han gir dig en Lektion!» sagde Tanten og kom endnu nærmere.

«Opfat mig ikke forkjert — hverken du, Onkel, eller du, Tante. Naar jeg siger, at du er Skyld i Elendigheden hos din Arbejder, saa mener jeg, at du uvidende og viljeløs er Skyld deri. Denne Arbejder f. Ex. har Kone

og sex Barn. Han tjener 10 Kroner om Ugen for at ofre al sin Tid, al sin Kraft for dig. For disse 10 Kroner Ugen skal otte Mennesker have Hus, Mad, Klær, om Vinteren desuden Varme og Lys. Det strækker saavidt til, naar ikke Sygdom kommer paa, sagde Manden; jeg forstaar ikke, hvorledes det kan gjøre det. Men nu har Manden været syg en hel Maaned og i den Tid ikke tjent en Øre.»

«Og det er jeg Skyld i? — Jeg kan fortælle dig, at jeg endnu igaar overdrog Formand Peterssen at uddele 10 Kroner blandt de syge Arbeidere, for jeg hører, at det er flere af dem.»

Tanten knejsede. Nils den yngre saa forundret paa sin Onkel og Velgjører. Det var, som om han i dennes Træk vilde udforske, hvad Grunden vel kunde være til, at han uden at ytre et Selvtilfredshedens Ord ødslede hundreder paa ham, mens han nævnte det som et Storværk, at han gav 10 Kroner til dem, der var bleven syg under Slidet for at gjøre ham rig. Han fortsatte om lidt:

«Jeg kom hid op idag for at bede dig om Lov til at hjælpe Arbejderne ved Værket med at faa istand en egen Understøttelseskasse. Jeg ved, du saa gjerne vil, at jeg

begynder at interessere mig for din Forretning. Og nogen herligere Begyndelse kan jeg ikke tænke mig end at træde iblandt Arbejderne som deres Ven og Hjælpesmand. Ja, Onkel, jeg ser det paa dig, at du vil. Giv to tusen Kroner til et Grundfond, saa skal jeg — —»

Grosserer Nils Bergmann havde rejst sig og stod stille foran Brorsønnen. Det godmodige, skjægløse Ansigt, der tabte sig i den skaldede Isse uden Karakterovergange, uden saa meget som en Bekymringsrynke eller en Uregelmæssighed i Benbygningen, bævrede hist og her — ved den brede Mund og omkring de store, lyse Øjne. Det begyndte med et Tiltog til Latter, men gik over til tørt Alvor:

«Ved du, hvad du beder om, Dreng? — det er intet mindre end en Hjælp fra min Haand til Arbeidernes Krig mod mig. — Nej, du forstaar det ikke —? Godt. Men den Dag, mine Arbeidere anlægger sin egen Hjælpekasse, afskediger jeg hver en af dem. Vil de komme med en liden Del af sin Ugeløn til mig eller min Fuldmægtig og bede os forvalte den efter vor bedste Indsigt, saa skal jeg vise mig faderlig imødekommende mod dem. Men slige Ting, som du i din

Dumhed kommer og plaprer om, lugter det Petroleum af.»

Nils den yngre stod som himmelfalden — ligesaa forbauset over Onkelens Opfarenhed — han havde aldrig set det før — som over, at hans Forslag skulde møde virkelig Modstand. Ja, de andre Værksejere, om dem kunde han nok tænkt sligt, at de førte en stille Krig med sine Arbeidere og modsatte sig disses Selvhjælp, men Onkelen, den humane, skikkelige, godmodige Nils Bergmann, som havde lekt Rus og skjult Galskaber sammen med ham! — Han saa sin Onkel stivt ind i Øjet og sagde:

«Ja — saa er det naturligvis spilt Umage at tale med dig om, at din Fuldmægtig ved Værket afskediger Arbeidere af politiske Grunde?»

«Ja — det er spilt Umage. For det første blir det Fuldmægtig Borgens Sag; jeg har git ham fuld Handlefrihed med Hensyn til Antagelse og Afskedigelse af Arbeidere. Og for det andet er jeg fuldstændig enig med ham i, at han ikke tillader radikale Meninger at udbrede sig blandt Værkets Folk; sligt noget og en Hjælpekasse — jo, det skulde blive Grejer! — Og for det tredde saa er Værkets Sager noget, som ikke kommer min

Hr. Brorsøn ved. Jeg har sagt, at det vilde være mig kjært, om du begyndte at fatte Interesse for min Forretning, og saa er det ganske vist; men man begynder ikke med at vende op og ned paa Forholdene; en Lærling i en Forretning begynder med at kopiere Brevene paa Kontoret.»

Brorsønnen fortsatte at stirre paa Onkelen. Var det ham, eller var det ikke ham? Det syntes ham med ét, som om han stod foran en fremmed Mand, og han blev skamfuld og kold ved at tænke paa, at det dog var den samme Person, han havde givet al sin Fortrolighed og Kjærlighed. Han fik en Anelse om, at det ikke var Godhed mod den forældreløse Gut, som var vist ham i disse ti Aar, men hvert Kronestykke var en Ring i den Lænke, som skulde binde ham fast til Bergmann & Co. og tæmme ham til en god Efterfølger og Fortsætter af Onkelens Navn og Person. Han følte, at han blev bitter, der han stod. Han saa paa Tanten, som knejsede med et mildt Smil fra sin gamle Plads, og derfra paa Onkelen, der tændte sin Cigar med lidt skjælvende Haand og skottede til hende, som plejede at skjærpe hans Karakter, naar Godmodigheden var ifærd med at tage Overhaand. Brorsønnen fattede en Beslutning;

han tog sin Hat, som laa paa et lidet Bord ved Udgangsdøren.

«Aa — vent lidt,» sagde Onkelen. «Du har vel ikke saa stort Hastværk? — Det var jo saa, Turen skulde komme til mig at tale? — Det var jo Aftalen.»

«Nils foretrækker vel at faa sagt os Sandheden, som han kalder det, og saa gaa til sine Kamrater igjen,» kastede Fru Lauwsitz ind.

«Det var ikke min Mening at gaa, før jeg havde hørt, hvad du vil, og saa endnu sige et Par Ord,» sagde Nils og traadte et Par Skridt frem igjen.

«Du har heldigvis selv ført mig ind paa Sagen,» begyndte Grossereren, idet han satte sig ned igjen og gjorde Mine til Brorsønnen ogsaa at tage Plads. «Jeg vilde spurgt dig, hvad din Plan nu er.»

«Min Velgjører har Ret til at spørge derom, og derfor svarer jeg. Jeg vilde skynde mig med at faa Examen.»

«Og saa?»

«Mere vidste jeg ikke.»

«Hør nu! — Du er allerede en kompromitteret Mand. Ja, Professor Steffens fortalte mig, at du var en af de mærkede — ikke saa meget for dit noget vilde Livs Skyld,

som fordi du, der bærer et af de ældste Navne i Landet, tillader dig ved hver given Anledning at demonstrere mod det bestaaende, mod Øvrighed og Orden.»

«Kjære Broder Nils, tal dog ikke til vor Brorsøn om gamle, agtede Navne; han har netop for mig udtalt sin Foragt for hæderlige gamle Familier — og især vor egen,» skjød Tanten ind. «Det er Bønderne, som er hans Mønstre.»

«Aa—nej, Tante,» sagde Nils med en Smule gjenvakt Lune; «det er simple Snobber blandt dem ogsaa — slige, som kommer fra Pladsen Løvset og kalder sig Lauwsitz for at faa Adgang til at dræbe sin Sundhed og Sjæleadel i Kompagni med Bergmanner og —»

«Knegt!» raabte Onkelen; «fornærmer du din Tante i mit Hus?»

«Lad ham bare det — jeg er godt vant. Dette er intet mod, hvad han nylig, før du kom, opvartede mig med.»

«Jeg er forbauset, forfærdet, oprørt i mit Inderste!» sagde Grossereren, og hans aabne Ansigts Udtryk bekræftede hans Udsagn, der han stirrede paa Brorsønnen, som stod uden at flytte Haand eller Fod. «Ja, det er da sandt, hvad Professor Steffens sagde igaar: denne radikale Strøm er en Giftflod, som for-

vandler vort Folks Blod til Galde, sagde han; og det er rædsomt at tænke paa, at alle vore bedste Familier ofrer en Søn eller Datter til Uhyret.»

«Jeg er sikker paa, at den Aandrighed indbragte Professoren mere Bifald fra det andægtige Selskab, end al hans Virksomhed ved Universitetet har kunnet skaffe ham fra Elever og Kolleger,» henkastede Nils.

«Og du vil kritisere Steffens, vort Universitets, vort offentlige Livs og vor Selskabeligheds Pryd!»

«Pryd er naturligvis billedlig Tale, Onkel?»

«Gap! en Mand som Steffens har Lov at hæve sig over Formerne. — Jeg vil forresten ikke disputere med dig; du har berøvet dig selv Retten til at skifte Meninger med mig. Jeg har alle Kort paa Haanden og kan forlange.»

«Naa — og du forlanger?»

«Jeg forlanger intet andet end det, som er overensstemmende med sund Fornuft; forøvrigt har du som før din fri Vilje. Du forstaar, at den radikale Sag er en tabt Forretning? — Du har hørt, hvorledes Hans Majestæt sendte Stortinget hjem for en Uge siden?»

«Jeg hørte ogsaa, hvorledes Stortinget gjennem Præsidenten svarte.»

«Det er Hans Majestæt, vi taler om. Han har sagt Ordet: — urokkelig! — Hans Majestæt, Guds Salvede, har sagt det. Han *kan* ikke gaa fra dette Ord.»

«Et andet Ord heder *maa.*»

«Og du vover at tale saaledes om Hans Majestæt? — du — du — Gut, som — som — hvem er du?»

«Stakkels Broder Nils!» sagde Fru Lauwsitz.

«Kort og godt,» tog Onkelen igjen fat efter et Par beroligende Drag af Cigaren; «mit Forlangende er —»

«Tillad mig at møde dig paa Halvvejen, Onkel,» afbrød Nils med tilbagetrængt Bevægelse. «Jeg kom hidop idag for at forestille dig den Sag, du strax afviste, og saa bede om at faa tjene mit Brød som en fri Mand — i din Forretning for ikke at vise mig utaknemlig. Nu har jeg imidlertid set, at der er et stort Svælg mellem os to. Lad os skilles som Venner. Jeg vil ikke sige, hvad som har dukket op i mig for Tanker ved din Tale om dine Arbeidere. Gjør saa Gjengjeld, du; læg Bitterheden tilside og

tag mod min Tak. Tak for alt godt, Onkel! Tak, Tante!»

«Aa — bevares! du har da vist intet at takke mig for,» sagde Fru Lauwsitz og trak de runde Bryn op som i Forundring.

Nils stod med fremrakt Haand. Ingen tog den. Onkelens Ansigt var glat og slapt — Munden aaben, Øjnene opspilede. Slig hurtig Afgjørelse forefandtes ikke i denne solide Forretning, uden naar Arbeidere afskedigedes. Slige Karakterstykker opførtes ikke blandt skikkelige Folk, i disse dæmpede Omgivelser.

«Farvel, Onkel!»

Nils Bergmann den yngre gik ud i den uskikkelige Verden.

II.

Drømmesyner.

Det var ved Solopgang. Nils Bergmann satte sig træt paa en Tue, lagde sig bagover mod en Furustub og saa udover.

Nedenfor laa Kristiania, endnu hyllet i et let Røgslør siden igaar — ti ingen Luftning har svalet Natten — og rundt omkring den fagre Akersdal indrammet af de mørke Granaaser og løbende ud i Fjorden med Øerne. Vakrere Syn kan man sjelden faa end dette, fra øverste Korsvoldbakken udover Kristianiafjorden en Sommermorgen, før endnu de tusen Skorstene har lagt hele Synet i Graataage. Men det var dog ikke den storartede Udsigt, som optog Nils Bergmann, mens han drømmende lod Blikket hvile udover. Han havde ikke Tid for alt det, som

gjærede i ham, til at hengive sig i den tilfældige Sammenløben af Naturkræfter, som fik Folk til at studse og raabe paa, hvor her er skjønt. Han havde set, at det var vakkert, at Naturen her var rig og yppig, men han *vilde* ikke føle salig Berusning ved det.

Det var Kristiania, Staden, som laa der med tusen Skorstene og pralede af sine hundredtusen Indvaanere — disse hundredtusen Mennesker, hvoraf hvert enkelt nævnte det store Tal med Stolthed uden at tænke paa, at det netop var dette, som gjorde en selv saa liden, saa fattig, saa usel og bleg, — det var den Sammenstimlen af alle disse Mennesker, som gav hans Tanke Retning.

Dette Kristiania, der saa ypperlig som ingen anden Stad forener Smaastadens elendige Sladdervorrenhed og emnefattige Klaffer med Verdensstadens Uliv. Denne Hovedstad i et Land, hvis Folk er sundt som Blæsten om dets Fjelde, denne Hovedstad, som intet har af Landets og Folkets Ejendomlighed, men sender visnede Kulturplanter aarligaars ind over Bygderne for at skræmme Folket fra Kulturen med dens Frugter og lægge dets Ejendomlighed i Lænker. Denne Hovedstad, som sluger Ynglingofre hvert Aar — en fager, rankvoxen Skare, som kommer

derind med Krands og Sang, — og udspyr Unatur over Landet. Denne Hovedstad, som mere end nogen bedre fik Æren af at bære et livsfriskt Folks højevnede Sønner og dræbte dem med Klafferens Gift for nogle Aartier efter kanske at prale med deres Billeder, sat der af Folket, som Perler i Vildmandspynten, den smykker sig med. Denne Norges første By, som blev Kunstens og Videnskabens Sæde for at lægge den første i Fattigdommens Lænker og lade den anden gaa sin ensomme, forhaanede Sandhedsgang. Denne Hovedstad med sin despotiske og stundesløse «Grundlæggers» lystige Deklamationsbillede paa «Stortorvet» pegende med Fingren paa den besmittede Jordbund, som om han vilde sige: «Se, der ligger du, som jeg lagde dig, min gode Stad. Her er den samme gode Luft som i hin Tid. O — uforanderlige Stad! Naar Tiderne slaar andre, dig naar de ikke.» Denne Hovedstad ,som jublede om sin Hovedtanke, da den en Dag for nogle Aar siden samlede sig om Billedet af en fremmed, der havde vist os Sværdet, som det første store Kunstens Værk, den pyntede sig med. Denne Hovedstad, der forgjeves sukker efter et Hof i sin Midte, denne Lærehal for det demokratiske norske Samfund i smaalig Forfængelig-

hed og Nationalopgivelse. Denne gudfrygtige Stad med de mange fyldte Kirker, de hundred Kipper og beskyttede Bordeller og de brunstige Nattetog gjennem den fine «Karl-Johan». Det glider ud.

Billede paa Billede steg frem — mørke og lyse, jagende hverandre i endeløs Række.

Der stod Karl-Johans-Gade — det var en Virkelighed for en Uge siden — kogende fuld af Mennesker, som dreves af Lidenskab, uforstaaede Følelser, blegsotig Hyletrang og nervøs Angst for Hævnens truende, magre forrevne Fattigmandskor, som Talerne deroppe i det tunge, klodsede Folkeforsamlings-Palads kaldte frem fra Krogene. Det var en Lidenskab, som dampede ud i de hidsigt udbrølede Hurra-Hyl: «Leve Kongen!» og de, som var kommen med den liberale Penheds-Maske for at se det sidste Glimt af Folkefrihedens kaarne Talsmænd, der de drog hjem for at «appellere til sine Vælgere», var kommen for om mulig i al Skikkelighed at svinge Hatten for Johan Sverdrup, ogsaa de eggedes ved Hylene til at glemme sin rolige Penhed, reves ind i Lidenskabens Storm og opløftede Modhylet. De to Hyl — for Kongen og for Stortinget — kjempede om Magten, og paa hver Side gjorde alles Lunger

sin Skyldighed. Det var Hovedstadens politiske Kamp.

Igaar, da han som «frigjort Mand» efter Oprøret mod Skikkeligheden drev gjennem den samme Gade, var der ingen Lidenskab, ingen politisk Kampberedthed at se. Lidenskaben kogte ud i hine Hyl. Der stod de sirlige Huse med overmalte Vinduer som Tegn paa, at den Verden, som ellers prydede disse Trottoirer, havde taget i Brug sin Nervemedicin, «Landet», de skyggefulde Lunde og svale, havsaltede Strande, Landet det haardbarkede, raa, fra Højfjeldets Beitesvidder til Kystens Fiskerlejer — «Højfjelds- og Kyst-Sanatorierne» —, Landet, Folkets svedgjødede Tumleplads, som denne Verden ikke kjendte, før det blev dens eneste mulige Helsemiddel. Og mens denne Verden, som havde al Livets Glæde undtagen Blod i Aarerne, var ude forat kjøbe sig lidt af Bonden, der manglede alt undtagen dette og Midlet til at forny det, og mens den laa derude paa Landet og saa med Undren paa den klodsede, norske Race, som gik med Ljaaen fra Teig til Teig og slog ned de dejlige Markblomster uden Følelse, og mens den morede sig med at bade og ride og spadsere i «Lundenes duftende Svalhed», indtil den

kjedede sig og maatte ind til Karl-Johan igjen, saa skyndte de arbeidende Mænd herinde sig med at pynte og stelle og gjøre istand, saa at Verden, naar den kom tilbage, kunde finde, at Kristiania mer og mer blev «europæisk». Derfor lugtede der Asfalt gjennem Gaden, og «Dampvejvalsen» larmede og prustede Røgskyer ind i Lungerne paa dem, som var igjen. Og Solen glødede og tvang disse Stakler, som var igjen, til ialfald at holde sig mest mulig inden Vægge eller, hvis Kjedsomheden drev dem ud, til at gjøre sig Markiserne udenfor Forretningslokalernes Udstillingsvinduer nyttig. Men de fremmede, som gjæstede Staden paa denne Tid — ferierende «Provinsboere», der greb den eneste Lejlighed, som gaves dem, til engang at skue Herligheden, Hovedstaden, og Udlændingerne, som gik her et Par Dage for at ruste sig ud til Sportfærden gjennem det vidunderlige Turistland —, de gik der og iagttog hverandre og indbildte sig at studere den norske Hovedstads Hverdagsfysionomi, naar de drev fra Udstillingsvindu til et andet, tørrende Sveden og Støvet, bandende Heden og Kjedsomheden, satiriserende over de andre, der drev i samme Forretning. Ja, naar de saa kom hjem, sagde Provinsboerne, at alting

havde været «rent guddommeligt», og Udlændingerne skrev eller fortalte sine *relations*, at Norge endnu er et saa idyllisk Land, at selve Hovedstadsbeboerne i al Ligegyldighed driver om paa sine Avenuer og ser op igjen og op igjen den samme Udstillingsflitter hver Dag, som om de føler en naiv Glæde i, at Staden ligner en europæisk Bys Bazar, driver fredelig om midt i denne politiske Kamptid. Et Fredens Land, hvor man ikke mærker noget til, at der føres en saadan Strid som den, der er begyndt at blive saa berømt. Et sindigt Folk, der ikke af sine politiske Antipatier eller Sympatier lader sig henrive til social Splid eller Lidenskabelighed af nogen Art. Et Folk, der er frit som Fuglen i Skogen og i fuldt Maal fortjener denne Frihed, hvorunder dens forskjellige Afskygninger i det offentlige Liv kan træde frem med værdig Ro og arbejde frem til altid større Klarhed. Et Folk, hvor Lighed for Lov og i materielt Velvære er mere end blot Ord.

Han gik gjennem Gaderne og saa, hvor bundfældt det syntes at være, alt det Liv, som hørte hjemme her. Politikonstabler, Kopister, Pensionister, forhenværende og tvilsomme Tilværelser af al Art — fra den faldne Kvinde til Geniet, der var strandet paa

Mudderhoben —, de gik sin ligegyldige Forglemmelsesgang, havde mistet Fornemmelsen af, at de engang tog Sigte paa et højere Maal end at faa forblive rolig i Hovedstaden, havde opgivet Bevidstheden om, at der var nogen anden Verden til end deres Kristiania. Han saa, hvor alt dette bundfældte Liv dog ogsaa stræbede indbyrdes med at komme ovenpaa og skubbe tilside og trykke — ligesom Kampen nede paa Bunden af en stinkende Pøl, der staar igjen efter en Tids Tørke.

Men midt i Bundfaldet saa han ogsaa sig selv og det Liv, han tilhørte. En Flok unge Mennesker drev fra Kafé til Kafé, fra Hybel til Hybel og søgte efter noget at tilfredsstilles ved for et lidet Øjeblik. Det var de bedste af Ungdomsskaren, der drog ind fra Landet til Livet og Verden med haabfrisk Sang og modig Vilje. Nu var Haabet blevet til Tvil, Troen til Haan, Sangen til kold Latter, Viljen til Træthed — hos de fleste. De fandt ikke strax «Idealet», de søgte, og saa tog de Erstatning i Vildskab. Og i Frihedens Navn stillede de Krav paa Ret til at være vilde. De glemte, at de havde villet Skjønhed og alles Deltagelse i den; de saa, at de, der var gaaet forud med Forsøg paa at lindre Nød og Trang blandt Menneskene,

bare havde gjort ondt værre, og i den første Harme prøvede de at gjenindsætte de naturlige Rettigheder paa de oprindelige Pladse, men de ungdomlige Legemers Varme var stærkere end Aandens, og derfor blev Nydelseskravene for dem det første og sidste, deres Opfyldelse af den naturlige Ret. — Han saa dem træt af Tilfredsstillelse endnu sætte denne op som eneste Krav for al Verden, og han saa dem egges af Skikkelighedens usande Voldsmodstand, den skjulte, tilpyntede Nydelseslære, til at gaa videre og videre — ind i Læren om et Løssluppenhedens Paradis. Han saa de allerbedste drives af opdæmmet Lidenskab og Lyst, Forargelse over de gamle Morallæreres Usandhed, Samfundets hjerteløse «Institutioner», Smaalighederne i Livsforhold til at kaste sig væk i Uvirksomhed og Selvopgivelse. Hvorledes de blev værdiløse Tankefængere uden Vilje til Handling, letfærdige Proletarer, der lo haant til sig selv og al Verden, mens de dog var Drivkraften i denne Ravnekrogs Arbejden-sig-ind-i-Verden med dens nye Liv. De stod bag al «den højere Modes» Bevægelser, fordi de gav dem Dannelsens Forsvar. De havde drevet det gammeldags Kristiania ud til Smaastæderne og tvunget de gode Borgere med deres pene Sønner og

Døtre til at danse efter Europas Vilje. De Godtfolk mente, at det var af fri Vilje, de havde besluttet sig til at taale Udstilling af nøgne Kunstværker midt for Øjnene af de kydske Hustruer og Døtre, at de selv havde besluttet sig til at lade Døtrene læse i Skolen om Legemets Dannelse og Bygning, at de i Kraft af sin *patriapotestas* havde ladet saa meget underligt ske, som det gamle Kristiania vilde foranstaltet offentlige Bønner imod. Men hin Proletarflok vidste bedre Besked; det var dens frigjorte og ugenerte Medlemmer, som i al Stilhed fra først af havde optraadt som Læremestere. Og saa var det gaaet fra smaa, uskyldige Cigaretter og forbudne Bøger paa de vel tillaasede Jomfrukamre til aabne, dristige Krav om «Frihed», Fordringer, der stilledes med den store dannede Verdens Mode som Rygstød. Snobberiet kom tilhjelp. Og saa bærer det videre og videre frem mod det Løssluppenhedens Paradis, hvor ingen Frugt er forbuden. Han saa denne Ynglingeflok raadne som Flydebroer mellem det gamle og ny, ti det, den selv kaldte sit Alvor, var bare Fortvilelse over Misforholdet mellem Lysten og Evnen til at nyde, og Bitterhed mod det Samfund, der ikke havde brugt Evnerne, mens de endnu var der i rig Væxt,

brugt dem til Arbeid for Folket. — Han syntes forstaa det, at det, som nu gik tilgrunde, fordi Livslysten var bleven hemmet og lagt i det vedtagne Systems Lænker, kanske endnu kunde reddes. Dette havde arbeidet i ham som en Fos, siden han forlod sine Slegtningers dæmpende Omgivelser. Han vilde redde sig selv og prøve paa at redde saa mange som mulig ogsaa af de andre. —

— Solen begyndte at virke tyngende paa ham, der han sad. Han havde ikke faat en Blund i hele Nat, bare vandret i Skog og Mark, stadig oplivet af sine ny Tanker og kraftige Forsæt, hvergang Trætheden kom. Han kjendte nu en behagelig Slappelse, saa det vidtløftige Panorama som i Taage og lukkede endelig Øjnene.

Og mens han sad der med lukkede Øjne, Hodet var sunket ned paa Brystet, og Tankerne veg mere og mere for Drøm, steg der frem andre Billeder — lysere, lettere og mildere.

Atter gik han som Onklens Yndling og Tantens Stolthed i det skikkelige Borgerhjem. Ingen Disharmoni forstyrrede. Ingen Politik, intet Arbeiderspørsmaal. En henrivende Kvindeskikkelse, netop sprungen ud i Jomfruligheds-Blomst, gik som den milde For-

soner og bragte alt haardt til at svinde af hans Sind og alt det snevre til at opløse sig og blive til det jevne Hjerteligheds stille Væsen hos de to gamle. De førte hende til ham. Tanten sagde, at det var Lykken, hun havde ledt efter til sin Brors Søn, og Onklen lo over sit store, aabne Ansigt og glædede sig i denne gjenopstandne Ungdom. Det var den samme unge Dame, han havde stiftet Bekjendtskab med i Vinter, hun, som strax havde fængslet ham med sin blide Tilbageholdenhed, og som han siden hver Dag havde tænkt paa. Var hun virkelig kommen herop til de to gamle for at gjøre ham lykkelig? — Var det ikke sandt, at det sidste, dette skjærende Brud, var skeet? At han havde maattet bryde for at blive en fri Mand, der skulde frelse sig selv og mange, mange flere, hele det norske Folk? Jo, det var nok sandt, men nu havde han sejret, han havde arbejdet sig gjennem Prøven og ved sit store Arbeid vist, at han var en hel Mand. Og Onklen og Tanten kom ham imøde og sagde, at de bare havde sat ham paa Prøve, og at de hele Tiden havde troet paa, at han nok vilde bestaa som en Mand. Og de førte selv frem hende, hvem de havde fundet efter lang Søgning, som den højeste Løn for en

Mand, der havde kjempet og sejret. Hun laa i hans Favn og lo og græd og sang og fortalte om, hvor hun havde elsket ham fra første Stund, men at han ikke havde villet se. — Saa forsvandt baade Onklen og Tanten og den dejlige Pige, og han kjendte en brændende Smerte, som han først ikke forstod. Men saa var det de to gamle igjen, som kom med Snorerne af de rødbrune Portièrer og piskede ham med over Hodet og Ryggen. Og i Nærheden stod ogsaa hun, og hun lo. Javist, han kjendte igjen Latteren. Det var jo den samme, som han havde hørt igaar, da han tilstod hende sin Kjærlighed og bad hende give ham Lov til at bære hendes Billede som den mildnende, betryggende Følelse af Haab i sig, mens han arbeidede i det strænge og kolde Kav, som skulde gjøre ham til Mand. En Latter, som hverken var haanlig eller kold, men flau, som om den kom fra et stort Tomrum. — — De gamle piskede, og hun lo. Slagene brændte, og Latteren sved. Og en stor, alvorlig Mand, som han syntes, han skulde kjende, stillede sig foran ham og saa ind i hans forfærdede Ansigt med smaa, dybe Øjne under overhængende Bryn og sagde: «Vil du bli en Alvorsmand, saa hæng dig

ikke fast ved dig selv paa Vejen!» — Saa var allesammen borte igjen; han sad alene paa en nøgen Holme ude i Havet; et Skib med mange hundrede Mennesker ombord var strandet tæt ved; de maatte gaa for det allesammen; han maatte sidde der og se dem hver enkelt gjøre et fortvilet Forsøg paa at redde sig og knuses mod Berget. Hun var jo ogsaa blandt dem og Onklen og Tanten og alle, han kjendte, og de saa langt og bebreidende paa ham, efterhvert som de slugtes af Havet, fordi han ikke kastede sig ud og rakte dem en Haand, han, som var saa stærk og slig en Svømmer.

Han vaagned af Lyden af sit eget Skrig, og da var han badet i Sved. Solen havde brændt ham i Ansigtet, og Øjnene gjorde ondt. Han havde vanskelig ved at finde sig tilrette og mindes, hvor han var. Han rejste sig, stod en Stund og tænkte over, hvad han havde drømt, og gik saa nedover.

III.

Fra det „Tyvende Aarhundrede".

Sammendreven af Kjedsomhed, Gadestøv, Middagsheden, Kaféernes Kvalm, Stofmangelen i den hele Stad og den ganske Verden, tilfældig sammenstuvet i dette Værelse, men ledet af samme Drift, Lysten til intet at gjøre, intet se, intet høre af den kjedelige Udenverden, laa og sadde i Øjeblikkets forskjelligste Stillinger omkring paa Sofa, Seng, Stole og i Vindueskarmen, disse unge Herrer, der paastod sig at være født for tidlig og derfor havde Ret til at leve sin rette Samtids, det kommende Arhundredes, Frihedsliv, som nærmest bestod i Anstrengelsen for hos hver enkelt at gjøre Livsløbets Tid saa kort som mulig, saa at ingen af dem kunde komme til at naa og se, hvorledes Frihedens Aar-

hundrede favnede hele Menneskeslægten i dette Liv, som endnu kun disse faa frigjorte turde hengive sig til. — Paa Bordet stod Flasker med Punsch, Is, Glasser og Cigarer. Det var Førstegrøden af «Slaatten» hos den nye Leverandør, der var opdaget. Men endnu havde ingen havt Mod til at tage fat. Trætheden og Slappelsen efter de Eventyr, som hver enkelt paa egen Haand havde bestaaet i Løbet af det sidste Samdøgn som under de forrige, var større end Lysten. De laa omkring som Skyggerne ved Acheron, som «Løvinderne» efter et Bal, — sov ikke, men hengav sig i Afslappelsen.

Gammelmandssær, kræsen, vrang og nervøs strakte Olaf Horn sit slanke, vakre Legeme henad Sofaen. Som Høvdingen blandt Ligemændene tog han altid første Plads, hvad han havde vænnet sig til fra Skolen, og ingen bestred hans Ret. Disse andre erkjendte, at han var den mest frigjorte blandt de frigjorte, ti han ejede ingen anden fast Overbevisning end, at Verden var umaadelig dum, og at han var den eneste, der var istand til at se denne Sandhed klart. — Henover Sengen havde de to Jætteaander, Karl Vahl og Gunnar Lemwich, slængt sine alt andet end jætteagtige Legemer. Kappedes disse to om

Prisen for i Sandhed at være, hvad de vilde have lært Verden, hvis den havde givet dem Lov dertil, hensynsfri og opfindsom i Nydelse, saa var det vanskelig for den bedste Dommer at kunne afsige Kjendelsen; de var begge saa forbrændt, som unge Mænd kan blive, før de bliver Oldinger. — I Vindueskarmen stod i luftigt Itræk Digteren, Frederik Wilhelm Dahm. Før Horn fik fat i ham og satte Genigrillerne i ham, havde han skrevet Lejlighedsvers for Fruer og gamle skikkelige Parykker, der saa havde gjengjældt ham med Præstationer af solidere Art. I de to Aar, han diltede i dette, havde han levet for Modejunkerens Forfængelighed og sjelden manglet Penger; men siden han indrangeredes blandt Tidens fordomsfri Arbeidere, den ny Fornemheds Toneblaasere, var hans Stilling altid truet af Rykkere og «Hajer», der dukkede op paa Gader og paa Kaféer. — En ung Skuespiller, der aldrig vilde have Engagement, fordi hans umaadelige Evner ikke burde kastes for det dumme Publikum, var Numer fem, og saa var der endnu nogle andre, som nærmest var Dobbeltgjængere af hine, tjente til at forstærke Koret, naar den dumme Verden skulde udlees, eller en forloren Harme

skulde skriges ud over Landet gjennem Aviserne.

Olaf Horn laa og stirrede op mod Loftet paa Fluerne, som dansede deroppe. Han tænkte paa en overhængende Gjeldspost, som ikke gav ham Fred noget Sted — hverken hjemme eller paa Redaktionskontoret, hvor han arbeidede, eller paa hans faste Kafé. Men at gruble over sligt var Galmandsværk; det lod sig saa ikke rette paa ligevel, om der ikke indtraadte noget uventet.

«Skjænk mig et Glas», sagde han til Skuespilleren, som netop var begyndt at behandle en af Flaskerne.

«Is?»

«Ja.»

«Mig ogsaa —», lød det fra de øvrige.

«Vær saa god, unge Herrer, — man betjener sig selv hos os.»

De rejste sig trægt, strakte sig og tog Flaskerne i Brug. Senere gik det raskt med at give Livsaanderne den nødvendige Stivelse.

«Det er afgjort!» raabte Horn efter endnu en Stirren op i Loftet.

«Det faar Du mig vanskelig til at tro, min kjære Olaf,» sagde Skuespilleren lunt.

«Hvilket?»

«At du har truffet en saa rask Afgjørelse det er jo derom, vi taler.»

«Jo, jeg rejser paa Landet imorgen den Dag», sagde Horn og tømte et nyt Glas.

«Hvorhen?» spurgte Dahm, der vidste, at han ikke kunde leve Horn foruden en hel Dag.

«Det siger jeg ikke til andre end min Leverandør.»

«Saa konstituerer du mig i din Post», mente Karl Vahl.

«Nej — den eneste, som duer til det, er Bergmann.»

«Bergmann —? Ja, det er, Død og Pine, sandt», raabte Dahm; «han er blet gal. Jeg talte med ham i Forbifarten igaar, og han vævede noget uforklarligt folkeligt Tøjeri, som jeg ikke forstod. Det eneste, jeg fik Klarhed i, var, at han har brudt med sin Onkel.»

»Saa meget desto bedre», erklærede Horn; «saa vil han herefter tilhøre os helt.»

«Aa — er det nu noget at sætte slig Pris paa?» spurgte Vahl. «Det eneste, som jeg egentlig fandt morsomt ved Bergmann, var det, han altsaa nu har mistet, Onklens klingende Yndest og Gunst.»

«Ja, han er lovlig kjedelig med sin op-

farende Begeistring», bekreftede den anden Jætteaand.

«Mig morer og interesserer han,» sagde Horn afgjørende. «Jeg misunder ham heller ikke, at han har Muskler og Nerver — for, Gudskelov, har jeg selv ogsaa lidt igjen, nok til at nyde den Tid, jeg finder det Umagen værdt at tænke paa —, men I to har nok Grund til at være lidt arrig over en slig kjernesund Fyr.»

«Men han er gal, siger jeg,» paastod Dahm.

«Det mangler du Betingelser for at kunne dømme om, Dahm,» erklærede Horn.

«Jamen, han sagde jo, at han havde frasagt sig Understøttelse fra Onklen for at kunne være en fri Mand,» forklarede hin, og allesammen lo.

Siden blev der snakket og drukket livligere. Man talte om intet, men en løssluppen Masse af Letsindighed, Overmod, Vid og Haan strømmede ustanselig. Man udlo sig selv og Verden. Der streifedes ind nu og da, rent hændelsesvis, paa de Tidens «brændende Spørsmaal», som denne Flok i Almindelighed antages at staa som en troende Vagt omkring med Ungdomsbegeistring, ofrende Mod og hensynsprængende Haab, men det var, som om man maatte skynde sig med at komme

væk fra Alvoret, hvergang det vilde melde sig; det var, som om disse Frihedens Herolder skammede sig for hverandre over Tanken om, at de virkelig mente noget og vilde noget. Let, dansende, spøgende slog de over i den tommeste Letfærdighed. Ingen vilde kunne forstaa, at de harmeglødende Krav paa alle Samfunds-Stedbørns Vegne, som sydede gjennem Bladene og eggede de alvorligste Mænd Landet rundt til en vred, lidenskabelig Opposition mod alle gamle Institutioner, at de kraftige Udbrud af et vaagnende Folks Selvfølelse, disse Ord, som alle, der kjendte sig i Slegt med et sligt Folks historiske Vilje, følte var Sandhed, — ingen, som saa og hørte denne trætte Flok af unge Levemennesker, vilde tro, at Udbrudene skrev sig fra dem.

— Stemningen var bleven høj; man var begyndt at glemme sin Sky for at være naiv og havde taget fat paa at holde Taler. Saa gik Døren op efter en kort Banken, som ingen havde hørt, og Nils Bergmann traadte ind. Han var bleg, alvorlig, næsten mørk, hilste med et kort Nik. Der raabtes Goddag og Velkommen til ham fra alle Munde, somme rakte et Glas med Punsch mod ham, andre bød paa Cigar, og atter andre kom med

Haandtryk. Han afviste alt og satte sig — med Straahatten skudt bag paa Nakken.

«Det er godt, jeg træffer saa mange af jer,» sagde han. «Jeg har et Forslag.»

«Tag dig først et Glas, før du kommer med det,» sagde Verten.

«Nej —,» sagde Nils Bergmann; «det skal være slut.»

«Slut! med hvad? — Du tager dog ikke Brudet med din Onkel saa strængt! lad den gamle Spidsborger — —»

«Naanaanaa! lad min Onkel være. Han er trang, men han ved ikke bedre. Smerter Brudet, som Du taler om, mig, saa er det mere for hans Skyld end for min. Mig har det gjort til en fri Mand — og en voxen Mand ogsaa, tror jeg.»

Horn rejste sig halvt fra sin liggende Stilling og saa paa Nils med en Mine af Forbauselse, der ventede Forklaring.

«Og hvilke Friheder er det saa, du tænker paa at tage dig som fri og — voxen Mand?» spurgte han, da ingen Forklaring kom.

«Det skal jeg sige dig strax, Horn. Jeg vil til at gjøre noget.»

De andre skottede til Horn for at se efter, hvorledes de skulde tage dette. Men

Horn gav intet Tegn; han laa i Sofaen igjen. Nils vedblev seende hen for sig:

«Den Tidens Uro, som vi gjør i, blir snart til Alvor. Jeg mærked det i Nat, da jeg for omkring oppe i Nordmarken.»

«Det har vi mærket herhjemme, vi,» kasted en frem skjæmtende.

«Nej, I har ikke mærket noget. Da sad I ikke slig. Det nytter ikke, Gutter, at gjække bort, hvad jeg kommer med. — Jo, jeg mærked det. Jeg hørte det som Fossebrak, og jeg saa det som Ildebrand, hvor Tidskravene kommer — — Opgjør, Opgjør i Samfundets fineste Rifter, hvor det er saa helligt, at ingen har vaaget sig til at pensle paa Støvet, saa det er blet forstenet. — Men der maa staa Mennesker bag alle disse Opgjør; der maa staa rene, forstaaende, offerstærke og viljekraftige Folk, som ikke ser sig selv i et eneste Krav, ikke kan øjne den tjerneste Løn i Opfyldelsen af nogen Fordring. Vi maa ikke lade Udskudene føre Kampen alene; da blir der bare Tomhed igjen, naar Striden er færdig. Vi maa gaa — saamange fri Mænd vi er — ud i Folket og lære det at kjæmpe. Det er mit Forslag til jer. Lad os slutte med dette her» — han stødte til et Glas, saa det velted —; «lad os

slutte med Fraserne og Humbugen og handle. Skal vi lade det stakkers fattige, forkuede, i al Slags Helvedtro og Autoritetsdyrkelse vanskabte Folk føde os for intet fra vor Side! Vi har ikke givet det Gran igjen for alt, hvad vi har faaet. Vi har sunget, at vi er Folkets Søn, og med Sønners Kravbevidsthed har vi taget alt, mens gamle Mor sad og frøs og svalt i Vankundighed. Vi faar begynde at tænke paa at give igjen —»

«Du taler hele Tiden i Flertal,» skjød en ind. «Vi kan ikke for vort Vedkommende erkjende al denne din Synd. Vi ved, hvad vi skylder det saakaldte Folket, og hvis det bare vil, saa kan det saa sandelig drage Nytte af, hvad vi saar. Fordi om du har ødet en stakkers taabelig Spidsborgers Penger og intet villet gjøre, skal derfor vi høre ondt? Jeg tænker, man engang vil takke os, naar et og andet er kommet frem her tillands.»

«Hvem er det uden vi, som har optaget Kampen mod Helvedtroen, som du siger?» spurte en anden.

Nils for op i Heftighed.

«Er det Dumhed eller er det Frækhed, som gjør, at I virkelig vil forsvare jer?» raabte han. «Jo, I har havt let for at tage op Kampen mod al Slags Tro, I, som selv aldrig

gad prøve paa at tro nogen Ting! — Det var store Helte, som gik foran og rystede ved de Paastande og Rædsler, som bare skabte Umoral, og saa driver I omkring i Kjølvandet paa dem som magre, forsultede Størjer! — Hine havde sin moralske Bevidsthed at sætte isteden for det, de rev ned, — I sætter Retten til at drikke og forføre Tjenestepiger. Ja, I ler! I føler jer saa overlegne i dette Uliv, — I er Fremtidens Aristokrati, tænker I; men ved I det, at det just er I, Slyngler, Dagdrivere, Drukkenbolte, liderlige Hunde, som gjør Folkene ræd for Fremtiden og Fremskridtet, — det Folk maatte jo være galt, som vilde tage jer til Lærere. Det maatte søge sine Mestere op paa Drikkehusene, Horehusene — —!»

«Du raser, Paulus!» fik Skuespilleren ind.

«Det maatte først blive sygt, vantrevent ligesom I, det Folk, der tog den Frihed, I byder,» vedblev Nils uden at ænse Afbrydelsen, Latteren, Bravoraabene og Skaalingen. «Thi sandelig om en sund, ufordærvet Forstand kaster bort en ordnende og kraftigt virkende Tvang for en Frihed, der bare bringer Forstyrrelse. Aa — Gud bevare mig for at se Land og Folk bragt frem til den Frihed, som hersker i dette Værelse, hvor

Fremtidens Aristokrati velter sig i hele sin Fornemhed!»

«Gak hen og forson dig med din Onkel, — du er moden til Forsoningen,» gav en af Aristokraterne.

«I og han med hans Omgivelser — I staar lige langt fra Friheden og Sandheden, hver paa sin Side; men I er dog værre, for I ved bedre. I bruger det bedste i jer, Begavelsen og Fordomsfriheden, til at ødelægge baade jer selv og andre; han er kringsat af al Slags Fordom, og naar han gjør Uret, saa tror han, at han gjør Ret. — — Saa sidder dette Folk og træler og gaar tilgrunde i Nød og Elendighed og Dumhed, fordi det fik i Arvelod at føde paa begge hine Flokker af Undertrykkere! — Kjære Horn, — du er den bedste af jer, sig mig, vil du ikke gaa med paa at gjøre noget, saa kommer de andre ogsaa efter? — Det er ikke andet, som fordres, end at ofre Svineriet, Hovedstadsuroen, saa gaar det andre af sig selv; I vil snart se, at det, som Tiden vil i Alvor, det er ikke Frihed til at øde Slægtens Kraft, men Frihed til at knuse Løgnen, Umoralen, den vil Forsagelse, Strænghed i Livet, Barmhjertighed og Kjærlighed i Betragtningen af de Synder, som *er* begaat. Skal man vinde

noget varigt for Menneskeslegten af denne Kamp, som nu skal staa i vort Folk, saa maa alting tages med, og det maa gjøres slig, at de, der gaar i Spidsen, ikke skræmmer det alvorlige Folk bort.»

«Huf! dette er ikke morsomt længere,» gabte Skuespilleren.

«Nej, nu faar du være færdig, Bergmann,» mente en anden; «vi beundrer jo allesammen din oratoriske og deklamatoriske Kraft, men spil os nu et andet Stykke.»

Nils satte sig. Han syntes modfalden, men blev idetsamme opmærksom paa, at Horn saa eftertænksom ud. Saa sprang han atter op og henvendte sig bare til Horn.

«Hvad vilde ikke du kunne gjøre derude i Folket, Horn!» sagde han indtrængende. «Dine Evner vilde komme til ligesom at skyde nye, stærke Skud. Her gaar du tilgrunde. Om ti Aar er du saa fortørket, at du ikke har andet igjen at gjøre, end at søge dig et Embede og leve for at leve.»

Horn for hurtig op fra sin Liggestilling, og det nervøse Liv vilde til at flamme op i ham. Men han var vant til at dæmpe det ved slige Lejligheder; han lod det aldrig faa Lov til at spille Herre i saa manges

Overvær. Saa nippede han bare til et Glas og sagde rolig:

«Hvis du vil, Bergmann, skal jeg skaffe dig en Plads i vort Blad.»

«Nej. Havde det været igaar, saa havde jeg modtaget det. Men siden jeg fik Tid til at tænke inat, saa har jeg fattet min Beslutning. Jeg vil ud til Folket. Jeg vil lære det at tænke, at tro, at være sig selv og at være blandt andre. Aa — jeg evner kanske mindre end den laveste af jer; men jeg *vil*, hvad jeg tror paa. Og derfor kan det ikke andet, end gaa. Du vil ikke, Horn? — ingen af jer vil være med?»

Ingen syntes mere at høre paa ham. Somme snakked, somme sang.

«Godt. Saa gaar jeg alene. — Jeg ved en liden Bygd langt nordpaa. Der virked min Far i stille, trofast Stræv med at holde de gamle, trange Lærdomme sammen som et Gjerde om Folkets Fred og Lykke. Der gik min Barndom. Jeg vil vie denne Bygd mine Evner, og kommer da end mit Virke ikke til at række langt, saa vil jeg haabe, det kan gaa dybt. Farvel, Gutter! tænk jer om, før I ødelægger jer selv og saa mange, mange stakkers enfoldige Mennesker, som hopper efter jer. — Javel, le efter mig, naar jeg er

gaat, men tag jer iagt, at den ikke tilslut tager jer selv, den Latteren.»

Nils Bergmann gik.

Fremtidens Aristokrati sad igjen med sine halvtømte Flasker og fortættede Hjerner.

IV.

Ud for Kysten.

«Har vi langt igjen til Byen, Kaptejn?»

«Aa — gode to Timer. Først har vi Stensvik, det er sidste Stoppested, og naar vi saa svinger ud Stensvikfjorden igjen, saa kan De se Kirketaarnet i Byen, men endda er det en halv Times Fart igjen, for det er en underlig Indsejling til den Byen.»

«Det er en livlig By?»

«Aaja, som man tar det. For lidet Sild og for mange Folk, Far.»

«Godt Opland.»

«Aaja, som man tar det. Store Vidder og lidet Eng, mye Stein og lidet Tiltag til at faa den væk.»

«Men Almuen er dog arbejdsom og kvik?»

«Aa — kan gjerne være. Jeg mener nu, de har formye Surmjelk her, jeg, Far.»

Kaptejnen pegte paa Panden og ristede paa sit store, graa Hoved; tog saa frem en Rultobaksende og karvede over Tommelfingeren ned i Piben. Passageren iagttog ham med et godmodigt Smil.

«For lidet Arbeid og for mye Prat,» fortsatte Gamlen sugende imellem paa Snadden, som protesterede lydelig. «Det er nu denne Politiken nu om Dagene da — maatru. Skal De ud paa Fiskeberget og se efter Arbeidet, saa staar, Gud hjælpe mig, hele Flokken og politiserer om al Slags Fjas og Narreri og lar Fisken surne eller brænde. Og rejser De ind i Fjordbygderne, saa staar, Herren saa forsyne mig, Slaattekarerne og trøsker Langhalm paa Veto og Veto og Veto, Far. — Hvad? — Ja, blir ikke Væra morosommere og morosommere for hver Dag kanske? Retnu er det umuligens Ting for Folk at leve. — Undskyld!»

Gamlingen vaggede afsted i sine pessimistiske Betragtninger for at skaffe Bonden, der ventede, Billet. Nils Bergmann stod igjen bagpaa Halvdækket og saa henover.

Til Bagbord det store, blanke Hav — uendeligt udover med Holmer og Skjær, som

det sukked og jamred i med lange, dybe Støn. De hørtes i Stillen langt udpaa Havet og langt indover Landet. Til Styrbord Kysten, en ru, forreven Masse af Fjæld og Berg, som hist og her sænked sig brat ned og lod Havet danne Viker med rundskaarne Odder paa begge Sider. Og paa Odderne laa en og anden Hytte, lav, tækket med Lyngtørv og Tang; den syntes at lude sig ræd for Vejret, som altid ventedes; og rundtom laa en liden afslaaet eller kanske afgnaget, rødbrun Engflek, hvor en kortbenet, knoklet Ko stod og rauted udover.

Der lagde sig et sørgmodigt Alvor over den unge Mands Ansigt. Aldrig havde han tænkt sig noget saa strængt, haardt og fattigt. De tusen Eneboere paa Engflekkerne langs denne lange Kystrand — Herregud, hvor skulde de hente Livet fra? hvad skulde give dem Livslyst og Arbejdsglæde? — Det norske Folk fra Strand og Skjær — det er altsaa en Virkelighed, ikke bare en Stemningsvise. Der bor det, der virker det i sin stærke Kamp for at gjøre Norge til et Land, hvor ogsaa «Glædens Roser» kan plukkes af en civiliseret Flok Erobrere; der har det siddet i Tusenaar og hentet hver Madbid op af Dybet med Livene som Resiko. Idag er her stilt

og varmt, men endda skummer det hvidt opover Fjæren, og Berget slides af de lange, tunge Bølgeruller, som utrættelig gaar paa, falder tilbage og gaar paa igjen. Men naar det bare er to Timers Dag, og Stormen raser Uge efter Uge, saa man bare mellem hver Iling kan vaage sig udpaa og prøve en liden Stunds Lykke! Naar det brekker paa 9 Favne Vand, Havet brøler i sin Velde som vred over Menneskenes Forsøg paa at frastjæle det Rigdom, Skvættet salter Fjeldet til over Knæet og fyker som Regn langt indover Landet, Skjærgaarden er som en eneste umaadelig Fos med tusen Hvirvler og Fald! Da er det Rædsel at bo her, Død at prøve paa at gjæste dem, som bygger udpaa Odderne.

«Det er nok blandt de værste Kyststykker, vi har, dette?» spurte Bergmann Kaptejnen, som igjen kom vraltende atterover.

«Ja, det var vel saa, det. Ser De bare rundt omkring her — Fald i Fald. Nu er den i Godlaget sit, men hutta mig, Far! —»

«Naar Stormen kommer, mener De.»

«Aa—ja, Stormen er styg, men endda ikke værst. Nej, Sommerskaadda, Far, naar det er saa stilt, at det ikke brekker engang. De ser ingen Tingen andet end en liden Bit af Dækket, De gaar paa, og et Par Favne af

Sjøen omkring. De kan høre et Skib tute tæt indpaa, og ret som det er, kan De skjelne Stønningen af Dragsuen, og De ved ikke, enten det er til Styrbord eller Bagbord eller for eller atter, Berget er. I næste Minut kan De sidde oppaa det, eller Skuden faar ligesom et Ryk, og hun synker, før vi faar Baadene ud. I Stormen har en baade Hodet og Næverne fulde med det, som gjøres skal, men i Skaadden staar vi allesammen og ser ind i Døden uden at kunne løfte en Finger til Hjælp. — Jeg har somme Tider tænkt paa, at vi allesammen sejler i slig en Skaadde. Det er højere Magter, som raar om os, Far.»

Kaptejnen, den gamle graa, var saa sikker i sin Tro. Han havde fundet den selv herude i det mægtige, ubekjempelige. Det saa man paa ham. Det faste Blik og det bestemte Drag om Munden tillod ingen Tvivl. Om lidt blev han lettere igjen og spurte, idet han tog til Huen:

«Med Forlov — De skulde ikke være fra Kristiania?»

«Jo — saa paa en Maade.»

Et lysere Smil gled over det ruflede Ansigt.

«Aanej — jasaa da!» sagde han. «Jamen er jeg ogsaa Kristianienser, De, — fra

først af da. Men nu har jeg sejlet fra alle de Hul paa Kysten, som en Skude kan rende ud fra. Nej, i Kristiania er det vakkert! end Akersdalen, De! — Snille Dere, aassen kan noget fornuftigt Menneske trives andresteds, naar dom er blet tilvant til Kristiania? Og Ekeberg — og Indsejlingen da, De, — Nesodden og alle de vakre Øerne.»

Den gamle Havgast fortabte sig mere og mere i spredte Minder fra sin Ungdoms Hjemstavn. Usammenhængende og rørt talte han og fandt sin kjære Vaterlandsdialekt næsten helt igjen. Han blev vakker, Gamlen, mens han talte. Kveldsolen spillede i hans tætte, graasprængte Skjæg og i de to Taarer, som pipled frem fra de røde Øjenlaag. Saa tørked han sig med Haandbagen baade over Øjnene og Munden, risted paa Hodet og karved i Piben. Bergmann fik tilovers for dette elskværdige Stykke af en Romantiker, som dukked op midt i det skjæreste Madkav. Han vilde saa gjerne volde ham en liden Glæde og holdt en lystelig Tanke op for ham:

«Ja, en vakker Dag sejler De ind mellem Øerne igjen, Kaptejn, og lægger til i Bjørviken, saa skal Akershus dundre løs i Glæde over sin hjemkomne Søn.»

«Jeg komme tebars til Kristiania! — Aanej, var det ligt!» — Han smilte bittert og støtted sig til Rækken. «Jeg faar nok rusle her inde i Fjordene, saalænge jeg har Øjnene aaben, jeg, og siden saa — ja, Vorherre sørger vel for Resten. Det er'te greit for en gammel Skipper nu, ser De. Han faar være glad til, at han har noget som et Skibsdæk at plante de stære Beina paa. Jeg har sejlet baade i gode og i vonde Tider, men slig som nu har det aldrig vært. Herren saa forsyne mig, om jeg tror, atte Væra kan bli staaendes længe. Men jeg skal sige Dere, aa det kommer af.»

Gamlingen lagde fortrolig sin Haand paa Passagerens Arm, saa ham troskyldigt ind i Øjet og hviskede indtrængende:

«Det er Politiken, Far!» og saa vagged han hurtigt forover, som om han var ræd for at have været for meddelsom eller for, at Meddelelsen skulde slaa ned med for stærk Virkning. Han vendte dog snart tilbage igjen. Samvittigheden slog ham; han følte, at han havde været lidt uretfærdig, og maatte jevne noget paa det.

«Ja — ogsaa Dampen naturligvis,» sagde han godmodigt, — «om jeg saa skal sige det, skjønt jeg farer med at skulle være som

et Slags Dampskibsskipper selv. — Dampen og Politiken ihopes er det, som er Skyld i de vonde Tider, Far. Tro De mig.»

«Kan nok gjerne være,» smilte Nils Bergmann. «Men naar først Krisen er over, saa blir det saa meget des bedre, tænker jeg.»

«Nej, kjære Dere! Aassen kan nogen fornuftig Mand snakke slig! — Krise! Ja, det var vel saa! Men det blir aldrig nogen Endskab paa'n, for det blir aldrig nogen Slut med den Skarve Politiken!»

«Aldrig?»

«Nej, aldrig — Herren forsyne mig! Ikke, før den har sprængt hele Jora isund.»

«De tror altsaa ikke paa noget Slags Fremskridt?»

«Jeg tror paa Vorherre, jeg. Og vilde bare Folk holde sig til Børnelærdommen som i gamle Dage, saa gik alt vel. Men siden De kom ind med denne Tyrketrua, saa —»

«Tyrketrua?»

«Jo, jeg kalder' a saa, for under Krimkrigen rejste jeg paa Sortehavet i Kontrebandfart, og da var det først, jeg hørte disse stygge Historierne — atte Mennesken inte er skabt af Gud Fader i hans Billed, men er tilbleven a sig sjelv som en anden Lus eller

Loppe. Jeg kan tru, det var Tyrken, som satte det ud til Tak for Hjelpen. Men da var det, jeg første Gang skjønte, atte Religion er god at ha baade tillands og tilsjøs,» lagde Gamlen eftertænksomt til; «for Vorherre er ofte streng paa Sjøen. — Stort kan vel en gammel Skipper ikke ha at sige, men det siger jeg ligevel, at den, som fandt op Politiken, skulde vært hængt, — ja, og han, som fandt op Dampen, skulde vært pidsket. De var nogen Lurendrejere og Antikristuser, begge to.»

«Ja — ser De vel, Kaptein, — dette er nu Deres Politik.»

«Min Politik?» sagde han grundende. «Jamen kan det være. Maa vel ventelig være Politik i Væra, siden den først er kommen,» lagde han til som den, der fandt sig i det uundgaaelige. «Men jeg synes nok, atte ikke større Folk, end vi er, saa kunde vi nøje vors med en Slags Politik som i gamle Da'r. Men nu har vi to Slags, og snart faar vi vel tre au. Jeg synes, det er kommen dygtig langt, naar atte Høkra og Matrossa og Bøndera vil være visere end som sjelve Kongen og Regjeringa, men det blir vel endda værre, kan jeg tro.» Og Gamlingen tog hovedrystende et Par Slag

forover, kom saa tilbage igjen og saa forskende paa sin Passager.

«Men om nu De blev misfornøjet med Rederiet, — om De tydelig kunde forstaa, at det gjorde Dem Uret — —?»

«Aa — lad os bare ikke snakke om det, Far. En stakkers Skipper maa holde Mund og la sig hundsvotte, for der er nok af dem, som gjerne vil ha Posten. En skal være varsom, fælt varsom med de store. Gjøer Skipperen, saa bider Rederiet. Har Skipperen Retten, saa har Rederiet Magten. Stol paa det. Nej, det skal vi ikke snakke om.»

«Jamen, det er jo netop disse Slags Tryk, som man ved Politikens Hjælp vil hæve.»

«Kan gjerne være, men tror ikke stort paa det. Nej, den Politiken, som de farer med her, den hjælper ingen Mors Sjæl. Den er akurat som Skaadda, vi snakked om; den ligger tung for Bringen, og De kan ikke se gjennem den.»

«Men —«

«Hør nu. Hvad vilde De sige, De, som er min eneste Førsteplads-Passager idag, om atte en af Mandskabet kom hen til mig og sagde: jæ vil styre te Kina, — og en anden

sagde: jæ vil styre til Bern Eiland, — aa vilde Dere sige da?»

«Jeg vilde vædde ti mod en paa, at De ligevel holdt frem til Byen,» lo Bergmann.

«Rigtig!» sang Kapteinen i triumferende. «Det var ikke dumt sagt af Dem. Og sameleis er det med Regjeringa. Hun og Kongen er Kaptein, som sætter Kursen an, og vi andre er Mandskabet, som har at gjøre sin Dont uden at mukke.»

Nils Bergmann skjønte, at Gamlen hang uløselig fast i det brugte Billede, og at det vilde være Galmandsværk at prøve paa at anbringe en anden Betragtningsmaade af Forholdene i Statslivet. Derfor holdt han sig indenfor Billedet med den Indvending, han for Sandhedens Skyld syntes at maatte komme med.

«Om det nu var Kapteinen, som faldt paa at lægge Kursen forkjert? — Om De med engang blev blind og ikke vilde indrømme det selv, eller om De drak Dem fuld, saa — —»

«Jeg drikker mig aldrig fuld — og allermindst ombord,» mødte Kapteinen med indigneret Mine.

«Nejnejnej, beste Kaptein, jeg gik bare

ud fra det som en Forudsætning, en Mulighed.»

«Kjendte De mig, saa vidste De, at det ikke er mulig, Far.» Og dermed skyndte Kapteinen sig op paa Komandobrettet, tog Rattet fra Rormanden, som hørte ham brumme, alt mens han drejede, saa det knakede i Værket: «Drikke mig fuld! — hørt sligt! — aajo, tænker, Herrerne i Direktionen gjorde kort Proces da!» — Saa havde han vendt Skibet ind mod den trange Aabning i Bergmassen, som pludselig viste sig, og han gav Rattet tilbage til Matrosen, mens han blev staaende og spejde til begge Sider af den smale Rende.

Niels Bergmann stod et Øjeblik modfalden over Kapteinens Maade at optage en Diskussion paa. Det lovede ikke godt for den Lærergjerning, han havde bestemt sig til. For slig var de vel alle, trykket af Vane, uimodtagelig og skvætten for nye Begrebsforbindelser. Uden et Øjebliks Tvil eller Vaklen havde han gaat paa sin Plan at oprette en Folkehøjskole i sin Barndomsbygd, havde skrevet til en fordums Skolelærer, som nu var Kjøbmand i nærmeste By, og denne havde tilskyndet ham stærkt. Alt, hvad han hidtil havde mødt paa sin Vej, havde styrket

ham og udvidet Planen, Samtalen med Kapteinen var det første, som ialfald for et Øjeblik misstemte ham; han vidste ikke selv hvorfor. Men det var, som om denne gamle Jernskalle, han havde tørnet mod et Øjeblik, gav ham en Forudfølelse af, at det kanske ikke gik saa let med at præke Sandhed ind i Folket. Saa kasted han dog raskt Betænkelighederne overbord og saa paa de nye Omgivelser i den trange Fjord, de gled indover. Den ene Strand var grøn, gul og smilende med dyrkede Gaarde; vakre Bygninger, somme i Nipsstil — rimeligvis Landsteder for Byens Rigmænd — laa opover Lien, der dog kun sparsomt klædtes af Or og Bjørk. Den anden Strand var Fortsættelsen af den ytre Kystrand, mest snaue Berget, bare hist og her et lidet Tiltag til Væxt — en enslig Bjørk eller Rogn, der aldrig blev til mere end Busk.

Ude paa et Nes var anlagt en Brygge. Der lagde Skibet til. Men Bergmann lagde Mærke til, at den egentlige Trafik ikke gik over Bryggen. Der stod en Flok landliggende Byfolk og saa efter, om Dampen bragte noget nyt Stof til Sammenkomsterne under denne kjedelige Beleiringstilstand inde i den trange Fjordbygd — et Offer til Moden —. Bøn-

derne kom i sine Baade som ved de andre Stoppesteder, skubbedes og puffedes og fik Skjænd af Matroserne, fordi de ikke var rask nok. Bryggen var Byfolkenes Ejendom, og Direktionen havde føjet dem i at lægge til med Dampskibene paa den Betingelse, at Posten kunde faa tages ombord derfra. Den laa ivejen for Bøndernes Baade, men Dampskibsselskabet havde i Sommertiden en god Indtægt af de landliggende Byfolk, og disse, som betalte for sig, vilde være fri for Paatrængenhed.

Idag kom bare en af Byfolkene ombord. Det var en liden Mand i elegant Sommerklædning og derudenpaa en let Frakke. Han saa ud, som om han var ræd for at røre ved noget, der smudsede, trippede forsigtig henover Dækket og børstede sig, da han trods al Omhyggelighed dog var kommen i Berørelse med en Del Sækker, som en Bonde førte med sig. Der var noget som af en forkjælet Tjenestepige ved den Maade, hvorpaa hele Manden førte sig og gjorde sig gjeldende. Og da han endelig var kommen sig bag paa Halvdækket og med en flot Haandbevægelse op til Hatten hilste paa Nils Bergmann, mente denne at have Byens Fifskrædder for sig.

Snart var alting klart, Skibet lagde fra og ud Fjorden igjen.

«Dejligt Rejsevejr,» henvendte den ny Passager sig til Nils; «skjønt noget kjøligt.»

«Kjøligt — aanej.»

«Synes De ikke? Jeg fryser virkelig.» Og saa gik han ned i Salonen.

Strax efter kom Kapteinen henover til Nils. Han var formildet og smilte.

«Tror De nu det,» sagde han, «at den Fyren, som gik nedenunder, er en slig Kar, som kan bringe Folk og Land bedre Tider?»

«Naa —,» svarte Nils temmelig overrasket; «— jeg ved ikke, hvad De mener?»

«Jo, for den Fyren er en af Lederne, han; — ja, for Venstre da — naturligvis.»

«Er den Mand, som kom ombord?»

«Javist. Jo — han har handlet godt, ser De, og saa synes vel han, at han kan være lige nær til at styre og regjere som nogen anden. Men de gamle Karerne i Komunestyrelsen og Handelsforeningen, de er nu saa rare — maatru; de vil ikke ha baade Kat og Hund op i Fadet med sig; en slig en Landsskolemester, som snyder sig til nogen Skillinger, kommer ikke langt med at lægge sig ivejen i Konsul Bergersens og Steffen Jenssens Rende; de skyller ham bare væk som et

Æggeskal; derfor skal De aldrig undres over, at Karen slaar sig paa Folkeligheden for at faa en anden Slags Leider at stige op paa.»

Nils Bergmann følte for første Gang rigtig Uvilje mod den gamle Skipper. Det var ikke længere den konservative, brave Romantiker; det var en Kyniker, som pumpede ud af sig noget af Bundfaldet, som var samlet i Nyttens Løgn og Beregning. Derfor svarte han noget skarpt:

«Naar De ræsonnerer slig om en politisk Modstander, hvad skal saa forbyde andre at beskylde Dem for at være Højremand af egennyttige Grunde? — for jeg gaar ud fra, at De er Højremand.»

Kapteinen stod en Stump og smattede paa Piben. Saa sagde han:

«Aaja, Far; det kan være sandt nok, det De siger. Men — ja, om jeg nu ogsaa var fri til at vælge, hvor jeg vilde høre til, saa tror jeg nu ligevel, jeg var Højremand; — det vil da sige, at jeg helst var ingenting, for jeg skjønner mig ikke mere paa det end Katten paa Snus; — nej, saa forsyne mig, om jeg gjør! — Men det er nu det sikreste at holde sig til den gamle Trua, som Forældrene vare døde i. Og, som sagt, jeg følger heller

gamle Konsul Bergersen til Sydpolen end dennem N. P. Wisdahl til Langholmen.»

«N. P. Wisdahl! — kjender De ham?» udbrød Nils og glemte at opholde sig ved Kapteinens Ræsonnement, hvad han ogsaa ansaa for haabløst for den knappe Halvtime, som var igjen til Byen. N. P. Wisdahl var netop Navnet paa den forhenværende Skolelærer, Nils havde korresponderet med. Han havde været Lærer i Bygden i Nils Bergmanns Barndom, men hvem kunde i den flotte Handelsmand gjenkjende den unge Bondeskolemester?

«Det var jo ham, Fyren dernede,» sagde Kapteinen.

«Naa — saa. Ja, da tar De grundig feil i Deres Betragtning over ham. Jeg kjender ham.» Og Nils løb hurtig ned i Salonen, mens Kapteinen forbløffet saa efter ham og mumled:

«Sesaa — en af samme Ulla. Naa lærer du at holde Kjeft en anden Gang, Mortensen.»

— Nede i Salonen blev der en glad Gjenkjendelsesakt. Om en Stund kom begge op paa Dækket igjen. Man nærmede sig Byen. Det syntes, som om man vilde gaa bent paa de skarpe Bergknabber der forud; men saa drejede Skibet, og man løb atter ind

gjennem en trang Rende mellem bratte Fjeldvægger. Længer fremme saaes et slankt Taarn at løfte sig mod Himlen; intet andet saaes endnu af Byen. Om lidt videde Renden sig ud og blev til et af Øer og Halvøer omgivet rundt Bassin, hvorpaa en Masse Skibe laa og vugged som Tegn paa Kystbyernes stille Fortvilelse over de slemme Tider. Bergene omkring var som indlagt med Huse — fra Sjøen og opover til det højeste, bygget paa hængende Afsatser og stejle Skrænter. Det var en Overraskelse som i et Eventyr. Midt inde i en levende By med et mylrende Liv, en By dukket op af Havet som et Utrøst. Fra Bryggerne Larm og Raaben, fra Gaderne Barnelatter, fra de aabne Vinduer i Husene, som hang udover det blanke Vandspeil, Pianomusik og Sang. Skibet gled langsomt frem mellem alle de andre Skuder ind til Bryggen.

«Ja — her har De vor By», sagde N. P. Wisdahl. «Ikke saa daarlig — hvad? Vi skal nok hæve den. Bare vent, til *vi* faar mere Indflydelse. De gamle maa ned — ikke sandt?»

Paa Bryggen stod den ledige Befolkning og gjorde sig det mageligt i den vakre Eftersommerkveld, tog imod Dampskibene, som kom, og viftede efter dem, som drog. Det

er Hovedfornøjelsen for den Del af Kystbyernes Befolkning, som endnu ikke er kommen saa langt, at den ligger paa Landet. Dernede paa Bryggen viser Damerne sine nye Toiletter — og de er somoftest mere overdaadige end smagfulde —; der gjøres Kur af de stakkers indmurede Kontorfolk; der lages og fortælles Nyheder baade fra den indre og den ydre Verden; der forhandles de store og smaa merkantile Spørsmaal; og der gaar fremforalt i disse Dage Politiken. Den opsluger alle de andre Spørsmaal. Inddelingen i Højre og Venstre fortrænger næsten ganske enhver anden Skjelnen mellem Borgerne. Her vexledes triumferende Smil, henkastedes Haansord, opfangedes hadefulde Ytringer, komenteredes Postnyheder, spaaddes om Statens Ve og Vel. Og ingen vidste rigtig, hvorfor man drev paa med dette, hvorfor de ikke kunde lade hverandre være i Fred. De vidste, at der skulde være Valg snart, og at den, som tabte, vilde blive beleet af den andre, at det vilde være en blodig Skam at tabe. Og jo mere de vidste det, desto mere satte de ind. Ned fra Bryggen gik Politiken op i Forretningskontorerne, i Selskaberne, ind i Drikkelagene, ind i Bankerne, i Aktieselskaberne, i Skolen, i Kirken. Den stod der altid og overalt og

eggede uden at vække nogen egentlig glødende Lidenskab, nogen dristigt tordnende Harme; den bare sneg sig om og smaaertede — fra dem i Klubben til dem paa Fiskeberget.

Nils Bergmann vilde ikke gaa iland, før han havde sagt Farvel til den gamle Ulk, der endnu trods hans umilde Dom over N. P. Wisdahl interesserede ham. Kapteinen gav ham ogsaa et trohjertig Haandslag og sagde:

«Skal Dere bli her i Byen, saa se Dere godt for, Far.»

«Nej, jeg blir ikke her; jeg rejser indover Fjorden om et Par Dage.»

«Godt — godt. Farvel, Far! ja, jeg siger nu mit, det er slemme Tider, vi lever i.»

V.

Fremtidens Herrer.

Næste Dag holdt N. P. Wisdahl stort Selskab for Folkehøjskolelærer Nils Bergmann. Det var hele Venstres Overklasse, som skulde forestilles for det gjennemfarende Bud fra Verden og nyde lidt godt hver især af de autentiske Forklaringer over et eller andet, som ikke rigtig forstodes. Ti Nils Bergmann maatte jo som en af Tenderne i de Hjul, der drev Fremskridtsværket nede i Planernes Udklækningsrum, kunne give, hvad der ønskedes, af slige Forklaringer.

Alt var luxuriøst i N. P. Wisdahls Hus. Men det hele gav Indtryk af at være bare til Skue og lidet til Brug. Gjæsterne syntes at lide under Berøringen med de fine Plydses Betræk og de kostelige Tepper. De gik for-

sigtig, snublende, forlegen med sine Lemmer, højtidelige som til Parade omkring mellem Møbler og fornemmelig om alt, som bødes af Forfriskninger; og naar de skulde tilbords, skred først efter uendelige Opfordringer, Bukninger, Træden tilside, Stansninger foran hver Dør, den ordnede Række af stivede Borgere med Hænderne paa Ryggen frem til det af den lejede Tjener sirligt og flot udstyrede Hesteskotaffel. Verten selv var ikke den mindst fremmede, og Husfruen viste sig neppe. Hun var en landlig, fortrykt udseende, ganske vakker Kone.

Det var først, efterat det overdaadige Aftensmaal var vel overstaat, at de gode Venstremænd af Staden begyndte at tø op og blive sig selv. Før havde det ikke været muligt for Nils Bergmann at mærke ud nogen enkelt af den kompakte Masse; men nu gik det let for en nogenlunde god Iagttager at gjøre Studier. De fik Hænderne i Lommerne igjen, var ikke saa ræd for at spilde en Draabe Punsch, lod Cigarasken falde, hvor den lystede, og betragtede Møblerne som stillet der for Bekvemmeligheds Skyld. De tog Maskerne af og Trækkene traadte stærke og tydelige frem.

Der sad Amund Hol — stærk og grundende bag den brede Pande. Han havde be-

holdt Sergeantens djerve Selvtillit, men Undergivenheden havde han slidt af sig i det kjempende, lurende Handelslivs vexlende Held. Da han som ung Gut lod sig hverve, ilte han i et freidigt Gaapaa mod Gjenoprettelse af de gamle Nordmænds Sæd med Øxehug og Sværdslag; nu grundede han mere over Sildepriser end over noget andet i Verden. Men det var endda nok igjen af en Karakter i ham til at stille ham op som en pludseligt vaagnende Folkeskares Yndling. «Ham maa det være,» tænkte ogsaa alle de andre, skjønt de vidste, at Lars Garmo var hans Mester. Og Lars Garmo med Bjørneansigtet og Bjørnekroppen vidste det ogsaa selv, der han sad og talede med sin lille slue Nabo, Knut Peterssen. Garmoen havde brugt en Menneskealder til at sprænge de gamle Borgeres Ring. Det var tidlig blevet hans eneste Livsopgave; siden den Gang, de lod ham mulktere for ulovlig Handel, da han for om som Lærredshandler i Bygd og By, havde han bestemt sig til det. Og han havde forfulgt sin Bestemmelse med Bjørnihærdighed. Faktisk var Ringen alt sprængt, siden han kom ind i Formandskabet og tvang de gamle Herrer til at *behandle* Sagerne; men det var ikke nok; ned, ud, forsvinde skulde de. Nu var han

for gammel til at stille sig i Spidsen for den Opposition, han havde jaget frem; men bagpaa vilde han staa; derfor var han bleven rig ved alle de mange gamle Midler, han havde luret af Ringen, for engang, før han lukkede Øjnene, at kunne diktere Betingelserne til dem, der paa ingen Betingelse havde villet slippe ham indenfor dengang, da han ejede Kraft og Vilje til store, hæderlige Foretagender. Han havde elsket Høvdingen op i Amund Hol. Som en forløsende Søndenvinds Storm i Vaaren var den politiske Gjæring kommen Nu skulde Vintersæden, han havde saaet, gro. Paa det, at han var forhadt, vidste han, at det heldede mod Undergang for hine gamle Undertrykkere. Naar han saa sig rundt her, traf han bare paa Mænd, der havde traakket i hans Fodspor — ja, kanske de ikke vidste det selv, for hans Spor var saa brede. — Alene Skolelærer Dahl, som stod op mod Væggen — tung og indesluttet, kunde ikke tælles med i den Række, der havde fulgt Garmoens Vej. Dahl var Resterne af en Personlighed, som var gaaet tilgrunde i Skolestuens Støv. Nogenlunde frisk havde han vundet gjennem Seminariet og de første Skoleaar paa Landsbygden. Men han havde villet frem, var saa kommen under

Prosten og Inspektøren i Byen, — videre frem, under Rektoren ved Latinskolen. Nu var han som femtiaars Mand begrænset til at læse Katekismus og Bibelhistorie med de fine Smaagutter i «Smaaklasserne», som trodde, de havde Lov hjemmefra til at gjøre Leven med ham, som bare var Bonde, Seminarist og Venstremand. Kjøbmændene Myhr og Gjerstad var opkommende Velstandsmænd og udsete til Valgmænd og Kommunerepræsentanter, hvis Venstre engang sejrede. De var begge glad i at høre om det politiske Stræv, men de lo bare af det — godmodige, enfoldige Næringsmennesker. Men Guldsmed Rør, den høje, mørke Mand med det frittende Blik, var Politiken hengiven med Liv og Sjæl; Haandværkets Guldalder skulde begynde med Venstres Sejr i Byen. Han kringsatte Nils Bergmann med Spørgsmaal om Protektion, Haandværksskoler, Laug, Svende- og Drengelovgivning o. s. v. Alt det, han havde læst, og alt det, han havde misforstaaet! — De andre havde en Slags fjern Beundring for al denne Viden, men fandt sig dog bedre tjent med sine egne solidere Standpunkter, de opblomstrende Formuer. Foruden Kjøbmand Peterssen, Garmos Nabo og Konkurrent, hvem Sluheden lyste ud af de smaa, blinkende

Øjne, var der endnu nogle flere, der havde sine bestemte Grunde for at ønske Folkesagen Sejr. Og midt blandt dem sad Nils Bergmann, den udstødte fra Fortidens og Fremtidens Aristokrati, og byggede en Folkets Udvælgelsesperiode paa disse Hædersmænds brede Skuldre. Disses Arbejde ude i Virkeligheden skulde give tilbage til Folket, hvad det havde tabt ved List og ved Vold gjennem Tiderne. Det nye Samfundslag, som her grodde op og tog de materielle Krav paa sig, det, som var vundet ud af Bonden og styrket ved Arbeid i Samfærselen med Verden, det skulde knuse de markstukne Ætter og forvise Unaturen og Ulivet. Han saa ikke, glad og kildret ved at være hædret som han var, de luxuriøse Omgivelser, de gode, gamle Bondegutters Kamp for at finde sig tilrette og nyde detsamme, som den gamle Ring var ammet op med. Havde han givet sig et Øjebliks Tid til at se og tænke, vilde hans Mod have sunket; — det vilde faldt ham ind, at det kanske ikke var laget for dette Folk at blive sig selv, naar de, som havde Lejlighed til at bryde ud fra Bygdens tunge Slid, bare skyndte sig med at overgive sig i den Magt, som de hadede. Nej, han saa det ikke endnu, at disse Venstremænd alt var be-

sejret af den gamle Ring, var bleven dens Efterlignere og Karikaturer.

Saa gik Talen let og krydret — om Politik; intet andet end Politik. Javist kunde det nok hænde, at Myhr og Gjerstad kunde lure sig til at afslutte en Sildeforretning borte i en Krog for sig; men det var intet andet Fællesemne end Politik. Rundt omkring Bordet i tæt Klynge med Punschestellet i Midten havde de slaat sig ned og hørte mest i Taushed paa Nils Bergmann, der lagde ud over sine demokratiske og reformatoriske Idéer ialmindelighed og isærdeleshed de norske Forhold. Han kom mere og mere i Aande ved at se sig omgivet af en lyttende Skare af ældre Mænd, hvis almindelige Erfaring stod over hans. Han talte sig varm om den historiske Retfærdighed, som viste sig i dette gjennem Aarhundreder næsten forsvundne Folks sunde Opvaagnen til Kamp for sin Odel; det, som brændte i Sindene i disse Dage, det var detsamme, der havde rejst sig i Frankrig for hundrede Aar siden og sviet bort alt det giftige Ukrudt, som havde voxet op i Folkets Aker; — denne Bevægelse maatte ikke, vilde ikke, kunde ikke stanse, før alle Krav var tilfredsstillet, og Verden dermed havde faat et helt nyt Udseende;

Bønderne skulde tilrive sig Oplysningen fra Presterne, skulle saa gjennem Forstaaelsen af sig selv som Folkets Kjerne tage alt Arbeide i sin Haand; de skulde være sine egne Kjøbmænd, sine egne Arbeidere og sine egne Embedsmænd; det norske Folk skulde blive et Mønsterfolk for al Verden; fra det skulde den republikanske Renhed i alle Forhold og Institutioner gaa ud som en rensende og frugtbargjørende Elv, voxende sig stadig større, til den rev overende al Useldom, Uretfærdighed og Unatur, som opfyldte Landene. Og de gode Sildehandlere sad og hørte paa den unge Mands Fremtidshaab med velvillige Smil og godmodigt Taalmod. Det syntes næsten, som om de var reven med af hans Varme og gik med paa at redde Verden. Gamle Garmoen selv nikkede ofte Bifald, og Verten, N. P. Wisdahl, saa sig rundt med et triumferende Smil, som om han vilde betyde de andre, at denne Festforestilling var hans Ære. Nils selv følte sig saa tryg og glad. Det gik. Hans Drøm begyndte at blive Virkelighed. Her sad jo alt en Skare paa tolv selvstændige villende Mænd.

«Havde vi bare ham her blandt os til at

kile paa Vælgerne nu et Par Maaneder!» sagde Garmo siden til Amund Hol.

«Ja — han har Snakketøj,» svarte Høvdingen; «men —»

Saa var det Byens indre Politik, man kom ind paa. Og her blev det Nils Bergmann, som fik sidde og høre paa de andre, hvad de havde for Historier om Agitationen, der dreves om Dagene. Gjerstad kunde forsikre, at Skrædder Lunde havde faat udleveret en Sæk Bygmel hos Konsulen som Løn, fordi han havde gaat om og indbildt Byens Kjærringer, at Svensken vilde være over Grænsen inden Jul, hvis Venstre sejrede. Og Verten havde selv hørt Bryggeformanden hos Steffen Jenssen fortælle i en stor Forsamling, at Venstres Ledere i et hemmeligt Møde havde besluttet, at Kongen skulde halshugges, meddetsamme Stortinget kom sammen. Garmo havde af Konsulens egen Mund hørt, at han vilde trække sig ud af Byen med hele sin umaadelige Formue og Virksomhed, hvis Venstre sejrede ved Valget til Høsten. En anden havde hørt, at Byens største ældre Forretningsmænd var kommen overens om ikke at tage nogen i Arbeide, der var Venstremand. Amund Hol gjorde opmærksom paa det almindelig kjendte Faktum, at Højres

Stortingskandidat i den senere Tid var begyndt at vise sig regelmæssig, ikke alene i Kirken, men endog i Lægmandshuset.

«Men hvorfor slutter I jer ikke sammen?» spurgte Nils Bergmann; «I burde danne en Venstreforening, hvorfra I kan oplyse Folket.»

De saa paa hverandre. Endelig sagde Wisdahl langt:

«Ja — det er vel neppe klogt.»

«Hvorfor ikke — klogt?»

«Nej — at gaa saa aabenlyst tilværks med engang.»

Gamle Garmo saa, at den unge Kamphane fra Hovedstaden var ifærd med at blusse op, og skyndte sig med at dække over.

«Vi mangler Kræfter til at lede og oplyse,» sagde han. «Vi har jo kun os selv at stole paa; — og det er, som De ser, ikke ret meget.»

«Lad os først faa en stærk Majoritet,» forklarede Wisdahl, «saa skal vi ikke være ræd for at træde frem i Dagen.»

Gamle Garmo maatte atter dække over.

«Vi faar indtil videre drive Oplysningsværket i det smaa,» sagde han.

Nils Bergmann forstod ikke dette Sprog.

«Ser De, Forholdene er saa ejendomlige paa vort Sted,» vedblev Garmo. «Vi bor

paa Skjær ude i Havet; vi er Smaafolk; — aa, Hr. Bergmann, vi er saa ganske bitte smaa. De faar tage det saa midt paa Træet med os. Vi vil nok gjerne, men vi dur saa lidet.»

«Aa — vi er nu ikke saa ganske smaa heller,» paastod Wisdahl; «men' vi maa være forsigtig.»

Nils Bergmann forstod endnu intet; men fik heller ikke Tid til at tænke videre over det, som voldte ubehagelige Indtryk, ti Garmoen selv tog netop i og holdt en Tale for ham. Den var et lidet Mesterstykke, den Tale. Den faldt saa ganske ind i den Aand, som havde gaat gjennem Nils's egen Udlægning af de demokratiske Tanker, og den gamle Kraftkar havde endog hentet sig en ungdommelig Fyrighed og Glød, saa at ingen skulde tro andet end, at hvert Ord var følt og tænkt inde i en høj og alvorlig Overbevisnings Dybde. Han talte om, hvordan Modet til at ville det gode alene kan holdes oppe ved stadig at øve sig i Selvfornegtelse, men at det synker og maa synke, naar Forholdene er slig, at Selvfornegtelsens Øvelse umuliggjøres ved den haarde Kamp for Livets tarvelige Ophold; derfor var der lidet Mod, lidet af dristig Handling udenfor selve Livs-

kampen at træffe paa blandt Folket i disse haarde og fattige Tragter. Men vilde bare et og andet af de lykkelige Søndagsbørn, der fødtes med en Sejersskjorte paa, stille sig i Spidsen, saa turde det nok hænde, at der gik Glød ogsaa i Fiskeblodet hos Kystens og Havskjærenes' Hverdagsbørn. Man havde et sligt Søndagsbarn blandt sig ikveld; man vilde ønske ham Held til det store Virke, han gik paa.

Rørt af den venlige Opmærksomhed, som var vist ham hele Kvelden, og begeistret af den veltalende gamle Fribytters varme Hilsen takkede Nils og sagde, at det ikke kunde være Mangel paa Høvdinger, som endnu holdt Frihedsaanden nede i denne By; derom overbeviste man sig bare ved at se rundt i denne Kreds; og han følte sig forvisset om, at disse Mænd, og særlig den gamle, ægte Ætling af Asbjørn fra Medalhus, om ikke saa længe vilde faa se Frugter af sit Stræv herude blandt det gamle Regimentes Masseskrig. Der laa Sejrens Forjættelse i det at *ville* ærligt, og han tog ikke feil i, at han havde set slig ærlig Vilje til Folkets Reisning, til Vagthold om de smaas Ret herude, hvor Havet gik paa med dagligt Bud fra Verden.

Han tog det lille Ophold blandt disse ærlige Kjæmpere som et godt Varsel for den Gjerning, han havde viet sig til.

Hvad var det, som fik ham til med ét at blive kold og sørgmodig, idet han stødte sit Glas mod de tolv andre, der raktes frem? Følte han, at Forfængeligheden havde været i Kast med ham? var han skamfuld over at have udtalt Fraser?

Da N. P. Wisdahl næste Morgen fulgte Nils Bergmann ombord i Fjorddampbaaden, som skulde føre den unge Folkelærer frem til hans Barndoms Legeplads og hans Manddoms Virkested, stod der en noget besynderlig udseende yngre Mand paa Bryggen. Han var næsten fattigt klædt, luvslidt og uden Sammenhæng, men med Klædesnit som til den fornemme Modeverden for nogle Aar siden. Ansigtet stak af mod Dragten; det var ualmindelig intelligent, magert, vemodig-alvorligt. Han hilste ærbødigt til Wisdahl og fulgte Nils Bergmann stivt med Øjnene.

«Hvem var den Mand, som hilste paa Bryggen?» spurgte Nils.

«Aa — det er en stakkers Stymper, som vi maa hjælpe,» svarte den forhenværende Landsskolemester med Selvfølelse. «Et godt Hode, men han er kommen paa Knæerne. Han er saamænd en gammel Student.»

«Saa —? drikker han da?»

«Nej — ikke nu længere, men han har gjort det.»

«Naa, men — er han saa ødelagt, at han ikke længere kan arbeide?»

«Nej, han er flink. Vi bruger ham til at skrive for os. Vore Redaktionsartikler er af ham.»

«Han er altsaa Redaktør?»

«Nej, vi kan naturligvis ikke bruge ham til virkelig Redaktør. Hvad vilde Højre sige til det? — En af os tar ham ind paa Kontoret til sig — snart er det mig og snart en anden —, og saa betaler vi ham for Timen. Han kan da sidde og skrive lange Artikler, som rigtig er værd at læse. Jo, han lever saamænd noksaa godt af det, har jo ikke større Fornødenheder.»

Det peb for tredde Gang. Wisdahl maatte skynde sig iland.

«Farvel, Bergmann, og velkommen snart igjen til os!» —

Nils saa Wisdahl tiltale den gamle Student paa Bryggen. Han skulde hjælpe ham med nogle Timers Arbeide. Et grovt Stykke i Højreavisen skulde imødegaas; det gik ind paa selve Venstreledernes Ære. Og den gamle Student havde ikke mere Mad igjen.

VI.

Bondebygden.

Der havde været noget til Undren og Spøren i den lille Bygd Visdalen, da det bekjendtgjordes, at en Mand, som var næsten fuldlært til Prokurator, skulde komme hidop for at holde Skole for voxne Gutter. Som om ikke det stakkers naudfattige Herred havde nok med de Skoler, det havde før! De saa ikke, at det kom noget ud af dem heller, og lidet af arbeidsdygtig Ungdom var det før, men skulde nu ogsaa den, som var, drages fra Marken og Skogen med Læsna og den Slags Gromhed, saa —, ja, saa gik det hin Vejen med Gaardene, mente gamle Sølfest Raaen og pegte ind mod Byen, hvor Banken laa; og hele Bygden kom paa Kassa, lagde de andre til. Amtsskolen havde været i Nabo-

gjeldet et Par Aar, og to Gutter herfra havde besøgt den, men ingen saa noget til, at de var bedre end de andre; javist, skryte kunde de og holde sig for god til at tage i Steingrepet, men i denne Bygd var det gammel Sæd, at hver maatte harve sin egen Aker, hvis en vilde leve. Gamle Sølfest blev vred, naar han kom ind paa de Grejer, og, skjønt han ellers ikke var den, som bøjede sig for Prestens Mening, var han i dette Stykke glad ved at have «den viseste Mand i Bygden» paa sin Side. Sølfest var Ordfører og Forligskommissær og en saare mægtig Mand ellers ogsaa. Derfor spaadde det ikke godt for Nils Bergmann, at han ikke havde hans Bifald. Andre end Sølfest vaagede sig ikke til at fælde nogen sikker Dom, men nogle var det, som længtes efter at faa se Søn til Gamlepresten, som havde været en mægtig Mand paa Stolen og meget omtykt af Folket. Dette gjorde kanske, at Uviljen ikke var saa stor og almindelig mod Skoletanken, som den ellers havde været, naar Sølfest afviste den.

Visdalen er noget af en Fjordbygd og noget af en Fjeldbygd. Den største Bebyggelse er nede ved Fjordbunden paa den vide, lave Slette, som Elven og Strømmen fra Sjøen i Forening har øret op. Men hele to Mil op-

over den trange Dal ligger smaa Gaarde langs Elven. Fjorden er bare en trang Arm af en større, og fra Dalen kommer man bare op i den endeløse Ødemark og vilde Fjeldvidder; nogen Overgang til nogen Nabobygd findes ikke. Kun sjelden, i Sommertiden, gaar en Fjorddampbaad ind Fjorden, og endnu sjeldnere hænder det, at her sees Gjæster derudfra; to Gange om Aaret kommer Øvrigheden og holder Ting, og stundom farer Vejinspektøren igjennem og mulkterer Folk for daarlig Vejvedligeholdelse.

I tolv Aar havde denne Bygd staat for Nils Bergmanns Øje i Barndomsmindets Skjønhed og Solglans, og med Barnets faste Indtryk maalte han Forholdene. Han skræmtes næsten tilbage, da han saa igjen stod med Foden paa de gamle Tufter. Det stængte med Fjeld overalt, og Markerne var magre og graa, og Folkene gik saa tunge fra Trin til Trin. Hvor var det blevet af Solen, som sken udover og varmed mellem Fjeldene? — hvor var Blomsterengen, og hvor var de glade Slaattefolk? — Men da saa en gammel Mand med Rødluen i Haanden og med et venligt Smil i det brede, grove Ansigt hilste ham velkommen og bød ham følge op til Gaarden, hvor alt var færdig til Modtagelsen, da gjenvandt Nils atter

noget af Haabet og Modet. Han kjendte igjen Knut Aure fra den Tid, han var Farens Medhjælper. Det var hos ham, han havde lejet Hus til sig selv og Skolen.

Det første, som faldt Nils i Øjnene, da han kom ind i Kammeret, som skulde være hans Beboelseslejlighed, var et Fotografi af Faren i Kjole og Krage. Det var hængt over Sengen sammen med et stærkt koloreret Billede af Jomfru Maria og et Træsnit af Johan Sverdrup. Han blev bevæget ved dette Træk af Venskab og Trofasthed. Han følte sig tryg — blandt Venner. Knut Aure stod ved Døren. Han havde heller ikke nogen Forstaaelse af den Skoletanke, som kom rejsende, men det var ham nok, at den, som bar den, var Søn af Presten Bergmann, hans ophøjede Mønster af et Menneske. Derfor havde han taget sig af Sagen og omtalt den ved alle Lejligheder. Knut Aure var kanske den næste efter Sølfest Raaen i Bygden; men det var langt mellem de to, meget længere end mellem Knut og Folk flest.

Da saa Nils havde set paa Skolelokalet, et stort Loft opunder Rafterne, begyndte han at spøre efter Interessen for Skolen, og Knut gav ham det Haab, at det kanske vilde gaa,

naar det led længer frem paa Høsten; endnu havde bare fem Gutter meldt sig.

«Det værste er, at Sølfest Raaen og Presten er imod det,» sagde han.

«Aa — Sølfest skal jeg nok vinde,» mente Nils tillidsfuldt; «han er jo Venstremand. Ja, det var ialfald han, som bestandig var Fars Modstander. Jeg mindes saa godt, hvor Far beklaged sig over ham; han vilde aldrig gaa med paa noget, som kom fra en Embedsmand.»

«Nej, det er rigtig, det. Han Sølfest vil være sjøl først, han,» sagde Knut med et Smil.

«Tror du, han vilde komme til Aabningsmødet, om han blev budsendt?»

«Kan hænde. — Nej, han Sølfest er ikke glad i Skolen. Han var Skolemester i sin Ungdom, han og; og saa mener han det, at Bygden er bedst tjent med at staa der i Oplysning, hvor han satte den, da han slutted. Endda Sønnen min skal ha Datter hans, saa ser han ikke indom paa Aure, siden jeg bestemte mig til at ta Skolen din.»

«Sølfest og Presten altsaa?»

«Ja — og de fleste med dem.»

«Godt. Her blir Stræv, Knut Aure. Men de skal med.»

«Vorherre hjælpe dig! — for jeg tror, det er godt det, du vil. Ja, Stræv faar du, det er vist, for denne Bygden ligger langt at.»

— Skolen skulde begynde med et stort Møde, hvortil hele Bygden indbødes, baade Venner og Modstandere af Planen. Sølfest Raaen og Presten og nogle flere blev særskilt indbuden.

Klokken fem Søndags Eftermiddag skulde det begynde. Knut Aure mente, det kom meget Folk, for det var Prækendag ved Hovedkirken, som ligger bare en Fjerdings Vej ovenfor Aure, og Annexfolket, som havde søgt hid, rejste vel ikke hjemover før Klokken syv, siden Vejret var saa godt. De vilde gjerne være med paa at høre. Men de fleste trodde nok, at det var en Aftenandagt, som skulde holdes. De kom ruslende i Flokker, som da de gik til Kirken i Formiddag, atter alvorlige og ludende under Andagtspligten, efterat Forretningerne, de verdslige Handler og Aftaler var afgjort omkring i Grænderne; thi det er altid for to Tings Skyld, Folket strømmer sammen om Kirken, Sjæleboden og de større materielle Tarv; kan hænde, de sidste ligger Storparten ligemeget paa Hjerte som hint. Kvinderne spurte sig først for, om Samlingen ogsaa var for dem, og da dertil svartes, at de gjerne

saaes, strøg de sig langsmed Væggen op paa Gangen foran Loftet; de maatte nødes, før de gik helt ind, ti de forstod, at dette dog ikke var én rigtig Kirke- eller Samlingsgang; det vedkom mest Mændene. Men ogsaa disse var tvilsom, om de kunde gaa helt ind og sætte sig paa Plankerne, der var lagt over Stoler og Sagbukker som Bænke. Aldrig havde der før i Bygden været holdt anden Slags Samling end religiøs, og da var det ikke hos Knut Aure, man plejede mødes. Skolen — den var for Børnene og Skolemesteren, havde aldrig før budt Forældrene at kige indom, havde vel heller ikke noget at byde paa. Hvad var nu dette her igrunden? spurte de hverandre om.

Nils Bergmann spurte nu og da Knut Aure, om Sølfest Raaen ikke var kommen. Først svartes, at ingen havde set ham, derpaa, at Datteren var nedenunder, og at hun ikke trodde, at Sølfest kom, saa om en Stund, at nogle havde set ham gaa ind til Naboen.

«Neppe tror jeg, han kommer,» sagde Knut Aure.

Klokken var alt over fem og Nils skulde til at bestige Forhøjningen, hvorfra han vilde tale; da kom Knut Aure ind i Følge med en liden, gammel Mand. Nils kjendte øjeblikkelig

Sølfest Raaen igjen, og den, som engang havde set den Mand, kunde heller ikke saa let glemme ham. Han var som sagt liden og af spæd Bygning, bar Bygdens Dragt af grovt Tøj og støttede sig til en simpel Stòk; Haaret var graat og tyndt, men langt; Forhodet var stort og velformet, men Ansigtet uskjønt og lidet tiltalende; det var lidet og spidst og endte i et tyndt Skjæg paa Hagen; Øjenbrynene var løftet som i stadig Forundring, derunder blinkede et Par meget lyse, temmelig glansløse Øjne; om Munden laa et selvtilfreds Smil. Nils Bergmann betænkte sig med den ene Fod paa Forhøjningen nogle Sekunder, om han skulde gaa hen og hilse paa Bygdekongen; men saa steg han op, saa, hvorledes Knut Aure forgjæves prøvede paa at nøde Sølfest længere fremover, og begyndte at tale.

— Det var en længe forberedt Tale. Han havde tænkt den allerede den Nat efter Brudet med Onkelen, da han frigjort sværmede om oppe i Nordmarken. Da stod det frem for ham i en broget Forvirring, hvad han vilde sige til det norske Folk, naar han engang stillede sig foran det og bød det sine Kræfter. I de to Maaneder, som var gaat siden, havde han saa stadig tænkt og formet paa dette samme. Al sin Varme, sin Evne, sit Frisind vilde han

lægge i det. Det norske Folk, som han kunde naa med sin Stemme, var bare denne Forsamling her; men det var detsamme; blev det først modtaget her, saa grodde det nok, og da vilde det snart gro ud over alt Landet som den frodigste Urt; det var jo saa med alt, som havde faat Trivsel og Fremgang i Verden, at det var gaaet ud fra en Krog af Samfundet, ti det var netop i de smaa Kroge, at der kunde elskes; og Kjærligheden skulde bære det frem. Nu skulde det begynde.

— «Norske Mænd og Kvinder!» begyndte han. «Jeg har først og fremst en Bøn til jer. Lad mig slippe at betragte mig som en fremmed Mand blandt jer. Lad denne første Mødestund mellem os være indviet med Løfte om, at vi vil søge at forstaa hverandre, drage sammen i fælles Haab og med fælles Maal. Og dette Maal være ikke os selv, ikke den enkeltes Lykke, men Folkesamlingen. Jeg beder jer: se paa mig som en blandt jeres egne, tro ikke, at jeg vil noget andet end det, jeg siger, tal til mig, som I vilde tale til en af jeres nærmeste Kreds. Det er det norske Folk som en arbeidende Broderring over alt Landet, jeg vil, og detsamme vil ogsaa alle I, naar Folketanken er bleven klar for jer.»

Han stansed en Stund og saa henover Forsamlingen. Der var en Andagt som i Kirken. Kvinderne foldede Hænderne over Salmebøgerne, Mændene sad bøjet. Saa fortsatte han.

Han udviklede, hvad han mente med et Folk. Det var en Forening af Mennesker med fælles Minder fra de Tider, da Hjemmene toges under Kamp og Smerte, en Forening med disse Minder bag og et stort Fællesarbeide for Hjemmets Lykke foran som Maal. Igrunden var hele Menneskeslægten et Folk og skulde blive det i Sandhed engang, men først maatte hver enkelt Gren, som havde de særlige Krav paalagt af Naturen selv at opfylde, samle sig til én stærk Vilje — ligesom hvert enkelt Menneske maatte øves op i Selvstændighed, Selvtænkning og Selvagtelse for at blive et godt Medlem af det enkelte Folk. Et Folk maatte bestaa af tænkende Mænd og Kvinder.

Alle Folk havde i Tidernes Løb mistet sin Selvstændighed, fordi Retten til Selvtænkning og derved Selvagtelsen var blevet berøvet den enkelte. Og for det norske Folks Vedkommende var dette Tilfælde i særlig Grad. Dette vistnok ikke saa at forstaa, at det i højere Grad end de fleste andre Folk

savnede Frihedens saakaldte Goder; men det var mindre *sig selv* end de andre; det levede mere paa fremmed Tænkning, fremmed Kultur, ofrede for meget til fremmede Magter end andre Folk; det kjendte ikke sig selv paa nogen Kant, ikke sin Historie, ikke sin Natur, hvoraf Livets materielle Krav skulde drages, ikke sin egen Poesi og Kunst. Det gik og sled og slæbte for andre, der til Gjengjæld holdt Solstraalerne borte fra det, saa det ingen Vej kom. Derfor var det ogsaa saa naturlig, at det var sunken saa langt ned i Bekymring for Næring, at det ikke fik Tid til at tænke og kaste Blikket udover de dejlige Strande og Lier og løfte sig til Glæde og Fortrøstning ved Hjemmets Fagerhed.

Det norske Folk gik endnu i Trældom, trods det havde sin fri Forfatning, ti det berodde ikke paa, hvad Mændene af 1814 havde sagt og skrevet, men paa, hvad de Mænd, der kom efter, vilde handle. Og disse havde handlet ilde. De havde istedetfor at opfylde de Løfter om at give Folket fuld Ret, som Forfatningen gav, ufortrødent arbeidet paa at tage igjen, hvad Folkedvalen havde ladet de enkelte, der i Bund og Grund stod udenfor Folket, rive til sig. Og de Midler, som hertil var brugt, var de værste af

alle. De havde holdt Folket i Uvidenhed om Frihedsgaven og, hvad den indeholdt. Stykkevis og Nap for Nap havde de faa seende, disse enkelte straalende Evner blandt Folket, i stærk Kamp med dem, som mente sig kaldet af Forsynet til at være dettes Stedfortrædere, revet lidt af Arbeids- eller Styreretten til Folket. Men det vigtigste, det eneste, som var istand til at gjøre Folk af disse trælende Flokke omkring i Bygderne, Oplysningen, holdtes endnu saa langt paa Frastand fra Folket, at dette alene kunde beundre den som noget vidunderlig, fremmed, noget for fint og fornemt for det selv.

Istedetfor Oplysning, Syn paa Verden med alt det gode og vakre, den har, Syn paa sig selv og alt det nærmeste, som ligger omkring os, havde man givet Folket Skræk og Rædsel for at løfte sig og se sig omkring. Man tog Barnet og tvang det ind i noget, man kaldte Skole, hvor man saa pinte ud af det dets Livlighed og glade Natur og bandt paa det for hele Livet en Frygt for de onde Magter, som igjen forlenede det med en Feighed foran al Beslutning og Handling. «Der gaar saa Almuskolens Lærlinger omkring,» sagde han opbrusende, «og luder sig som under de tungeste Byrder. Ja, det er ogsaa

tunge Byrder, de har faat; det er Ufreden med det bedste i sig, Rædselen for at tænke og vide, Samvittighedskvalen for det, man ikke ved og ikke forstaar. Misforstaa mig ikke, mine Venner, naar jeg siger dette; jeg bebreider jer intet; jeg ser saa stort et Haab i, at I endnu trods rædselslagen fra Slegt til Slegt dog er saa staut, som I er, — saa stort et Haab, at jeg sætter gjerne alt ind paa det.»

Han stansed atter engang og saa udover. Endnu havde ingen rørt sig i Forsamlingen. De sad som før allesammen. Umulig var det at læse noget Indtryk.

Saa fortsatte han at tale om Oplysningens Kraft som Hævder af alle Goder for et Folk, som Renser af den moralske Bevidsthed, som Løfter af Arbeidslysten og Arbeidsevnen, som Jevner af Ulighederne i Vilkaar. Det var bare uvidende Folk, som lod sig presse til at give andre sine Erhvervelser; et oplyst Folk, som kjendte sine egne Kræfter, vidste at indrette sig paa en forstandig og økonomisk Maade ved Bestyrelsen af Fællessagerne. Og saa faldt hele det kvælende Formynderskab overende af sig selv, det, som slugte Gaardenes Grøde og Havets Rigdom, den, Fiskeren hented med Fare for sit Liv.

«Venner!» sagde han. «Jeg byder jer mine Evner, mine Kræfter, min hele Vilje, min Kjærlighed. Giv saa I mig lidt Tillit, saa skal vi arbeide sammen. Og det vil gaa.»

Han omtalte sin egen Skoleplan, som han var kommen paa ved at tænke over alt det, han her havde søgt at forklare. Han vilde holde en Skole for Bygden, ikke for de enkelte Gutter, som muligvis kom og meldte sig til særlig Undervisning. Altid skulde dette Loft staa aabent for alle, som vilde komme sammen til gjensidig Oplysning. Han kunde ikke give dem alt, men de fik søge Lyset hos hverandre; hver eneste en havde noget godt at give, og naar saa Anledningen stod aaben til Meddelelse, til Spøren og Forklaring, saa vilde det om ikke saa ret længe blive til en Tørst efter mere og mere Kundskab i Bygden, saa stor, at den maatte tilkalde nye Kræfter, stedse bedre og bedre. Og engang skulde det saa hænde, at denne Bygd af de andre betragtedes som noget, der var værdt at ligne, en Bygd med seende Mænd, som kunde bære Livets Byrder lettere end andre.

«Lad os alle gaa til Arbeid, Venner!» saa endte han sit timelange Foredrag; «lad os gaa til det med Glæde, fordi det er til

vor egen, vor kommende Slegts Lykke. Lad det ikke bare staa for os som en tung Nødvendighed, et Nyttens Kav, et uafvendeligt Onde, hvorved alene Hungeren kan holdes borte, men som det, der gjør os gode, ædle og sande. Og vær saa allesammen velkommen til denne Skole, — jo flere og jo tiere Besøg den faar af Bygdens Mænd og Kvinder, desto snarere og sikrere vil den blive til det, jeg har tænkt med den, et Middel til at aabne Øjnene for Velsignelsen ved at leve. I Arbeid og Fred beskinnet af lyse Tanker oprinder Lykkens Dage for det armeste Folk.»

Nils Bergmann steg ned. Folkene sad endnu som før. Nu saa de op, ligesom de ventede paa, at noget mere skulde komme. Ingen rejste sig endnu; bare en og anden af Kvinderne, som stod presset sammen ved den aabne Dør, gled lydløst ud. Saa stod endelig en gammel Mand yterst paa en Bænkerække op, gik hen og tog Nils i Haanden og sagde:

«Du faar ha Tak. Det var trøjsomt at høre. Du er lig Far din.»

Og saa gik han. De andre gik efter — langsomt først, siden raskere; somme vendte sig i Døren og nikkede.

Nils saa efter Sølfest. Knut Aure var ifærd med ham; men saa kom de begge bort i Trængselen. Først om en Stund kom Knut igjen; han var da meget alvorlig. Loftet var nu ganske rømmet for Folk.

«Tak!» sagde Knut; — «jeg siger, som Iver Nordigard, han Gamlen, som hilste paa dig.»

«Nu — og Sølfest Raaen?» spurte Nils.

«Han gik og tog Datteren med.»

«Sagde han intet?»

«Aajo — han sagde, at du var god til at tale, men saameget værre var det, mente han.»

«Værre? — syntes han, det var galt, det, jeg sagde?»

«Sølfest Raaens Ord — de var saa: har du hørt gjetet noget, de kalder den moderne Vantro, Knut? — nu har du git Hus til den Greja.»

«Og du, Knut Aure, — hvad synes du?» spurte Nils.

«Jeg skjønte lidet af det, du sagde, og har da ogsaa liden Oplysning mod Sølfest; men det, jeg skjønte, det gik mig lige ind i Sjæl og Hjerte. Det var akurat, som jeg selv havde tænkt mangt af det. Men det vil tage

lang Tid, før du kommer nogen Vej, især nu du har Sølfest mod dig.»

«Men er ikke Sølfest virkelig Venstremand?»

«Ja — dette har du spurt mig om før. Nej, det er nu ligesom ikke noget hverken med Højre eller Venstre her i Visdalen. Men det meste, jeg kan sige om Sølfest, er, at han for tolv Aar siden holdt paa at skulle faa istand en Bondevenforening, og saa var han nær blet Tingmand; men siden har han ligesom ikke havt Lykken med sig ved de andre Stortingsvalgene; sidst havde han bare min Stemme, for han og jeg var Valgmænd dengang. Vi faar nu se, hvor det gaar iaar.»

Sølfest Raaen havde knapt hilst paa Husets Folk, da han kort og barskt befalede Datteren at følge med hjemover. Hendes Fæstemand, Thorstein Knutsøn Aure, vilde slaa Følge med et Stykke, men Sølfest bad ham være hjemme og hjælpe Faren med at bære Planker. «Det blir saa lyst paa Aure nu,» lagde han til, «at det ventelig svartner for Aurefolket, om de skulde komme op i

Trangbygden vor.» Thorstein var blevet staaende igjen paa Tunet. Det faldt saa tungt og koldt over ham — disse sidste Ord. Marit Raaen fulgte Faren nedslagen. Det var en vakker, frisk Jente, som saa ud til at kunne have sin egen Vilje, naar det netop gjaldt. For det kjendte ogsaa Thorstein hende og trøsted sig til det.

Sølfest og Datteren indhented en liden Flok Mænd og Kvinder og slog sig i Følge med dem.

«Naa — hvad siger saa du om Samlingen, Syvert Røstum?» spurte Sølfest en af Mændene blidt og med udulgt Haan i Stemmen.

«Aanej — jeg skjønner mig nu ikke paa det, jeg,» svarte Manden. Men en middelaldrende Kone skyndte sig at falde ind med skarp, fejende Røst:

«Jo — nu har vi nu lært, hvor vi skal fare ad for at bli salig — nu.»

«Javist — ja, Randi; du traf det denne Gangen og, du,» sagde Sølfest. «Nu trænger vi hverken Prest eller Skolemestere eller Kirke eller nogen Ting herefter.»

«Han var stærk i Munden ligevel, ligner Far sin,» mente Manden.

«Men han fik ikke Tid til at gjøre sig

færdig, denne her, før han maatte ud og lære os Bønder, hvordan vi skal stelle os baade med Vorherre og Akrene vore,» vedblev Sølfest. «Du, Syvert, du skal vel sende Sønnerne dine ner til denne gjilde Skolen paa Aure, du med, saa lærer de nok der at klare Obligationerne uden sligt Stræv, som du har havt? — Jaja, min gode Syvert, — vi faar Lys i Bygden nu. Det er andet end dengang, da du gik i Skole hos mig. Det var Kristendom, Ungdommen lærte da, paa fattig Vis — naturligvis. Den skal afskaffes nu.»

«Saa —?» henkasted en yngre Mand trodsigt. «Jeg vidste ikke, at han Sølfest Raaen var saa ræd om Kristendommen.»

«Vidste du ikke det, min kjære Anders? — nejnej, nejnej; men jeg maa vel faa Lov at ha en liden Mening, jeg med. Ja — Godkveld, Godtfolk!» sagde han hurtig og svinged ind paa en Sidevej.

Det var Vejen til Prestegaarden, Sølfest slog ind paa. Datteren fulgte. Prestegaarden ligger tæt opunder Fjeldet paa andre Siden af Elven end Bygdevejen. Præsten havde ofte gjort indtrængende Henvendelser for at faa byttet Prestegaard, men den, som altid havde sat sig imod det, var den mægtige Sølfest Raaen.

Presten og Sølfest var kommen overens om, at den sidste skulde gaa til Mødet og saa komme og fortælle hin om, hvad der var talt om. Nu gik Sølfest og tænkte paa, hvorledes han skulde tage det med Presten herefterdags.

Sølfest og Datteren blev modtaget med stor Opmærksomhed. Marit maatte absolut sidde ned i Havestuen hos Prestefruen og Husjomfruen, mens Presten og Sølfest gik ind paa Kontoret for at afhandle Forretninger.

«Nu —?» spurte Presten derinde; «det var vel rigtig stort Møde?»

«Ja — saamænd, et rigtig stort Møde.»

«Og Talen var vel god?»

«Hm — javist var den vel saa. — Aajo, det var, som Presten mente; det var den moderne Vantro,» sagde Sølfest og rystede paa Hodet. «Hvad skal dette bli til? den stakkers Ungdom — den stakkers Ungdom.»

«Ja, De maa saa sige, Sølfest Raaen.» Sølfest var den eneste af Bønderne, Presten sagde «De» til. — «Nu ser De visselig, hvortil det fører med dette Venstre.»

«Ja — jeg har nu aldrig været egentlig Venstremand, jeg, Hr. Pastor. Men jeg har søgt at følge min Overbevisning.»

«Ganske vist, Sølfest, ganske vist. — Tror De, at denne unge Opvigler vil faa udrettet noget i Bygden?»

«Er ikke godt at vide. Han er god til at tale; Ungdommen er letfængelig.»

«Skulde vi ikke ligesaagodt strax — foran Valgmandsvalget gaa igang med at oprette en Forening? Jeg har her Statuterne fra Novemberforeningen.»

«Nej — jeg tror nok, det er bedst at vente med det. Lad de andre først gjøre sit, saa kommer vi.»

«Men saa kommer vi kanske for sent.»

«Aa — Presten er ung, kommer tidsnok paa Stortinget, om det ikke gaar denne Gangen,» smilte Sølfest. «Ja — undskyld, jeg spøger, jeg,» lagde han hurtig til; «jeg ved jo, at det er for Kirkens og Religionens Skyld, Presten arbeider. Men, som sagt, jeg mener, det er klogest at være varsom og arbeide i Stilhed. Lad nu denne unge Galning, som Præsten siger, gaa paa en Stund, saa blir nok baade han og hans Tilhæng snart træt, og saa sidder vi udhvilet, vi. Nu i Førstningen kommer det til at bli som en Juleskrej med Møder.»

«Og saa skal altsaa vi indskrænke os til at gaa paa disse og imødegaa, mener De?»

«Nej, det mener jeg just netop ikke. Ja, Presten gjør jo, som han vil; men mit Raad er det, at vi lader, som om det ikke findes noget sligt som Møder i Bygden. Naa — hvis Presten saa synes for Kristendommens Skyld, saa kan jeg ikke tro, det vil skade, om der fra Prækestolen, det hellige Sted, advares mod de frembrydende Retninger. — Ja, som Presten synes, jeg er bare en enfoldig Bonde, men — —»

«Tak, Sølfest, for dette Raad! — jeg forstaar Dem,» sagde Presten. «Vi to har tidligere ikke forstaaet hverandre.»

«Nej, Presten har nok ligesom ikke villet tro mig,» sagde Sølfest med Hengivenhed i Røsten, men stærkt blinkende med Øjnene.

«Og De har ikke villet tro mig, Sølfest. Herefter vil det bli anderledes, faar vi haabe. Vi skal støtte hverandre — i vort Arbeide for den gode Sag.»

«For den gode Sag,» gjentog Sølfest.

Ingen af disse to Mænd, som var kommen til hurtig Forstaaelse, saa hverandre i Øjnene. De syntes hellere at undgaa hverandre. Om lidt rejste Sølfest sig for at gaa.

«Jeg har en lang Vej og er en gammel Mand,» sagde han.

«Vejen er ogsaa temmelig lej,» henkasted Presten; — «ja, herfra til Bygdevejen da.»

«Aaja, den er ikke god,» sagde Sølfest nedslagen.

«Prestegaarden ligger noget afsides,» prøvede Presten igjen. «Broen over Elven er skrøbelig, den maa gjøres istand før Vinteren, hvis den skal kunne befares farefrit med Kjøretøj.»

«Maa vel næsten det.»

«Det er jo saa, at Nordre Aure er tilsalgs?» spurte Presten ligesom slaaende om i en anden Tone.

Sølfest kasted et eneste hurtigt, gjennemfrittende Blik paa sin gamle Modstander i Prestegaardssagen, og saa sagde han roligt:

«Ja, det er nok saa. Den Sagen snakkes vi vel ved om siden engang.» Sølfest opdagede med et nyt hvast Blik, hvor det lysnede i Prestens Ansigt.

Ikke fik Sølfest Raaen gaa, før han havde drukket et Glas Toddy med Presten i Havestuen. Marit havde alt faat Tevand. Men da han saa endelig selvanden vel var kom-

men et Stykke bortover Vejen, sagde Presten til sin Kone med et lunt Hjemmesmil:

«Nu tænker jeg, vi kan belage os paa at flytte til Vaaren.»

Men Sølfest Raaen gik og smaalo for sig selv.

VII.

Kamp i Taagen.

Nils Bergmann gik igang med sin Skole med sine fem Gutter. Blandt dem var den 22aarige Thorstein. Flere vilde komme ud paa Høsten, naar alt Gaardarbejd var endt, trøstede han sig med. Foreløbig gjaldt det at trække Bygdens Velvilje til Skolen. Tilstrømningen til første Møde lovede godt. Men næste Møde, som holdtes midt i Ugen derpaa, var lidet talrigt, og til det tredde kom endnu færre. Paa disse Møder holdt Nils Foredrag over forskjellige Ting — helst Historie og Literatur, og saa var det Meningen, at Folket skulde snakke sammen om det, de havde hørt; men ved de første Møder var det ingen, som lukked sin Mund op. Det begyndte at krympe sig i den unge Mand;

det syntes ham noget haabløst, dette. Vistnok havde han ikke ventet noget stort Tilløb til den egentlige Skole, men han havde tænkt sig, at Møderne, hvor dog noget gaves for intet, vilde blive et virksomt Sambindingsmiddel for Bygden og aabne den Vej, hvorpaa Verden skulde føres ind med sit Lys. Det var ikke i Mangel paa modtagende og villende Hjerter, han havde tænkt sig Vanskelighederne, hellere i sin egen Mangel paa Kundskab og Evne til at tilfredsstille den hungrige Skare, som vilde flokke til ham, heller i sin Uvanthed som Lærer og Frygt for at tage feil ved Undervisningen. Han famlede ogsaa ved Ordningen af Lærestoffet og Læretiden; ti han vidste bare ét, og det var, at det brugelige var galt. Gutterne skulde lære mange Slags Sager — deriblandt Ting, som han selv kjendte meget sparsomt til, for Exempel Naturlære, og Maaden, de skulde faa det paa, kjendte han bare af Omtale eller Anelse. Dog — denne Slags Vanskeligheder arbeidede han sig lettere over, end han havde tænkt. Stræve maatte han, stadig læse og skrive, men det var jo det forudsete Arbeide, som han gik til med længselsfuld Glæde. Han opdagede den første Time, at Gutterne var mageløs uvidende, langt mere uvidende,

end han havde tænkt, og at han følgelig ikke havde været ubillig i sin Dom over Almueskolen; de vidste ligefrem intet, og dog var disse Gutter Bygdens bedste. Det bestyrkede ham i, at han havde valgt det rette, da han gik ud for at give Folket sine Kræfter, naar han trængte sig ind til selve Bunden af Folkedybet. Men naar han om Eftermiddagen gik alene frem og tilbage paa det store Loft, hvor han havde lagt ud hele sit Bibliothek til fri Afbenyttelse, og især naar han om Onsdagskvelderne sad og ventede paa Bygdens Folk, som ikke kom til Møderne, han havde sat saa stort et Haab til, da var det hine uafvendelige Vanskeligheder viste sig; — hvor blev det af Folket, som skulde oplyses? hvorfor kom det ikke?

Nils havde været over i Præstegaarden en Gang, mere for at se igjen sit Barndomshjem end for at hilse paa Presten. Hvad han vidste om denne, gav ham ikke Haab om nogen Støtte eller Vejledning. Det var følgende — den gamle Historie.

Presten Holt var bondefødt. Han var som ganske ung Gut blevet Skolelærer i sin Hjembygd, havde vist en Ærgjerrighedens Flid, som fik Presten til at interessere sig for ham og henlede de mest formaaende Sam-

bygdingers Opmærksomhed paa ham. I tyve Aarsalderen sendtes han ved disses Hjælp ind til «Studenterfabriken» i Kristiania, hvor han kavede og pintes i to Aar, indtil han saavidt slang gjennem og blev Student. Saa bar det fremover til teologisk Examen med de samme Bygdemænds ofrende Understøttelse. Han blev forlovet med en *Dame* og fik derved et yderligere Skub forover. Skyndte sig saa at komme gjennem den sidste Examen, og dermed var hans store Kundskabstørst slukket. Han lagde sig efter de hurtigste Gjennemgangskneb til at faa Kald, blev saaledes «ledig Personelkapellan» og tog først et Kald langt nordpaa, hvorfra han efter kort Tid forflyttedes til sit nuværende. Her havde han nu været i fire Aar og ventede paa, at det femte skulde gaa, forat han kunde begynde at søge igjen. Sin Hjembygd havde han glædet med et kort Besøg, da han var paa Gjennemrejse til sit første Kald, havde da præket to Gange i Kirken og saaledes takket for sig. Mændene, som havde støttet ham, var kommen til Prestegaarden, hvor han da bodde, for i al Beskedenhed at spøre ham, om han ikke vilde tænke paa engang, naar Ledighed opstod, at søge sig til Hjembygden. Men han havde givet dem saa mange

Grunde imod denne Tanke, at de gik bort i Forstaaelse af, at de havde nok Løn for sit Offer deri, at de havde skaffet Vorherre en saadan Hjælper. Som Personelkapellan havde Presten Holt helt taget Luven fra den gamle Hyrde, som var halvblind og tandløs, og en stor Del af Menigheden havde endog søgt om at faa ham til Sogneprest. I sit første Sognekald var han misfornøjet med Menigheden, og her i Visdalen havde han i alle disse fire Aar ligget i Rivning med Formandskabet om Prestegaarden. Efter gammel Skik og Sædvane var Presten Forligskommissær, men fra de andre Valgombud havde Sølfest Raaen holdt ham borte.

Da Nils Bergmann kom i Visit, modtog Presten ham med smilende Venlighed, men Fruen var kold og næsten uhøflig. Nils bad om at faa se sig om paa Gaarden og i Huset, og Presten fulgte ham i Haven og rundt Udhusbygningerne, men andre Værelser end Dagligstuen gjorde ingen Tegn til at lade ham faa se. Det var især to Rum, han saa gjerne vilde set igjen; det var Barneloftet, hvor han og hans to for tidlig bortdøde Søskende havde leket, og Kontoret, hvor han havde siddet sammen med Faren næsten bestandig efter Morens Død. Men skjønt han

et Par Gange slog paa det, saa Prestefruen ud, som om hun bare ønskede, at Visiten var endt. Presten fulgte ham ud og sagde forbindtligt til Afsked:

«Takker saa meget for Visiten. Jeg haaber, De vil trives i vor Bygd. Det gaar jo godt med Deres Skole?»

«Aa — det er endnu for tidlig at dømme. Men jeg tviler ikke om, at det vil gaa,» sagde Nils med større Frejdighed, end han virkelig ejede den Dag.

«Javist. De har vel begyndt med et Snes Elever, vil jeg tro?»

«Ikke fuldt saa mange,» svarte Nils og var ifærd med at lægge en Skarphed til, da han forstod, at Presten helt godt kjendte til den ubetydelige Begyndelse, og han irriteredes end mere af den falske venlige Tone i syngende Dialekt; men han tvang sig til at synes rolig. Her var ikke Kampens Forum. Den vilde blive for stor til at kunne udkjempes med Spydigheder.

«Jaja, Lykke til, Hr. Bergmann!»

«Tak, Hr. Pastor!»

— Siden hørte Nils, at Presten i senere Tid jevnlig var ifærd med «den falske Oplysning», «det syndige Frihedsbegjær» og lignende paa sine to Prækestoler.

— Mere end over noget andet, der formede sig til Modstand mod ham, blev Nils forundret ved at faa Besked om, at Bygdens Skolelærere paa en enkelt nær stillede sig afgjort fiendtlig mod hans Skole. Det var denne ene, som en Dag lod ham det vide. Denne, en ældre Mand, som ved Siden af sin Skolegjerning drev en liden Gaard, plejede at indfinde sig ved hvert Onsdagsmøde og i Stilhed høre paa Foredraget. En Aften blev han igjen for at bede at faa laane en Bog, og Nils, som da først erfarede, at denne beskedne, stilfærdige Mand, som syntes at gaa en endnu noget tungere Gang end de andre Bygdens Mænd, var Skolelærer, spurte, om, hvorfor ikke de andre Lærere kom og støttede under ved disse Møder.

«Aa—,» sagde hin — Thor Berg hedte han —; «de var nok og hørte paa første Foredraget. Og da fik de nok, sa' de.»

Nils tænkte sig om.

«Det, jeg sa om Almueskolen — var det det?»

«Var nok det — ja.»

«Men De da, Berg? — hvorfor kommer De her og siger aldrig noget?»

«Jeg har ingen Ting at sige; og jeg ved, at det var altfor sandt — altfor sandt, hvad De sa om Skolen. Det synes nok de andre

og, men de er unge, har gaat gjennem Seminariet og er for store og kloge til at ta mod Lærdom af andre.» Den gamle Lærer talte i en tør Tone med dyb Røst og saa halvt til Siden, mens han selv talte, men naar han hørte paa den anden, borede han Blikket i ham.

«Men jeg har jo ikke lastet Skolemestrene, Berg; det var Skolen, dens Styre, dens Ordning — fra det største til det mindste, jeg fandt saa elendig, at det bør overende med hele Stasen. Nu har jeg selv Erfaring for, at den intet gir. Og sandelig, om jeg kunde tænke mig andet end, at Lærerne maatte være de første til at kræve andet Stel. Det maa jo være en rædsom Stilling for en fri, selvstændig og dygtig Mand at være Almueskolelærer under disse Forhold.» Nils blev heftig, og da mente de, han talte med, at han var vred. «Al Slags Pres og Tryk, som kan gjøre en fribaaren Mand til Træl og maa fordumme det lyseste Hode,» fortsatte han; «I er jo ikke en eneste Stund af Livet Herre over eders eget Arbejd; faar I engang en lys Tanke, saa kommer Presten og forbyr jer at sætte den iværk; ser I en Vej at gaa for at skabe Lys i Skolestuen, saa har I Skolekommission, Stiftsdirektion, Direktør og

Fanden og hans Oldemor paa Nakken. Stæng Lemmerne for! — kommanderer de, og I maa, værsgod, vakkert lystre. Og saa vil ikke Skolemestrene være med paa at gjøre Skolen lys og luftig og gi sig selv Frihed i sit Arbejd som enhver anden. For Pokkeren, har da de Mennesker tabt Evnen endog til Misfornøjelse?»

«Aanej, de er bra misfornøjet med — Lønnen,» sagde Thor Berg tørt.

Nils smilte.

»Jaja, det er da altid noget; Lønnen skal ud af Folket, den, og det er noget, som er fint hertillands at skjælde Folket ud for Sneversyn og Dumhed. Klage over Lønnen — den gaar ovenfra, fra Amtmanden og ned til Folkets sidste Tjenestemand. Jo, det kan man i Norge. Den Misfornøjelse med Forholdene og den deraf følgende Opstandslyst, den gaar hele Rækken af velsindede Embeds- og Bestillingsmænd med paa. De gjør gjerne Revolution paa det, om de vidste, de kom uskadt fra den. Og hvad vil de saa gi igjen for al den mere og mere Løn? hvad har De git for det, de har faat gjennem disse 68 Aar? — Nejnej, det er noget, der har grodd sig fast i alle offentlige Tjenestemænds Bevidsthed i vort stakkers Land, at de er uansvarlige Fordringshavere, og Folket selv ligger

ogsaa under for denne Opfatning. Aa — hvor her er meget at gjøre! — — — Nu, og disse Skolemestre,» fortsatte Nils noget roligere; «de synes, at Skolen, de gaar i, er saa gild, at ingen maa sige et ondt Ord om den; de vil ikke bli fri Tvangen og Presset, ikke faa Lov til udvikle sig selv, mens de samtidig lægger kraftige Mænds Arbejd paa Børnenes fri Udvikling? De vil ha Pontoppidan først og Pontoppidan sist, i Højden knote lidt uforstaaligt Tøjseri om Harald Haarfagres Haar og Kristierns Blodnæve? — Er det saa, Berg?»

«Omtrent saa — kanhænde. Naaja, det er jo en og anden Gangen, de kan ta i og forlange Forandring ogsaa, men er det en anden, som gjør det paa deres Vegne, saa tror de strax, at Magten tages fra dem selv.»

«Men hvorfor kommer de saa ikke og svarer mig? hvorfor holder de sig borte fra Møderne, hvor det kunde gaa an at komme overens og til Forstaaelse?»

«Hm —, det er tryggere at sidde i Faamandslag, hvor de ved, at ingen er visere end de selv, og lægge ud om, hvor galt De taler for Folket,» sagde Thor Berg.

«Ja — rigtig, jeg forstaar. Men vil ikke de komme til mig, saa gaar jeg til dem.»

Og næste Dag skrev Nils til Læreren i den nærmeste Kreds og bad om Tilladelse til engang ved Lejlighed at faa overvære Undervisningen ved Skolen. Han fik samme Dag det Svar affattet i en sirlig Skrivelse, at det fra hans (Lærerens) Side vistnok intet var ivejen for, at enhver fremmed Mand, der interesserede sig for Skolens Gjerning, kunde overvære «den tarvelige Undervisning, som Almueskolen kunde give», men en saadan Tilladelse kunde han ikke meddele paa egen Haand, men maatte først have sine Instruxer fra Skolekommissionen eller ialfald fra dennes Formand, Sognepresten. Nils læste gjennem Linierne Modviljen og foresatte sig at gjøre alt muligt for at komme ind i Helligdommen, skrev derfor strax til Presten, fra hvem han fik den Besked, at Formanden for Skolekommissionen ikke vilde paatage sig det store Ansvar at give en Tilladelse som den omskrevne paa egen Haand, men uden at ville give noget Løfte skulde han muligvis kunne antyde, at Skolekommissionen paa Ansøgning vilde give et indvilgende Svar. Sendte saa Nils et formeligt Andragende til Skolekommissionen om at faa overvære Undervisningen ved en af Prestegjeldets Skoler en Dag. Først fjorten Dage efter afgav Skolekommissionen

sit Svar. Skjønt Skolekommissionens Flertal fandt, at en Tilladelse som den ansøgte ikke hørte til det sædvanlige og muligvis ogsaa laa udenfor Kommissionens Kompetence, ligesom det var hævet over Tvil, at Børnenes Andagt og Opmærksomhed i saa stærk Grad vilde distraheres, at den Dag, da Besøget maatte ville aflægges, gik tabt for den egentlige Gjerning, havde den dog ikke helt villet modsætte sig en fremmed Mands Ønske, der maatte antages at være opstaaet af ædle Bevæggrunde. Et Mindretal paa to Medlemmer dissenterede i Konklusionen, idet man lagde særlig Vægt paa den af Flertallet berørte Tvil angaaende Kommissionens Kompetence, ligesom de øvrige af Flertallet nærede Betænkeligheder for disse to Medlemmer var saa stærke, at de ikke kunde gjøre sig medansvarlig i, at endog en Time af den kostbare Skoletid gik tabt ved et, som det syntes, meget løst begrundet Ønske af en helt udenforstaaende, i Bygden fremmed Mand. Dette Mindretal fraraadede derfor bestemt at give Tilladelsen uden Stiftsdirektionens Samtykke. Samtlige Skolekommissionens Medlemmer var enig i, at Skolen ikke burde betragtes som et offentligt Sted, der stod aaben for allehaande Forstyrrelser udenfra; var det

noget, som man maatte værne om med Omhyggelighed som en kostelig Ting, der skulde være upaavirket og upaavirkelig af Tidens Strid og Larm, saa var det Skolen. Endvidere var samtlige enig i, at den givne Tilladelse ikke burde betragtes som given for mere end den enkelte Gang, ligesom den ogsaa for denne enkelte Gang maatte billigen indskrænkes. Derfor opstilledes som Betingelser for Tilladelsen, at den Lærer, hvis Skole man ønskede at besøge, maatte varsles tre Dage i Forvejen, samt at Sognepresten skulde være tilstede under hele Besøget.

Noget saa haabløst som denne Tilladelse syntes Nils, han endnu ikke havde truffet paa. Han vexelvis lo og knyttede Næven i Harme, mens han læste den lange, omhyggeligt formede Skrivelse med Prestens Haandskrift. Blandt de underskrevne Navne var ogsaa Sølfest Raaen og to med paaholden Pen. Hvem der dannede Mindretallet sagdes ikke. Nils gik til Thor Berg, som han siden hin Kveld havde sluttet Venskab med, og forelæste ham Aktstykket.

«Tillykke med Tilladelsen!» sagde Thor Berg med sin rolige Basrøst. Han havde ikke forandret en Mine under Læsningen.

«Naa — hvad skal man sige til sligt?» bruste Nils.

«Det var forunderlig, at de ikke satte den Betingelse, at du skulde vælge min Skole til Besøget.» Det var det eneste, som overraskede Thor Berg.

«Skal jeg gaa paa denne Tilladelse?»

«Ja, nogen større faar du nu ikke.»

Og Nils skrev til Skolelærer Julset, at han om tre Dage agtede at aflægge hans Skole et Besøg, fik derpaa atter en Skrivelse, der kvitterede for «Modtagelsen af sidste ærede» og gav tilfølge Skolekommissionens medsendte Beslutning, som herved remitteredes, den begjærede Tilladelse.

Klokken ni den bestemte Dag indfandt Nils sig i Skolestuen. Presten var netop kommen og modtog Besøgeren med et Smil og et blødt Haandslag. Læreren var en ung Mand, høj og spæd, med et ganske pent Ansigt. Han stod ved Katedret og saa trygandægtig ud med Salmebogen i den ene Haand. Børnene — omkring treti i Tal — sad krumrygget og med sænkede Blik. De saa ud bagenfra som gamle Grubearbeidere, der var til Kirke. Ret som det var, kom en til at hoste, og saa hostede alle Rækkerne, saa snød en sig, og en samstemmig Snyden

hørtes. Derpaa sad de atter stille som Mus. Idag stillere end sædvanligt, ti de følte Presten bag sig, og Dødsstilhed var det, som skulde herske, naar alle Fordringer til god Skoleaand strængt opfyldtes.

Presten gav et lidet Vink. Læreren rømmede sig og sagde med sød Røst:

«Lad os saa istemme vor Aabningssalme — Søde Jesu, vi er her —, Børn.»

Læreren sang med gjennemtrængende Tenor og slæbende Foredrag, Børnene hikkede med i Rædsel, Presten sang med og holdt med sit venligste Smil Salmebogen hen til Nils.

Da de tre Vers var sungen tilende — og det tog ganske god Tid —, steg til Nils's Forbauselse Presten op paa Katedret og holdt en Præken. Det var ikke bare en Bøn for Dagens Gjerning, som Nils vidste, man brugte. Det var virkelig en Præken om Skolen og en Formaning til Børnene. Teksten til den første Del var en Gjentagelse af det, som havde staaet i Skolekommissionens Skrivelse, at Skolen skulde være et fredlyst Sted under Kirkens varmende Vinger. «At bryde ind her med Døgnets bitre Øxeslag, det var som at trænge ind til en fredelig Familie, der sad i sin Andagt, med Banden og Skjælden og

Letfærdighed.» Vidste de, der yppede Kiv, hvad Ansvar de paadrog sig, hvad Tvil og Harme, de saaede ud, saa holdt de sig visselig mere for sig selv, hvis de ejede Hjerte for hine smaa, om hvilke det er sagt, at den, som forarger en af dem, for ham var det bedre, at der var hængt en Møllesten om hans Hals, og han var nedsænket i det dybeste Hav. Man maatte være forsigtig med de smaa, at der ikke hængte sig noget fast ved deres Sjæl og Hjerte, som drog dem bort fra det ene fornødne. Særlig var det deres Pligt, der havde faat det Kald at vejlede den unge Sjæls Higen, at passe paa, saa den ikke forvildede sig paa farlige Stier. Og dette var visselig et saare vanskeligt Arbeide, thi de dulgte Stier, som fører ned i Afgrundens Dyb, var mangfoldige. Til disse smaa selv skulde det siges, hvad ikke ofte nok kunde gjentages, at de maatte være sine Vejledere hengiven og lydig; de maatte betænke, hvor meget de skyldte de Mænd, der ofrede sin Tid og sine Kræfter paa at hæve dem op af Mørket til det store Lys. De havde paa Jorden ingen bedre og sikrere Venner end disse sine Vejledere, som ingen anden Løn fordrede for alt sit Stræv, end at se dem blive gode Kirkens Lemmer. De

skulde være glade ved at sidde her samlede om Kundskabens Bord, hvor det bedste og mest udvalgte bødes dem til Føde for deres hungrende Sjæle. Saa fulgte en Bøn om, at Gjerningen ogsaa idag maatte blive til rig Velsignelse. Og Presten skred ned.

Saa hviskede Presten og Læreren en Stund sammen, mens Nils i en Blanding af Harme og Sorg sad og betragtede de smaa krumme Rygge foran sig. Det var disse, som engang skulde bære Landets Tarv. Og her sad de og lærte, disse stakkers Børn, at de havde bare Pligter, at deres Gang igjennem Livet skulde være en forsigtig Kryben og Luden for at undgaa Farer. Fra Arbeid under Nødvendighedens Tvang i Hjemmet til Krumbøjning under Religionens Svøbe i Skolen — og saa derfra blindede og døvede ud i Livets Slid for Maden.

«I første Time har vi Skrivning,» lød Lærerens trange Røst — mest rettet did, hvor Nils sad. «Tager eders Skrivebøger frem, Børn.»

Nils smilte og saa paa Klokken. Første Time var næsten gaaet.

«Vi bruger det saaledes,» lagde Læreren til og begyndte at uddele Forskrifter.

Presten kom nedover til Nils og spurte

med sit Smil, om han ikke vilde tage Plads oppe ved Katedret, hvorfra det var lettere at overskue Skolestuen. Nils fulgte opover og saa paa Prestens og Lærerens lyse Blik, hvor inderlig glad og tilfreds de var ved at have ham tilbedste. Han havde al sin Kraft behov for at beherske sig.

Pennene raslede paa Papiret, snublede og sprutede. End mere krumrygget sad de smaa Fyrer og Jenter og strævede og svedte for at faa Bogstaverne til at ligne Mønstrene, lagde Hoderne paa Skakke, sigtede, fulgte Pennen med Tungen og hver bevægelig Fiber af Ansigtet, saa Blekklatterne med Forfærdelse, hvor de forfleredes, eftersom Siden fyldtes, tørrede Rædselens Sved af Ansigtet med blekkede Fingre og skottede stundom stjaalent over Skulderen, om den forfærdelige var der bag med Straf for Klatterne. Men — nej, han var bare Venlighed idag. «Men, lille Lars, hvorledes kan du skrive en saadan E? den ser jo ud som en pukkelrygget Kone.» — «Snille Ole, dog, du dypper din Pen for langt ned i Hornet, — tag dig iagt, du bliver smudsig.» — «Vakre Marit, nu har du ladet din Pen sprute Blek igjen.» — Ungerne saa forundret til Siden, — hvorfor fik de ikke af Linealen over Fingrene idag, monstro?

Presten sad og smilte, som om han fornøjede sig. Saa vendte han sig en Gang til Nils og hviskede:

«Det er dejligt at se alle disse Børn under Samfundets Pleje.»

Saa var Skrivetimen udløben. Ungerne skulde ud og springe i fem Minuter, og næste Time skulde det være «Indenadlæsning».

Og «Indenadlæsnings»-Timen gik, skjønt den brændte Nils som en Evigheds-Pine. Hakkende, stønnende og vridende Ordene, som de rædde Smaafolk ikke havde nogen Forstaaelse af, de stod der bare som dunkle Gaader, der maatte løses til Straffedom over Børn, fordi de havde vaaget sig ind i den civiliserede Verden, — løbende afsted i lange Hop uden Skille mellem Ord eller Sætning, uden Tanke paa Mening, stansende saa foran et eller andet langt Ord i Bogens hellige, fremmede Sprog, — anstrængt og ræd prøvedes hele Flokken i denne Gymnastik, indtil Timen var ude, og der følgelig maatte sluttes midt inde i Stykket. Det var da ogsaa det samme, hvor Leken sluttede; det gjorde samme Nytten, enten de gymnastiserede sig ud af det ene eller ind i det andet Stykke.

Nils Bergmann tænkte sig i sin Harme

stillet paa en Talerstol foran de store Landets Autoriteter og Folkets Formyndere, tiltalende dem paa følgende uærbødige Maade: «Ved denne Slags Bjørnedans i alle eders hellige Haller, Kirker, Skoler og Tingstuer, er det, I, mine Herrer, har søgt at børste Selvstændighedens Stolthed og Livets Glæde ud af dette herlige Folk, for at I med saa megen større Ro kunde faa nyde den gjilde Grøde, det høster for jer. Men det har ikke lykkes jer med al eders Kløgt og Lærdom. Ti naar disse Børn slipper ud af denne kvalme Stue, saa vil de juble i sit eget Maal slig, at I vilde blegne af Forfærdelse ved at høre, hvor friskt det endnu lever. Og naar de blir voxne Mennesker, saa vil de plukke Ærværdigheden og Hykleriet af eders Prester og tvinge eders Skolemestere til at blive naturlige Mennesker igjen, ja, de vil tale ud sin Vilje i saa kraftig et Maal, at I vil skamme jer som Hunde over, hvor daarlig eders Kunster dog har virket paa disse Steinbryteres sunde Aand. Aa — hvilke lange Ansigter, der engang vil blive at se, naar det viser sig, at intet System, der har til Maal at kvæle et Folk, er kraftigt og klogt nok! Ærede Herrer, Regjeringer, Kommissioner, Lovgivere — —»

Presten vendte sig med sit sødeste Smil

til den harmglødende Taler, hvis triumferende Blik vandrede henover Barneflokken, og sagde:

«Jeg ser, hvad De tænker paa. De er ligesom jeg opfyldt af Beundring over, hvad man paa forholdsvis kort Tid kan opnaa med disse Børn fra de raa Hjem. Ja, De vil blive endnu mere forbauset, naar de i næste Time faar høre deres Kristendomskundskab. Der er neppe et af disse Børn, som ikke kan de tre første Parter paa sine Fingre. Men dette er ogsaa min bedste Lærer. Ja, ret en Mønsterlærer. Der er intet Fusk ved ham, intet moderne Kram.»

Nils følte, at Presten i Ly af denne hellige Hal gjorde Nar af ham, og han fik en vanvittig Lyst til at tage den søde Hykler i Struben og ryste et naturligt Skrig ud af hans flade Bryst. Men tillykke for sig selv havde han gaat saalænge i sin Tantes Dæmpelses-Skole, at han tvang sig til Ro, rejste sig, hilste høfligt og koldt til Prest og Skolemester og gik.

«Intet Liv at slaas med, ingen levende Skabning at stille sig mod i ærligt Brydetag! — Taagen, som Skipperen snakkede om, slig maa den lægge sig paa Ens Sind. Jajaja, saa

forstaar jeg, at den er værre end Storm. Men jeg vil egge Stormen!»

Mens Nils sagde dette til sig selv, stod Presten og Skolemesteren og saa paa hverandre. Den første smilte mere end vanlig; det var næsten Latter. Den andre vidste ikke rigtig, om det var Meningen, at han ogsaa skulde have Lov at smile; men saa gjorde han det endelig, holdt sig dog over Munden med den ene magre Haand og saa ned.

«Jeg tror ikke, vi faar flere Andragender fra den Herre,» sagde Presten og saa morsom ud.

«Hihihi,» vaagede Skolemesteren.

«Godmorgen, Julset!»

Presten gik, og Skolemesteren satte sig til at gjennemhøre Rækkerne, om Ordet var indproppet i hver Skrot purt og rent.

VIII.

Det blaaser op.

Hvorfor bøjede ikke Kirken sit Spir i Sorg over den Handling, som idag skulde foretages i Ly af dens vigslede Vægger? hvorfor hyllede den ikke til sit Alter med Kalken og Korset i harm Bedrøvelse over, hvad den maatte taale? hvorfor sank ikke den hellige Prækestol, hvorfra der saa tidt var tordnet over Menneskenes Splidagtighed og Hengivenhed til verdslig Fortabelse, hvorfor sank den ikke i Grus i Skamfuldhed over at skulle være Vidne til den Tvedragtens Handel, som her foregik? — Aa—nej, for det var Staten selv, der havde forordnet, at Valgforretningerne afholdes i Præstegjældets Hovedkirke; og denne samme Kirkes evangelisk-lutherske Renhed bestaar deri, at den har sluttet Forbund

med Staten. Nej — vistnok er Kirkens Hus et saa underbart helligt Sted, at ingen Skabning tør fordriste sig til inden dets Vægger at juble et lystigt Takkekvad om Livets Glæde, og vistnok har den samme Kirkes Guds Fortolkere forklaret, at hans Vrede er over dem, som befatter sig med «Døgnets Kamp og Rivning»; men — det er nu engang saa, at Valgmandsvalg foregaar i Hovedkirken, og Presten forestaar Forretningen. Og det hellige Hus tager Partiernes Nappetag midt foran det hellige Alter med realistisk Ro. Og Presten selv gløder af Iver og Lidenskab under den samme Stol, hvorfra han igaar raabte ud et Varsko mod den politiske Brand, der herjede Landet.

Det holdtes Valgmandsvalg i Visdalens rødmalte Kirke. Almuen — idag bestod den af bare Mænd — var spredt i Grupper udover Kirkegaarden, de nærmeste Gaardes Tun, Vejen og ind i Kirken, hvor de alvorligste sad i sædvanlig Andagt og hørte paa Læsningen af Grundloven og Valgloven.

Aldrig før havde Sølfest Raaen set sligt Tilløb til denne Forretning, hvad han ogsaa sagde til Presten, da denne i Forbifarten havde hilst paa Sølfest.

«For tre Aar siden blev jeg første Valg-

mand med tyve Stemmer,» sagde han, «men iaar naar jeg kanske ikke op til Suppleant med det dobbelte.»

«De spøger, Sølfest,» havde Presten bemærket; «De ved jo, at Suppleantpladsene besættes med dem —»

«javist, som faar de næstfleste Stemmer. Det er jo sandt, det havde jeg glemt; jeg tænkte paa, at Flertallet var saa hensynsløst i disse Tider, at den gjerne tager hele Grisen, som man siger.»

«Og desuden,» sagde Presten med sit Smil, «tænker jeg nok, De kan være tryg.»

«Aa—aa, Hr. Pastor. Her er kommen noget rart, som ikke var her sidst. Jeg har alt flere Gange hørt, man har talt om Højre og Venstre og Veto; og jeg saa en fremmed Bymand staa og tale højt for en Flok Mænd fra Annexet.«

«Nej — men det var jo vistnok Udsendingen fra Novemberforeningen, — vort Partis Ven og Hjælper, Sølfest.»

«Skal tro det?» spurte Sølfest tvilende og saa med tilgjort Enfold op paa Presten. «Det eneste, jeg hørte af Talen, han holdt for Annexingerne, var, at Bøndernes Tid nu var kommen til at afskaffe Embedsmændenes Aag, — og Presteveldet, sagde han sandelig.

Er det Deres politiske Program, det, Hr. Pastor?»

«De maa have hørt feil, Sølfest. Udsendingen er en saa sikker og god Højremand som jeg, — og De. Han er en forhenværende Skolelærer fra Byen, som kom ud for en kjedelig Historie engang og blev fjernet fra Skolen; nu ved han, at den eneste Vej til at komme sig op igjen, er at arbeide for den gode Sag.»

«Javist, for den gode Sag,» gjentog Sølfest, — «sammen med Kirkens og Skolens Styresmænd. Naaja, naar jeg tænker mig om, saa kjender jeg den Mand; men det er ikke ham, jeg mener. Nej, Deres Mand har nok faat Forfald, han.»

«Forfald?»

«Ja, er ikke Mandens Navn Skaar?»

«Jovist.»

«Naa — den Mand ligger inde paa Laaven derborte og sover. Han er formodentlig syg eller saadant noget.»

«Saa skulde da ogsaa —!» udbrød Presten i naturlig Harme. «Den Drukkenboldt gaar hen og fordærver vort Valg, Sølfest. Det skarpeste Vaaben mod Venstre, dets umoralske Forhold, er jo paa den Maade saa sløvet, at —»

«Ja, meget sløvet, Hr. Pastor. Jaja, vi faar finde os i at blive nedtraakket, vi to, — for den gode Sags Skyld.» Og Sølfest smilede som en Martyr.

«Jeg sætter det sidste Haab til Deres Indflydelse, Sølfest.»

«Aa — da bygger De vist paa Straa, Hr. Pastor.»

Presten gik ind i Kirken forat forestaa ogsaa denne Handling, der *kunde* blive til Guds Ære, med Værdighed. Sølfest ruslede saa smaat omkring støttet til Hasselkjeppen og med Hovedet lidt bøjet og haldende til ene Siden. Samtalen var bleven ført lige nedenfor Trappen til Vaabenhuset, og flere havde set Mødet paa Frastand. Dette huede ikke Sølfest, men han var Mand for at føle sig for baade hos Prest og Læg. Han traf to Mænd, som kom drivende, hilsede dem og sagde:

«Karerne er ude til Valg, ser jeg.»

«Det var saa — det.»

«Javist — ja. Han staar fint, Havren, inde hos jer iaar.»

Og saa blev der en lang Snakken om Aarvej og Skatter og tunge Tider, før de kom til Valget igjen.

«Det er nok sandt, som de siger i Bladene, at det ikke blir bra, før Bonden tar i med at styre selv,» sagde en af Mændene.

«Jeg har nok sagt det stødt, jeg,» ytred Sølfest.

«Hvad mener Presten?» spurte hin; «— saa, du talte med ham.»

«Aa —,» drog Sølfest paa det, trak lidt paa ene Akselen og smilte; «det er ikke godt at vide, hvad slige Folk mener.»

«De siger, han gjerne vil bli valgt.»

«Saa—aa?»

«Og at han glær sig til at støttes af Sølfest Raaen,» faldt den anden af de fremmede Mænd ind.

«Saa — de siger det?» Sølfest lo lidt. «Aaja, Folk mener vel, at han Sølfest Raaen er saa gammel, at han ikke længere ved, hvad han gjør,» lagde han til.

Der kom flere Mænd til for at høre, hvad Sølfest havde at sige, for dette var en Dag, der skulde bruges til at høre saa meget som mulig. Men Sølfest gik videre, og de nyskomne Mænd fik da af de andre at høre, at Sølfest stod paa sit gamle, og at det bare var Snak, dette om Forbund mellem ham og Presten.

I en Gruppe udenfor Kirkegaardsmuren stod en lang Fyr med graasprængt Skjæg, byklædt og med en guldsnoret Hue paa Hovedet. Han hørte med en Mine, som om han stod færdig at spytte, paa en yngre Bonde, som ivrigen paastod, at det bare skulde vælges Bønder ind paa Stortinget.

«Du skulde vært der — du, Baard, med Steingrepet dit,» sagde han med Guldsnoren om Huen med stærk Haan.

Den unge Bonde kasted et hvast Blik, der sprudled af lang Tids opdæmmet Oprørslyst, paa ham, der talte slig med Autoritetens Ret og dens Kjendetegn om Issen; og saa sagde han de Ord, som siden tidt blev gjentaget denne Dag:

«Jeg med Steingrepet mit! ja, vi har klaret os længe med Steingrepet vort her i Dalen, og — jagu — kan det hænde, vi har maattet baade føde og skaffe Klær med Guldstas paa til de hine, og, vi med Steingrepet vort.»

Lensmanden spyttede og gik. Han stansede ved en anden Gruppe, just som Sølfest Raaen ogsaa sluttede sig til den.

«Ungdommen er ilter nu tildags, Sølfest,» sagde Lensmanden; — «jeg tror saa minsæl, de vil kaste dig med.»

«De faar vel saa gjøre — i Guds Navn,» svarte Sølfest; — «er det iltre Folk, som vil trænge mig væk, saa er det ikke første Gangen, at jeg har maattet vige for Ilterheden.»

For ti Aar siden havde Sølfest søgt Lensmandsbestillingen sammen med denne Mand, som blev foretrukket og siden havde været en voldsom Tyran for Bygden. Dette Svar bragte Sølfest ikke liden Stemning. Lensmanden saa henover Flokken og sagde:

«De har faat god Raad i Bygden nu, synes det for, siden de kan kaste væk en hel slig Godvejrsdag som idag midt i Fjeldslaatten.»

«Det var saa, det, Lensmand,» sagde en gammel Bonde. «Vil ikke Bonden slide, faar somme andre ikke at bide.»

Atter spyttede Lensmanden og gik videre. Hvad var det for noget? Folk, som han havde set underkaste sig Exekution og Auktion, Pantning og Plukning af ethvert Slags med Trælens Undergivenhed og Taalmod, de stod her idag og talte og kasted Blik omkring sig, som om de var Herrer.

Jo, der stod en Mand borte paa nærmeste Gaardstun og talte for alle dem, som vilde høre paa, om Bondens Ret, om Bondens Li-

delser og Underkuelse gjennem lange, lange Tider, om Konen, som spændtes for Herremandens Plog og derpaa fødte Gutten, som faldt i Krigen for Herremandens Søn, — om Barkbrødet, som knækkede Bondens Helse, mens Herremanden fraadsed og drak og sang Jubelviser, — om den store, stolte Hær af guldbeslagne Embedsmænd, som bare tog og intet gav, — om denne vor store Udvælgelsestid, da Retfærdigheden aabnede sine Porte efter den lange, lange Søvn, og enhver liden Bondes Klage skulde høres, — om Bondens Pligt til at tage sin Ret og jage Rotterne ud af Hus og Lade, — om Venstres Evne til at opfylde alle Smaafolks Krav, — om alt det stygge, som var sket og om alt det gode, som skulde ske.

Han havde staat der siden tidlig imorges, talt med de enkelte, med de flere, med Flokkene, med hele Almuen. Han syntes ikke at kunne blive træt; det strømmede fra hans Læber — en Hjertets Overflod. Hans mørke Øjne gnistrede sommetider, og saa kunde han vende dem opad mod Himlen, som om han bad. I hans skarpe Træk laa Vilje og Minde om Lidelser.

Bønderne spurte hverandre, hvem han var, men de fik ikke rigtig Greje paa det,

hørte dog paa ham — først med Tvil, siden med Glæde. Det var, hvad han havde sagt, som bragte dem til at møde Lensmanden med dristige Ord og hvasse Blik.

Navneopraabet var begyndt inde i Kirken, og Folket strømmede didind. De vilde høre paa, allesammen, hvorledes Sølfest Raaen stemte. Han stod blandt de første paa Mandtalslisten, og han havde altid plejet at stemme mundtlig — med høj Røst. Men idag leverede han sin Stemmeseddel og gik strax ud igjen sammen med et Par andre ældre Mænd.

«Du stemte nu ikke som os, du Sølfest,» sagde en af dem.

«Saa—aa? kan du vide det som vist?» spurgte Sølfest hvast.

«Du kan nu vel ikke stemme paa dig selv, du heller, ved jeg.»

Sølfest lo.

«Jeg stemte paa Knud Aure,» sagde han.

«Og en til —?»

«Aaja — en, som ikke blir valgt ligevel.»

Dette plejede Sølfest gjøre. Men Presten, da han aabnede en af de første Sedler ved Optællingen, blev glad, da han læste sit eget Navn skrevet med Sølfest Raaens velkjendte Haand.

— Da Almuen strømmede bort fra Gaardstunet og ind i Kirken, blev den Mand, som havde staat der og talt, alene. Han gik først ind og fik sig en Kop Melk, og saa gik han langsomt nedover Vejen.

Nils Bergmann kom opover fra modsat Kant. I nogen Afstand kjendte han i den fremmede Taler den Mand, som havde hilset paa N. P. Wisdahl paa Bryggen i Byen. Han, som skrev Redaktionsartikler som Timearbeid for Venstre i Byen. Han stansede ret foran Nils og hilste.

«Undskyld! De er vist Bergmann,» sagde han. «Jeg skal hilse Dem fra Kjøbmand Wisdahl.»

«Tak!» Nils rakte den fremmede Mand sin Haand, som blev taget med et lyst Smil i det ellers saa strænge og alvorlige Ansigt. «Jeg saa Dem paa Bryggen i Byen en Morgen, men Deres Navn — —»

«Mit Navn er Skogtveit,» sagde hin med ejendommelig trodsig Tone og saa Niels stivt i Ansigtet. Noget overrasket syntes Nils at blive.

«Jeg tror, jeg har hørt — —»

«Det har De vist. De nævner det inde i Kristiania, naar der tales om rigtig dumme

Kneipestreger. — — Det er mig, det,» lagde han til i bitter Trods.

«Gaar De nedover?» spurte Nils venligt.

«Ja — jeg er færdig nu. Wisdahl bad mig rejse hidind til hans Fødebygd for at møde en Skolemester Skaar. Han var udsendt fra Højre, jeg fra Venstre. Han var en fordrukken Skolemester, jeg en forloren Student. Det er *parti égal* — ikke sandt? Vi er Folk, som kan bruges, han og jeg. Først var jeg ræd for at rejse hid, for jeg vidste, at De var her.»

«Og saa var De ræd mig?» spurte Nils, som trods Skogtveits haarde, bitre og frastødende Tone havde gjort Heltom med ham.

«Nej, jeg var ikke ræd Dem, men jeg var ræd for at bringe Vildrede og Forstyrrelse i Deres mere ordnede Agitation. For jeg er saa vild, jeg, siger de, som bruger mig. Men saa sagde Wisdahl, at de slet ikke agiterer. Det er saa simpelt at agitere. Og Wisdahl, som er den fine Mand, forstod at gjøre mig opmærksom paa, at det, der passer for Skogtveit, ikke passer for Bergmann.»

«Wisdahl kan umulig have antydet noget sligt?» sagde Nils ærgerlig. «I saa Fald gjør baade han og De mig Uret. Vidste De bare, hvor jeg pines ved at gaa her uden Kamp,

saa vilde De ikke lade Deres bitre Stemning gaa ud over mig.»

«Har jeg fornærmet Dem, saa ber jeg om Forladelse. Men det, De der siger, forstaar jeg ikke. De vil have Kamp og pines af Mangel paa Kamp?» Skogtveit lo.

«Ja, ingen vil møde mig.»

«Det kommer af, at De er for fin. De gaar der og tuller og væver med disse Oplysningsgrejer, som ingen skjønner ligevel. Og Deres Modstandere er klogere end Dem; de ved, at det vil tage hundrede Aar og mere, før Almuen lader sig løfte paa den Maade, og derfor tier de til Deres pene, overbevisende Foredrag, som bare indeholder ideelle Sandheder. Nej, vil De have Kamp, saa faar De gaa løs med Sager, der fænger, slaa Modstanderne paa Øret og synge ud alt det gale, som Folket kan forstaa, at de har gjort og gjør.»

Skogtveit smilte bittert til sin egen Tale og vedblev i en hurtig, forceret Tone, og som om han ikke mente, hvad han sagde:

«Stillingen kræver, at man skynder sig med at faa noget fra Haanden. Politiken er det bekvemmeste for Tiden. Det gjælder at sætte ondt Blod og lade Tilfældet sørge for Resten. Ryd væk alt dette Lakej- og Snore-

væsen først og fremst, og naar saa den politiske Omveltning vel er gjort, saa kan De begynde med Deres Oplysning.»

Nils Bergmann gik og hørte paa meget alvorligt. Han havde hørt af Kamraterne inde i Kristiania og selv fremsat langt stærkere Paradoxer; men hvad Skogtveit sagde, kom som ud af en forreven Aand og en indeklemt Vilje; det klang som Alvor, trods Tonen var bitter og Haanen i den syntes mest vendt mod Taleren selv.

«Jeg tror, det gaar en langt sundere og sikrere Vej gjennem Oplysning end gjennem Opløsning,» sagde Nils.

«Kan gjerne være, at det gaar sundere, hvis det idetheletaget gaar. Men jeg tænker, De snart faar overbevist Dem om — — —. Men her gaar jeg og præker for Dem om disse Ting, som De jo skjønner langt bedre.»

«De gjør mig Uret ved at tro mig forfængelig og — fornem indbildsk. De har større Erfaring end mig, — kanske vel bittert kjøbt, saa De er tilbøjelig til at se Tingene for pessimistisk — —»

«Nej, Pessimist er jeg ikke!» raabte Skogtveit ivrigt og med fuldt Alvor. «Jeg er Optimist — kanske altfor meget. Jeg tror paa Fremtiden. Min Tro er saa ilter og

sangvinsk, at jeg ikke kan taale, at nogen forsinker Ankomsten af den bedre Tilstand ved slige fine Banebrydninger som Deres Skole og Oplysningsvæsen. Lad os skynde os — slaa Hoderne af dem, som staar ivejen, og rive ned Kirkerne uden Parlamenteren, om det er Gud eller Fanden, som bor derinde!»

Nils Bergmann var vant til at være den utaalmodigste og hidsigste i en Diskurs; men her havde han truffet sin Mester. Som det næsten altid er Tilfældet med hidsige Mennesker, gjorde det den Virkning paa Nils, at han blev fuldkommen rolig.

«Man kommer ikke langt med at præke sligt for vore Bønder,» sagde han smilende.

«Nej — vi faar have det for os selv — — og kvæles af Lysten til at skrige det ud.»

Dette sidste døde hen i et Suk, og Skogtveit gik med bøjet Hoved og i Taushed et Stykke. Nils Bergmann betragtede ham fra Siden. Jo, det var en Mand, som kvaltes af Trang til at skrige. En, som brugtes og underholdtes for at hviske for andre. En, som ingen vilde agte paa, om han stod op og raabte paa egne Vegne, for han havde intet Fodfæste i Verden. Frakken var luvslidt,

Støvlerne skjæve og Ansigtet alt furet af den Vildskab, han havde kastet sig i for at dulme sin Sjæls Uro, mens den første Ungdom jog Blodet hedt og brusende gjennem Aarerne.

«Nej—nej, vær rolig,» sagde Skogtveit efter en god Stunds Taushed, hvorunder de havde vandret nedover Vejen; — «vær rolig; jeg har ikke præket Revolution og Oprør her — i Deres Paradis. For den Sags Skyld kan De gjerne fortsætte Deres Oplysningsgjerning i hundrede Aar herefter. — Jeg har gjort, hvad man paalagde mig at gjøre — agiteret. Derfor har jeg jo fri Rejse og Diæt. Og Diæten maa man spare paa, Skydsen ogsaa; for jeg har en gammel Mor hjemme. Jeg faar se til at kravle over Fjeldet, saa jeg kan naa Dampskibet ved Stoppestedet derover.»

Nils forsøgte at overtale ham til at gaa med sig hjem og blive der et Par Dage, men han afslog det bestemt.

«Jeg er Dem taknemlig, fordi De er venlig mod mig,» sagde Skogtveit, og det samme Smil som før engang lyste op i hans Ansigt; — «men det er bedst, jeg skyder fra mig al Venlighed; ellers ved jeg ikke at finde

mig tilrette igjen, naar jeg kommer hjem til mit Herskab.»

«Men De venter dog, til De faar vide Valgudfaldet?»

«Ja, ellers vilde visselig Herskabet finde sig ilde tjent med min Udsendelse. Jeg gaar opover om lidt igjen.»

«Kan vi ikke imidlertid fortsætte vor Samtale?» spurgte Nils, da han saa sin Ledsager gjøre Mine til at skilles fra ham.

«Aanej, lad os ikke. Jeg plager baade Dem og mig selv. Det vil sige,» lagde han til og saa ned for sig; «De har været saa venlig mod mig, at jeg er ræd for, at jeg kunde blive fortrolig mod Dem.»

«Hvorfor kunde De ikke være fortrolig mod mig?»

«Fordi jeg er den, jeg er. Fordi De let kunde komme til Byen engang, træffe mig der, naar De gik sammen med Deres Venner, mit Herskab, — og det vilde bare saare mig. Jeg taaler ikke at blive saaret. Jeg bliver syg af det, og saa maa Mor sulte. Farvel!»

Nils greb hans Haand.

«Vent! lad mig faa sige Dem — —»

«Nej—nej; jeg ved, hvad De vil sige. De vil være højmodig og venlig. Men det

gaar ikke i Længden. Den, som er udstødt, skal gaa alene, naar han ikke er i Brug.»

Han trak sin Haand til sig og gik hurtig nedover Vejen. Nils Bergmann saa efter ham. Udstødt? — Det var jo han ogsaa; — eller var det kanske ikke saa, — var det kanske noget andet at være udstødt end det at savne et rigt Hjems store Støtte og rige Bekvemmelighed?

Det faldt Nils Bergmann noget ind, idet han grublende drog langsomt opover mod Kirken, hvor Valget holdtes. Det faldt ham ind, at det var saa mange Talemaader, man levede paa i Verden, men som blev meningsløs og gik i Stykker, naar man tog sig for at granske dem.

— Valget havde faat det Udfald, at Sølfest Raaen og Knut Aure var valgt næsten enstemmig. Endog de fleste af Annexingerne, som ellers plejede at holde sig selv med Kandidater, havde fulgt med. Presten havde faat 1 Stemme, men anden Suppleant havde 2.

«Et højst mærkeligt Udfald,» sagde Presten til Sølfest, da de mødtes Dagen efter.

«Ja, De maa saa sige, Hr. Pastor.»

«Det ser jo ud som et Kompromis.»

«Som et — hvad?»

«Det ser ud, som om Partierne var kommen overens om at tage en Valgmand af hvert Parti.»

«Aa—ja, det kan nok være det,» sagde Sølfest.

«Men tror De, det var nødvendig? Jeg havde alt skrevet ind til «Fædrelandet,» at Højres Sejr var vis her.»

«Presten blir nok nødt til at skrive, at det var en Trykfeil.»

«Ja, jeg maa sige, at jeg blev skuffet, — ikke for min Skyld; jeg har sandeligen ingen Lyst til at komme ind til Distriktsforsamlingen sammen med alle de iltre Venstremænd, som er valgt fra de fleste Bygder heromkring; men det gjør mig saa ondt at se den gode Sag svigtet paa saadan Maade. Man ofrer sin Prest — —»

«Og vælger en Synder som mig,» sukkede Sølfest, der hørte paa Presten med nedslaget Blik og betænkelig Mine.

«Ingen kunde visseligen være værdigere til at vælges,» skyndte Presten sig at dække over; «men jeg synes, at vort Parti burde holdt sig stiv ligeoverfor alle Kompromisforslag.»

»Ja — her ser Presten, at det var sandt, hvad jeg sagde, at den, der bygger paa min

Indflydelse, han bygger paa Straa.« Og Sølfest strøg sig over sit spidse Ansigt.

«Det var saaledes til ingen Nytte, at Lensmanden og jeg gjorde os den største Umage for at drive Folk sammen til Valget,» sagde Presten klagende.

«Nej, naar Lensmanden var med Presten paa Raad, saa —. Den Mand hjelper daarlig den Sag, han rører ved.» Dette sagde Sølfest hurtigere, end han plejede, og næsten hidsigt. Præsten mindtes da først, at Lensmanden og Sølfest saa skjævt til hverandre, blev lidt forlegen ved det og sagde til sin Undskyldning:

«De havde erklæret, at De vilde staa ganske udenfor altsammen, og saa vidste jeg ingen anden end Lensmanden at tale med.»

«Ja — jeg har nu aldrig forstaat, hvorfor det skulde staakes slig, jeg. Det tryggeste er at holde Mund og lade Galningerne snakke sig træt og arbeide sig klar.»

«Nu — nu; jeg faar da finde mig i at være opofret. Og saa faar vi haabe, at De udretter noget med Deres Indflydelse ved Distriktsforsamlingen. Hils de faa af mine Embedsbrødre, som De træffer derinde blandt Ulvene, at jeg holder Vagt.»

«Jeg skal ikke glemme det.»

«Sig dem, at Tiderne synes at fordre en kraftig Optræden af os, der skal være Vægtere paa Zions Mure, — at Kirken snart maa komme med sit Ord som Lynild og Storm for at knuse Frækheden. Vil De sige dem, at jeg har bedt Dem bringe den Hilsen frem?»

«Jeg skal prøve, Hr. Pastor, men jeg tør nok ikke love at sige det saa pent, for jeg er bare en simpel Lægmand.» —

— Sølfest Raaen og Knut Aure rejste sammen ind til Byen som Valgmænd for Visdalen. Men de kom tilbage paa hver sin Baad. For inde i Byen var det hændt, at Sølfest, som var rejst hjemmefra i sikkert Haab om Stortingshvervet, bare havde faat nogle faa Stemmer — og blandt dem ikke Knut Aures.

Der havde været stort Møde Dagen før Valget, og ved det Møde havde Sølfest ikke rigtig forstaaet at gjøre Rede for sin Stilling, da han blev opfordret til at udtale sig. Han havde talt og talt med adskillig Tungefærdighed, men da han var færdig med at tale, vidste de, som havde hørt paa ham, endnu mindre end før, hvor han stod. Gamle Sjødal, som selv havde været Stortingsmand flere Gange, havde ristet paa Hovedet, men de Prester, der var med i Valgmandskolle-

giet, havde nikket, og en af dem havde sagt, at han efter den klare Redegjørelse, som den gamle Hædersmand og Bondeveteran, Sølfest Raaen, var kommen med, ikke vilde betænke sig paa at give ham sin Stemme.

Om Aftenen, efterat Mødet var holdt, havde Knut Aure havt en længere Samtale med gamle Sjødal, som gjerne gad høre noget om Sølfest Raaens Stilling i Bygden, før han opgav ham. Det gjorde ondt for Knut Aure at sige, hvad han mente, om Kamraten, men Sjødal var en slig besynderlig Personlighed, at faa kunde gjemme sig væk for ham — og Knut Aure vanskeligere end de fleste, aaben og ærlig som han var. Knut prøvede en Stund at gjøre Sølfest til en antagelig Stortingskandidat for et Folk, der vilde hævde sig sin Ret, han førte frem, hvorledes han havde stillet sig til Myndighederne til enhver Tid, hvorledes han havde gaat omkring og svækket Lensmandens Indflydelse paa selve Valgdagen. Men Sjødal fik det dog tilslut ud, at Knut ingen Tillit havde til sin Kamrat. Og saa havde den gamle Graaskjæg sagt:

«Nej — Sølfest Raaen er ingen Mand til at komme paa Tinget. Det ved du selv saa godt som jeg, Knut Aure. Og stemmer

du paa ham imorgen, saa gjør du noget, som din Samvittighed er imod.»

Siden havde Knut Aure havt et endnu længere Samraad med sig selv. Og i det kjemped denne uvidende Bonde en haard Strid for sin Overbevisning. Og faa har i den lange norske Forfatningskamp staat saa haard en Prøve og sejret saa stort som Knut Aure. Han var en afhængig Mand; han var afhængig i alt af Sølfest. Vel havde han slidt og strævet gjennem al sin Tid for at naa frem til økonomisk Selvstændighed. Men endnu laa der Gjeld og tynged udover ham, og Sølfest Raaen var hans Kautionist og Pantekreditor i Gaarden. Hans Søns Lykke afhang af, at Sølfest ikke stødtes for haardt. Han kjendte Sølfest som den hevngjerrigste og mægtigste Mand inden sin Kreds. Han vidste, at det var at faa Krig med sin egen Existents at negte Sølfest sin Stemme.

Men Knut Aure lagde den næste Dag frem sin Stemmeseddel med Navns Underskrift, og uden at Sølfests Navn fandtes paa den.

Da Bygdens Gaardbrugere hørte, at Sølfest ikke var bleven Stortingsmand, og at Knut Aure endog havde negtet ham sin Stemme, blev der en Undren og Forespørsel ved Kirken. Nogle blev enig om at faa istand

et Møde til om Kvelden, forat enten Sølfest selv eller Knut kunde løse Gaaden for dem. Mødet skulde med Knuts og Bergmanns Tilladelse holdes i den sidstes Skolelokale. Sølfest lod sig overtale til at møde paa den Betingelse, at alene Mænd af Bygden skulde have Ret til at tale, eftersom man ellers kunde komme ind paa Ting, som det ikke var sundt at tale om, og sikkerligen lade sig lede vild til lidenskabelig Tale.

Det var det andet Møde, som ganske fyldte Loftet paa Aure. Nils Bergmann stod i en Krog og saa forundret paa, hvor begjerlig alle trængte sig ind — denne Gang dog ingen Kvinder med —, og hvor de rolige og temmelig træge Bønder, gamle og unge, syntes greben af en utaalmodig Spænding og Lidenskab. Sølfest alene stod som sidst — nede ved Døren, med roligt Smil.

Knut Aure bad om, at Forsamlingen vilde vælge en Ordstyrer, som vanligt var ved slige Møder, og da en gammel Mand havde udtalt, at han ingen kjendte, der var høveligere og værdigere til Ordstyrer end Knut selv, og Forsamlingen højlydt havde givet sit Bifald hertil, paatog Knut sig Hvervet efter nogen Vægring.

Den samme gamle Mand, der før havde talt, opfordrede saa Knut til at udtale sig

om, hvorfor Sølfest Raaen ikke var bleven Tingmand, og hvorfor han selv ikke havde stemt paa ham. «Vi valgte Sølfest til Valgmand, fordi vi trodde ham som en god og sikker Bondens Mand. Vi tvilte nok en Stund, fordi det bares Rygter om, at Sølfest var kommen i Storkarernes Lag og skulde støtte Prestens Valg. Men Sølfest selv gav Rygtet lidet at fare med, tyktes det os.»

Knut havde ikke besteget Katedret. Det syntes ham for respektindgydende, uagtet han selv havde slaat det sammen af simple høvlede Bord og strøget det over med Bensort; det var derfra, Lærdommens Ord plejede at flyve ud til Ungdommen. Derfor stod han nedenfor og holdt sig i Kanten af det, da han skulde svare paa hin ligefremme og alvorlige Interpellation. Han saa didned, hvor Sølfest stod, opfangede et eneste lidet Blik fra dennes Øjne — nok til at vide, paa hvad Fod han stod med ham —, rømmede sig saa og begyndte at tale. Knut var ingen Taler; i denne Trakt af Landet er Veltalenhed blandt Bønder idetheletaget næsten usporet, og Knut var endog mere end almindelig tungvint. Men det, han havde at sige, var ikke meget, og det var desuden fæstnet i hans dybe Overbevisning, saaat det gik lettere, end nogen havde tænkt. Han sagde, at

han havde rejst ind til Byen for sine Sambygdinger for at være med og vælge slige Mænd, som vilde Smaafolkets Vel. Han vidste lidet, hvad der stod mellem dem, som kaldtes Højre, og dem, som kaldtes Venstre, før. Vel havde han læst i Bladene mangt og meget, men nogen grej Besked havde han ikke fundet. Det var først, da han kom sammen med Mænd fra de andre Bygder i Amtet og fik samsnakke med dem, han forstod, at det var dem her i Landet, som solgte Folkets Ret, og at det bare var en Vej at gaa for dem, som vilde Folkets Ret, og det var den, som Venstre i Stortinget havde vist. Og paa samme Tid, som han forstod dette, skjønte han ogsaa, at Sølfest Raaen ikke var Manden for at gaa den Vej. Han havde længe tvilet paa Sølfest, men sikker blev han, da han havde talt med de bedste og klogeste Mænd i Amtet om Sagerne, og da han havde hørt ham selv udtale sig om dem offentlig. Han var sikker paa, at Sølfest Raaen ikke var Venstremand. Og derfor havde han ikke stemt paa ham. Den Maaden, hvorpaa Sølfest havde stillet sig til den Oplysningsgjerning, som dreves her paa Gaarden i sidste Tiden, var ogsaa slig, at ingen Fremskridtets Mand kunde tro ham fuldt.

Han var rejst hjemmefra i Tvil, men da han drog hjemover, var han sikker paa, at han havde gjort, hvad ret var.

Nils Bergmann, som kjendte Knuts Tungvinthed, havde følt sig beklemt for sin hæderlige Vens og hans Sags Skyld; men efterhvert som Ordene faldt langsomt og tungt med Ærlighedens Vægt, blev han glad, og da Knut endte, følte han sig saa løftet som aldrig før ved nogen Tale. Og det viste sig paa de flestes Ansigt, at de ikke var urørt. De vendte sig og saa hen til Sølfest; men det var ikke Velvilje i Blikkene, som haglede paa ham. Det gik en Stund. Man begyndte at mumle inde i Flokken, Sølfest stod og smilte, som om han intet ænsede; men saa sagde en Mand: «Sølfest faar vel Lov at svare for sig, han med.»

«Ja, jeg lyt vel svare for mig, jeg, som han sa Manden — han stod for Retten for Indbrud,» tog Sølfest endelig i kvikt og temmelig spodskt.

«Vil du ikke komme hidop, saa faar Folket høre bedre,» sagde Ordstyreren og flyttede sig længere bort fra Katedret.

«Tak — jeg sidder godt, som jeg sidder, jeg, — sa Katten, hun sad paa Fleskeskinken.» Somme lo, og Sølfest selv kasted Blikket

rundt som for at indkassere Bifaldet, fortsatte saa: «Ja — her var vel mangt her, sa Gutten, saa i Huen sin; her var vel mangt at svare paa her, mener jeg. Men jeg er ikke rigtig vant til at procedere, og derfor maa jeg bede om Undskyldning, hvis jeg skulde komme galt ivej, som Manden sa, da han rendte paa Ski nerover Blaahammeren og ud i Fjorden. Først saa skulde jeg nu takke Dirigenten saa meget, fordi han gav mig saa vakkert Skudsmaal og dertilmed oplyste os Stakkarsfolk om, hvad det vil sige dette Højre og Venstre, som der snakkes saa om nu. Jeg har aldrig ret havt Greje paa disse Nymodens Ting. Naaja, en faar lære saalænge en lever, — sa Manden, laa paa Sotteseng og hørte Sønnen gi Folkene Besked om, at Arbeidet skulde tages paa andet Vis fra den Dagen. Mere end dette har nok ikke jeg i min Enfoldighed at sige, men siden Dirigenten var saa snil at nævne mit Forhold til den Skolegjerning, som her drives, saa faar jeg vel Lov at svare, at, saavidt jeg selv ved, saa har jeg liden Besked vidst om den Gjerningen, og endda mindre har jeg gjort for eller mod den. Er den af det gode, saa klarer den sig vel, og er den ikke af det gode, saa tror jeg ikke, at jeg eller Diri-

genten kan hjælpe den fra at falde. Jeg elsker Oplysning, naar den er kristelig, men tjener den Hedenskab og Syndighed, saa er jeg ingen Ven af den. Nu tror jeg nok, jeg kan have sagt nok. Jeg er en gammel Mand og tragter ikke efter mere i denne Verden; men kan mine Sambygdinger staa frem og sige, at jeg har røgtet de Hverv, de har betroet mig, paa en saadan Maade, som det er sagt her idag, saa ved jeg ikke bedre Raad end, at jeg faar stænge mig ind i min Stue og leve for Anger i de Dage, jeg har igjen.»

Det sidste sagde Sølfest med et Forsøg paa Rørelse og sank ligesom sammen for at vise, hvor gammel og bøjet af Byrderne for det almene Vel han var. Nils saa sig igjen om for at se, hvad Virkning det gjorde paa Folket. De fleste sad med et lidet Smil. De kjendte Sølfest Raaen. Han var kommen til at sige for meget, da han frasagde sig Verden. Det trodde de ikke paa. Ogsaa havde hans Spot mod Knut Aure været for overgiven. De havde villet et alvorligt Svar. Sølfest havde tabt, han saa det selv og vilde fjerne sig. Men da kom der en Mand frem, som hele Tiden havde staat udpaa Gangen

og ikke villet være synlig for nogen. Det var Presten.

«Faar jeg Ordet, Hr. Dirigent?» sagde han mildt og bønligt.

«Vær saa god, — Præsten har Ordet,» svarte Knut.

Nils Bergmann følte en vild Glæde storme i sig. Endelig! endelig skulde han træffe denne Mand, som forfulgte ham og hans Sag overalt, hvor der ikke var Anledning til Kamp, — træffe ham her paa den rette Plads til en alvorlig Dyst. Nu kunde der blive Kamp af.

Presten steg op paa Katedret — han var ikke sky for dets Værdighed — og talte længe og i smeltende Tone. Talte de samme Ord, som saa ofte i de Dage gjentoges i Aviser og i Forsamlingen, om den farlige Synd, som laa i at ville styre sig selv. At det var Trods mod Gud, der alene kunde styre, at raabe paa Selvstyre. At Gud havde indsat Øvrigheden til at styre for sig, og at Øvrigheden som Guds Redskaber var Folkenes Herrer. At det norske Folk havde havt det saa inderlig, velsignet godt i næsten 70 Aar. Alt — alt, som findes opbevaret i den store Literatur fra disse Dage, talte Presten i summarisk Sammenfatning. Og

saa gik han ned igjen, idet han sluttelig gav den Besked, at han og Sølfest Raaen var enig og vilde være enig for Fremtiden.

Ved den sidste, noget overraskende Vending vendte Folk sig og saa paa Sølfest. Dette var ham nok for meget af Venskab fra Prestens Side. Han for sammen og bed sig i Læben, følte, at han dreves til at vælge enten det ene eller det andet, — enten tale og modsige Presten eller tie og være Højremand. Han taug — den gamle Bondevenhøvding.

Niels Bergmann bad om Ordet. Forsamlingen syntes at glæde sig. Flere, som tvilte efter Prestens Tale, greb efter den ventede Imødegaaelse som det, der skulde redde deres vaagnende Tro paa sig selv og Fremtiden. Men nede fra Døren hørtes Sølfests Stemme:

«Jeg trodde, man vilde holde Løftet om bare at give Bygdens Mænd Ret til at tale her, som sømmeligt er. Derfor kom jeg.»

«Den Mand, som har faat Ordet, bor her paa Aure,» sagde Knut.

«Kan gjerne være det, — jeg kjender ikke stort til Husordningen paa Aure i sidste Tider; men underligt skulde det være, om hver fremmed Mand kunde komme og kalde

sig Bygdens Mand med det, at Knut Aure gir ham Hus. Men det maa vel nærmest tilkomme Sognepresten at afgjøre det Spørsmaal. Skulde vi ikke høre, hvad han siger, Godtfolk?»

Presten syntes at grunde meget dybt og samvittighedsfuldt og sagde om lidt:

«Jeg har ingen Udflytningsattest seet fra den Herre, som har begjæret Ordet, ligesaalidt som han hos mig har meldt sig til Herrens Bord endnu. Og jeg for min Del tør derfor ikke anse ham for andet end en fremmed Gjæst i Bygden. Hvis det var Hr. Kandidat Bergmanns Mening at svare paa mine beskedne Bemærkninger, saa har jeg personlig jo intet derimod; jeg haaber nok, vi skal kunne mødes i al Velanstændighed,» vendte han sig med sit sødeste Smil til Nils; — «men siden det nu virkelig var vedtaget ved Indbydelsen til dette Møde, at kun Bygdens Mænd skulde faa tale, saa frygter jeg for, at Hr. Kandidaten er nødt til at afstaa fra sin Begjæring om Ordet.»

«Jeg afstaar fra min Ret,» sagde Nils, «fordi jeg hører, at de skarpsindige Fortolkere fradømmer mig et Hjem. Vistnok trodde jeg, at denne Bygd fremfor noget andet Sted i Verden maatte kaldes mit Hjem,

for udenfor den var jeg ikke nogen hel Dag før min Konfirmation, og det, at jeg her er begyndt en Gjerning, skulde vel ogsaa sige lidt dertil. Men jeg vil ikke trænge mig frem. Aaret har flere Dage end denne. Og saa vil jeg faa Lov at gjøre bekjendt, at der førstkommende Onsdag igjen holdes politisk Møde paa dette Loft. Da vil jeg imødegaa Sogneprestens Foredrag. Og herved opfordrer jeg ham i hans Sognebørns Overvær til da at møde mig og svare for, hvad han idag er fremkommen med.»

«Jeg takker for Indbydelsen,» svarte Presten mildt og med et ikke umislykket Forsøg paa at være lun; «men jeg er en Fredens Mand og gaar nødig til Kamp. Jeg lover at komme, hvis jeg kan afse Tid dertil, og hvis jeg kan garanteres en human Behandling.»

«Jeg er en dannet Mand ligesaavel som De, Hr. Pastor,» sagde Nils kort og temmelig opfarende.

Mødet var slut, og Bygdens Inddeling i Højre og Venstre var for Alvor begyndt.

IX.

Kristendommens Venner.

Da Skogtveit, den underlige, viltre, bitre udstødte Mand, efterat have faat den Besked at bære hjem til «sit Herskab», at Venstre havde vundet en stor Sejr i Visdalen, kravlede opover Fjeldet for at komme paa andre Siden, hvor Dampskibet skulde anløbe næste Morgen, stødte han i en Sænkning af Fjeldet paa en Mand, som gik og skar Torv. Skogtveit hilste paa Manden, som efter at have set paa ham hilste igjen lidt tvært.

«Er du ikke med til Valget idag — du?» spurte Skogtveit.

«Nej — jeg skjærer Torv, ser du vel,» svarte Manden.

«Jeg ser det, — og rigtig vakker Torv er det.»

«Saa — mener du det?» sagde Manden med et spodsk Smil, som om han vilde lægge til: «Snak om det, du skjønner.»

«Men vilde du ikke heller vært med ved Valget?» spurte Skogtveit, som satte sig ned paa en Torvstak og lod til ikke at ville fordrives af Mandens Bitterhed. Kanske han følte Tiltrækning netop deri. Han traf Slegt.

Manden svarte ikke strax. Han spyttede i Næven, satte Foden paa Spaden og sagde saa hurtig, mens han endnu holdt paa at drive Jernet ind i Myren:

«Jeg er Husmand, jeg.»

Skogtveit tog en Torv i Haanden, vejede en Stund paa den og saa henover Myren.

«Den er altsaa ikke din, Myren, heller?» sagde han om lidt.

«Min? — hørt sligt! — jeg er Husmand, sagde jeg.»

«Og det er ikke engang til dig selv, du skjærer?»

«Aanej, det var vel for fin Vejrdag til, at jeg kunde faa den for mig selv idag,» sagde Husmanden og skar løs en ny Torv. «Og ikke har jeg nu Skjæringsret heller her — paa denne fine Myren.»

«Nej — det er vel saa det,» ytrede Skog-

tveit halvhøjt og syntes henfalden i mørke Tanker.

Husmanden rettede paa sig og tørkede Sveden af Panden.

«Hvor er den Kroppen fra?» spurte han.

«Fra Byen. — Kunde du ikke havt Lyst til at være med nede ved Valget idag?«

«Nej — det ved jeg ingenting om.»

«Mere Lyst end til at staa her og skjære Torv for andre?»

«Aa — det blev vel for andre, jeg skulde gjøre inkvat, da med,» svarte Husmanden. «Men ellers saa er nu det der med Valget lettere Arbeid end dette her. Det er sandt. — Men jeg er Husmand, jeg,» og han tog i igjen.

«Du bryr dig ikke om at faa det bedre heller,» sagde Skogtveit haardt.

Husmanden saa igjen op, forundret og halvt sint.

«Ved du det, du? Tror du, jeg drikker og sligt, kan ske?» spurte han.

«Jeg tror, du og de andre Husmændene er nogen rædde Karer. Om I bare vilde og turde, saa fik I det snart saa godt som Gaardmændene.»

«Nu skal du høre!» udbrød Husmanden.

»Har du aldrig hørt Presten sige i Kirken, at hver faar være fornøjet med det, han har, og at somme er bestemt til at træle for sit, andre til at faa sit for intet?»

Aajo, sligt noget kunde han vel sagtens have hørt.

«Tror du, Presten snakker sandt, naar han siger sligt?»

«Kors! skulde det ikke være sandt, naar Presten siger det i Kirken?»

«Har du aldrig hørt ligt til, at Presten klager over, at han faar forlidet?»

Det var nok ikke frit for, at Husmanden havde hørt ligt til det.

«Ja — og endda tror du paa ham. Ved du, hvad Presten gjør, naar han er misfornøjet? — Han og de andre Presterne slaar sig sammen med Skriveren og Futen og de andre Skrivere og Futer, og hele denne Flokken lirker og tuller med Regjering og Storting, til de faar, hvad de vil ha. De bryr sig ikke om at være fornøjet med det, de har faat, de Karerne. Det er bare du og de andre Husmændene, som skal være fornøjet med at skjære Torv for 40 Øre Dagen og svelte ihjel med Kjærring og Unger.»

Husmanden kom nærmere. Han stirrede med aaben Mund.

«Jesu Navn, Kar! du snakker, saa du gjør mig rent ræd,» sagde han.

«Ja — ræd! — du er ikke andet end ræd. For var du en Kar, saa gik du til de andre Husmændene, fik dem med dig, og saa drog I allesammen frem til selve Regjering og Storting og sagde: det er vi, som bryter op Steinur og Myr og hele den fæle Jorden i dette Landet; derfor vil vi ha Ret, som de andre. Vi vil være med, naar det er Valg, og vi vil ha Fortjenesten af vort Arbeid selv. Og vil ikke I, Storkarer, gi os vor Ret, saa er vi mange og stærke nok til at ta den selv!» —

«Aa — du snakker, du!» — sagde Husmanden som vaagnende og tog til Spaden. «Vi, som bare er Skarve Husmænd, vi skulde gaa til Stortinget og kanske selve Kongen! Jo, da fik Storkarerne noget at le af —»

«Det er bare Modet, som mangler baade dig og de andre. Du bryr dig ikke om at faa det bedre, end du har det, — staa her og skjære Torv for en, som nu har vært til Valg for at værge om, at Gaardbrugerne skal faa fortsætte og bruge dig og de andre Husmænd som Trældyr. Du bryr dig ikke om, at Sønnen din skal faa det bedre end du selv. Og derfor bryr ikke jeg mig om at snakke

med dig. Farvel! skjær nu vakkert, ellers faar du Husbond paa Nakken.»

Skogtveit for opover. Husmanden saa efter ham. Var det Fanden selv, som havde været her for at friste ham? — Lugtede det ikke Svovel? — Saa ikke han der ud slig? — Gudtrøstemig, saa tung Spaden er bleven! — Aa, det er haardt at være Husmand, — slide og slæbe fra Morgen til Kveld og endda svelte halvt ihjel. Skal en svelte, saa er det da bedre at gjøre det uden at lide under Slæbets Pine. Javist arbeide maa de andre Bønder og, men se nu idag for Exempel, Gaardmændene gik til Valg for at værge om sin Ret, men Husmændene maatte i Marken. Jo, det var greit, det var Fanden, som havde været paa færde. Han selv. Det maatte skriftes for Presten, som ogsaa var hans Husbond, i denne Kveld.

Høstaftenen kom, kold og mørk. Dalen nedfor laa alt svøbt i dens Flor; men først senere kom den oppaa Fjeldet, hvor Skogen var hugget ud for mange Aar siden alt. Før havde den givet Fjeldet og Dalen et endda mørkere Præg end nu, men alle ønskede dog den Tiden tilbage, da det kunde være Tilhold for Haugetrold og uhyggeligt Liv inde i Tykningen af de svære Furuer, thi gav Skogen

Rædsel, saa gav den ogsaa Mad. Naar nu Mørket slig en Oktoberkveld lagde sig over det nøgne Fjeld, og den kolde Pust fejede uden Hinder, lydløst over Sva og Myr, da var det end uhyggeligere end, naar det suste i Topperne, og det knakede i Grenerne. Det var Selskab i den Musik, og skræmte den end, saa var det dog ikke slig haabløs, sanseopløsende Forfærdelse i den som i dette stille, tomme, uendelige Mørke, hvori al Slags formløst Djævelskab mylrede og stillede sig foran Vandreren og tvang ham til at vige undaf og fare vild.

Skogtveit var kommen omtrent paa det højeste, da Mørket stængte for ham. Han skjønte, at det var umulig at komme videre. «Godt, jeg er da ogsaa hjemme her; — et Fjeld, som er snauet for Klær, — over en Bygd, som er udhungret og skal velsignes med Aandens Lys for Mad, — i Mørke og Blæst, — her kan du rase frit ud, gale Skogtveit.» — Han satte sig først; siden trak han af sig sin Frak og bredte den over sig, idet han lagde sig ned paa Lyngen. «Sesaa,» mumled han, — «om jeg nu spilte Herskabet det Puds at blive her paa Fjeldet, — om det kom et rigtig ordentlig Snefald inat, — de vilde nok blive lidt lang i Ansigtet, disse Fri-

hedshelte, — hvem skulde saa skrive Artiklerne for N. P. Wisdahl? — Naa, det fik vel gaa udover den gale Skogtveit, som kunde være saa letsindig at udsætte sig for at miste Livet, naar han for med en Mission for Frihedsmanden Wisdahl, — aajaja — hu! det er koldt. Men jeg faar ikke kjende paa Blæsten. — — Husmanden dernede — hvad skulde jeg nu ogsaa med ham? — Fik Herskabet vide, hvad jeg havde taget mig til paa egen Haand, saa —! — Intet Fritænkervæsen, Skogtveit, intet revolutionært, ellers kan vi ikke bruge Dem; vi maa holde os paa kristelig og lovlig Grund, ikke give Højres Beskyldninger Næring. — Hahaha! du er en endda større Slyngel end dit Herskab, Skogtveit, — du er solgt, Gut! — solgt med hele din Sjæl og Overbevisning. Jeg, som ligger her paa nakne Fjeldet som en enslig Varg, jeg foragter dig, og han, som rangled omkring paa Kipperne inde i Kristiania og var forstødt af alle Mennesker, han foragter ogsaa dig, du skikkelige Skogtveit! — Aanej, han har en Mor. Forbarmelse over ham for hendes Skyld!» Skogtveit græd.

— Bitterheden var strøget ud af Sindet paa Per Husmand, da han gik nedover, flyende for Fandenskabet, der havde listet sig paa ham, mens han var ifærd med at gaa irette

med Gud, fordi han havde gjort ham til Husmand. Ja, den Onde var da ogsaa kommen i ret Tid; — Per havde været paa god Vej til at synde grovelig ved at drage i Tvil den Lærdom, Presten, hans Husbond og Hyrde, saa tidt gav. Nu sank han til Gjengjæld hen i dybeste Ydmyghed, hented frem en Salmestump af sit Minde og sang den saa slæbende og højt, at Mørkets onde Aander veg tilside, hvor han traadte paa den krogede Sti, som førte til Bygden. Per Husmand havde været i Fare denne Dag, havde staat nær ved at tro paa sit Menneskeværd, paa sin Ret til at have et Hjem, hvor det dog enkelt Gang — for Exempel ved Jul — kunde lyse lidt af Tryghed, Varme, Mættelse og Renslighed. Han havde staat Ansigt til Ansigt med Fristeren og kjempet, og nu sang han en Salme. Det var Sejr, som han var stolt af og kunde komme næsten helt frem til Vorherres Forhørsbord med, der han sad den gamle Dommer, vred og fornem.

«Du har tænkt og handlet som en retsindig Mand,» sagde ogsaa Presten til Per, da han havde skriftet. «Det er meget let tænkelig, at det var Argefienden selv, som har aabenbaret sig for dig midt i dine onde Tankers Syndighed. Ja, det var en stor Synd

af dig, at du under dit Arbeid, som skaffer dig og dine Føde og Klæder, lod Bitterhed strømme ind i dit Hjerte. Fristeren var der alt, men han blev først synlig for dig, da du var allernærmest ved Faldet. — Som om ikke du skulde have Grund til at være glad og takke din Gud! Se, hvad har ikke alene denne Dag at vise dig. De, som er lidt bedre stillet end dig med Hensyn til Verden i denne Bygd, de har næsten allesammen været henne og fremmet en Tvedragtens Handling, de har rejst sig mod sin Gud og haanet mig, hans Tjener. Fra dette var du befriet, min gode Per, og vær sikker paa, at han, som gjorde dig til Husmand, dermed har havt sin Hensigt — at holde dig fri for den Slags Synd. Ja, saaledes vorder Fattigdommen os til Velsignelse. Derfor siger ogsaa den hellige Paulus, at du skal være glad i dit Kald, om du er kaldet til Træl.»

Per sad paa Krakken ved Døren og tørked Taarerne, som randt nedover hans enfoldige, stærke Ansigt.

«Gak hjem, min gode Per, og tak din Gud, som idag saa underfuldt har frelst dig. Staa saa op imorgen tidlig ligesom Fuglene og fuldfør dit Arbeid, som idag visseligen ikke er blevet godt gjort.»

Per gik graadende og takkende.

Men Presten var mørk i Hu. Han tænkte paa sit Uheld ved Valget. Det varslede fra alle Kanter, at den onde Tid kommer, da Prest og Kirke ikke mere agtes. Ogsaa dette med Per Husmand havde sin Betydning. Misfornøjelsen og Oprørslysten begyndte at gaa helt ned til de laveste og enfoldigste. Havde ikke Per været saa enfoldig, og havde Agitatoren ikke gaat paa saa vildt, saa havde der kanske alt været tændt en Brand ogsaa dernede blandt Husmændene. Hvad skal der gribes til? Ja, havde alle Prestens Embedsbrødre i Landet samme Energi som han, saa var Midlet nok ikke saa langt borte. Vistnok var denne Husmand enfoldigere end de fleste, men de norske Bønder har dog næsten allesammen endnu Respekt for én Ting: Helvedes Pine.

Naa — det gjælder at skynde sig med at drive Sølfest Raaen frem med Prestegaardssagen. Endnu ialfald gjelder hans Ord i Kommunestyrelsen. Aa — det er bittert at være bleven Prest, men ingen Udsigt have til at blive Pave; — man kunde fristes til at gaa irette med Gud, som ikke sørgede bedre for sine værdige Tjenere.

Høsten gik, og Visdalingerne gik sin tunge, trange Vandring ind i den lange Vinter efter Høsttinget med Udtællinger til Sagførere og Fut, Udtællinger, som de ikke skjønte, men som gik frivillig af Vanemagt, Udtællinger for den Retfærdighed, som de havde maattet vente paa fra Ting til Ting og aldrig fik, — efter Skattepantninger og slagne Haab om Afdrottens Rigdom, — efter Valg paa Mænd, som skulde træde frem i den store Verden, hvor Retfærdigheden sad og sken, — efter de uklare Drømme om, at Forsynets Tid til at se ogsaa lidt paa Visdalen var nær, — efter Møder om Veto og Folkets Suverænitet. Og Julen var kommen med Brændevin og Lediggang, med vanvittig Glædeshylen og Berserkgang, med Kirkevandring og dobbelt Andagt. Og Nytaar kom, og Presten stod paa Prækestolen og talte om de nye Pligter og de nye Krav, som stilledes til Guds Folk. Og han prækte om den onde Tid, som kom, da Frækheden skulde sætte sig paa det hellige Sted og forføre de smaa og enfoldige til Frafald. Tidens Tegn var der alt; de klartskuende saa dem i Frihedsbegjæret, i Oprørslysten mod Øvrighed og Guds Tjenere.

Og Presten trodde, hvad han skreg ud i Kirken denne Nytaarsdag. Han var naturlig vred og talte paa manges Vegne, alle deres, der havde smagt af Magtens Sødme, og syntes at mærke, der var kommen Syre i. Alle deres, der stod rædselslagen og følte en ny Tid bryde frem gjennem alle disse Valg, der var holdt gjennem Høsten og faldt som tunge Domme over det, der var. Nejvist havde de ikke kjendt den ny Tid lufte sig om Panderne med svale Pust som fra brede Vinger; de mærked den som en rullende Torden af en udmagret Folkehobs traakkende Trægjænger. De skalv, fordi de trodde, at denne Hob førtes af Hadets Raseri og Hungrens Energi. De havde læst om den i Historiebogen, hvor den drog gjennem Frankrig for næsten hundrede Aar siden og skar Hoderne af Konge, Prester og Futer. Om det var den samme gudløse, barske, senestærke Revolution, som kom traakkende! — Da hedte det: redde sig, hvo reddes kan.

Dog — der er Tid endnu til at vende Stormen bort, til at lægge Øret ned paa den bløde Pude og drømme om federe Kald. End er ikke alle Midler forsøgt. Vel havde Nordmanden ikke ladet sig skremme ved Trusel om Krig og Barkbrød. Men der er

lagt en mystisk Rædsel i Folkebarmen. Og en forstandig Byggen paa den, en øm, formyndermæssig Spillen med Bondens Frygt for at miste en af sine «Øjenstene» — den anden, Luthers Katekismus, ikke den første Grundloven, som han saa ikke forstod ligevel —, jaja, et samlet Raab fra Kirken, — det var endnu ikke forsøgt. Men Visdalspresten havde alt i et Par Maaneder korresponderet med de store Kirkelys dernede om det. Og nu vidste han, at det skulde komme noget, og derfor sluttede han sin Nytaarstale med Haab om, at det dog var en Stund igjen til «Enden». Javel, kanske den gamle Jehova vilde betænke sig. Ialfald var der da stor Mulighed for, at Hs. Majestæt vilde holde paa sin Urokkkelighed, om han fik fornøden Støtte.

Det saa visselig ikke lysteligt ud for Presten i hans Menighed. Han havde ikke set sig istand til at komme paa det Møde, som Nils Bergmann havde udfordret ham til. Det var Sølfest Raaen, som havde raadet ham til at faa en vigtig Forretning i Annexet den Dag. Men Menigheden var kommen, og Nils Bergmann havde holdt et politisk Foredrag, som sprængte Tøilen hos dem, der var gaat fra det første Møde i Utryghed. Og

siden var der holdt politiske Møder ofte. Presten syntes forstaa, at Sølfest Raaens Indflydelse i Bygden sank dybere og dybere, og den unge Kirkeraner stod ifærd med at blive en ledende Mand. Derfor havde han ikke mere sit trygge Smil, naar han traf Nils paa Landevejen. Han undveg ham helst, men maatte han træffe ham, saa var Presteansigtet koldt og værdigt, som det anstaar sig en Herrens Tjener mod en stor Synder.

Sølfest Raaen gik der, som om intet var hændt. Naar han talte med Bygdens Folk, saa var hans Mine den samme gamle Bygdehøvdings, der har sin Magt fra List og Pengepung mere end fra vikingagtige Egenskaber. Traf han Presten, hvad jo ofte hændte, saa gik han kun lidet ind paa at drøfte «Situationen» med ham, hørte mest efter i andægtig Mildhed og raadede til forsigtig Tilbageholdenhed. Det var ham ikke imod, om Kirken vilde bruge sit Sværd, men selv følte han sig ikke værdig til at være med paa noget saadant. Vistnok følte han mere end før Trang til at søge Religionens Trøst, men hans Uvenner vilde sige saa meget ondt, om han var med blandt de værdige Mænd, der i sin Sjæls Renhed traadte frem og værnede om Guds Ord. Men hjemme var Sølfest ikke

grej, og især maatte Datteren gaa gjennem, fordi hun ikke var til at rokke i sit Forhold til Aurefolket. Det mærkedes her, i Hjemmet, at han ikke var tryg for at opleve den rolige Tid, da Herredømmet atter godvillig vilde lægges i hans Hænder.

Saa var det en Tid over Nytaar, at Sølfest en Dag kom ind til Presten og fandt denne i rigtig Solskinslune. Han kom Sølfest imøde med en Avis i Haanden, trak ham med sig hen paa Sofaen og raabte:

«Endelig — endelig! Situationen er reddet, Sølfest! Vi kommer ovenpaa igjen.»

Sølfest smilte og saa ned i Avisen. Der stod et Stykke med en forfærdelig Masse Navne under.

«Er det det der?» sagde Sølfest.

«Javist er det. — Se her, der staar mit Navn. Alle Biskoperne, teologiske Professorer — —»

«Alle Biskoperne, teologiske Professorer,» gjentog Sølfest.

«Og næsten alle Landets Prester. Javist alle, som det er noget ved,» jublede Presten og svang «Morgenbladet» som en Fane over de to velsignede Hoder.

«Alle Biskoperne, teologiske Professorer og alle Prester, som det er noget ved —

nejnejnej,» sagde Sølfest og rokkede beundrende paa Hodet.

«Og et Resultat har vi alt vundet, Sølfest, — Regjeringen blir staaende. Staaende, Mand! staaende som en Samling Helte!»

«Den blir staaende — Regjeringen? — nej, aanej, dette var stort nyt for mig.»

«Ja, og godt nyt, Sølfest. Hohoho!» Presten lo som en vilter Skolegut, der faar være med op og kjøre. «Og alt det har *vi* gjort, vi, Kirkens Mænd. Se, her staar det; det er til Kristendommens Venner, vi henvender os. Angrer De ikke paa, at De ikke er med?»

«Aanej, det gjør jeg ikke,» sagde Sølfest langsomt og mildt.

«Hvad?»

«Nej,» forklarede han; «det er saa pent, som det er nu, naar alle Biskoperne, teologiske Professorer og alle Prester, som det er noget ved, staar der; — kom slig en som jeg syndige Mand med, saa kunde det skjæmme ud.»

Sølfest mente, at han ikke angrede ej at have været med. Han stod helst udenfor, til Kavet havde lagt sig, og Besindigheden bar Magten over i de gamle Hænder igjen.

«Snak, Sølfest! — det er jo ikke Meningen, at bare teologiske Mænd skal udtale sig

om disse Ting, der ligger os allesammen saa nær paa Hjerte. Det er de Stille i Landet, som taler sit Ord, og blandt disse regner jeg Dem.»

«Aa — ja, jeg beflitter mig ialfald for at staa fjernt fra Uro og Larm, men —»

«Se her — der er ogsaa Konsul Berntsens Navn,» sagde Presten overbevisende.

«Ja — ja, det ser jeg,» svarte Sølfest med et underlig Grin; «— nu maa vel de Røster forstumme, som skriger paa Konsulens Drukkenskab og Udskejelse.»

Presten saa lidt mistænksomt ned paa Sølfest, der rolig læste nedover Navneopregningen i Bladet.

«Nu — vel,» tog han tilorde, da han ikke fandt Grund til at mistænke Sølfest for Ondskabsfuldhed i den sidste Bemærkning. «Konsul Berntsen kan have sin Fejl som andre Mennesker, men lader os ikke dømme, paa det at vi ikke skulle fordømmes. Konsulen viser dog, at han er en Troens Mand, der gjerne vidner for Mesteren, ved at gaa med paa dette Opraab til Kristendommens Venner, denne stærke og værdige Fordømmelse over hint ryggesløse Parti. — Nej, nej, Sølfest, vi er Mennesker, og derfor anstaar det sig ikke os at dømme Konsulen eller andre skrøbelige

Kar. Ingen af os ved, hvortil de muligens kan blive brugt i Guds Husholdning.»

«Amen!» faldt Sølfest ind med lukkede Øjne. Og Presten, som deri, at Sølfest, der dog var en Verdensmand, blev tvungen til at falde ind med Responsoriet, saa et sikkert Tegn paa, hvor stærkt det store Middel vilde virke blandt Folket, han følte sig saa stolt og glad og stærk, at han vaagede sig frem med det, der altid laa paa Bunden, naar disse to Mænd taltes ved.

«Jeg haaber, vi faar beholde Dem til Middag, saa kan vi faa Tid til i Ro og Mag at snakkes om Situationen og dens Krav, — hvorledes vi skal tage det nu fremover efter denne store Hjelp, der gjerne kan siges at være os sendt fra Himlen. Men — det er sandt, det skal jo være Herredsstyrelsesmøde en af Dagene, og Prestegaardssagen skal frem?»

«Ja — uheldigvis.»

«Hvorfor siger De det?»

«Jo — for Dem er det uheldig at Sagen bringes frem netop nu, mens Ophidselsen staar paa.»

«Aa — Deres Indflydelse i Herredsstyrelsen er dog sikker,» mente Presten tillitsfuldt.

«De bygger paa Straa, Hr. Pastor. Det har jeg sagt Dem før. Det er Knut Aure, som er den mægtigste Mand i Bygden nu. Og over ham igjen raader denne fremmede Mand — denne Galning, som Pastoren kalder ham. Og han er vist ikke nogen Ven af os.»

Presten stod en Stund, hyllede sig i en Sky af Virginia og skottede ned paa denne underlige, sleipe Fyr, som han aldrig fik rigtig Tag paa. Han vidste ikke bedre end, at han selv ogsaa var en klog General, og naar dertil kom, at han havde studeret, saa skulde det da være sært, om han ikke vandt Bugt med en gammel Bonde, som bare var vant til at kjempe med enfoldige Mennesker. Aajo — det kunde ikke andet være end, at Sølfest var fangen, og at han, Presten, maatte kunne faa ham til at bruge den Magt, han ejede, til fælles Bedste.

«Knut Aure,» sagde Presten om lidt fra sin Sky, «— han er ikke farlig for Dem, saavidt jeg ved.»

Sølfest gløttede op med et spørgende Grin. Han vidste godt, hvad Præsten tænkte paa; og han havde i lang Tid gaat med det som en Beslutning i sit stille Sind. Men Presten skulde overtale ham, overbevise ham om, at han burde bruge sin Magt.

«Alle lovlige Midler er hæderlige i en Kamp som denne, hvor det gjelder ikke alene det store verdslige Fælleseje, men endog vort ypperste Klenod, vor Kirke, vor gamle Tro. Ja, jeg vil gaa saa langt som til at sige, at den, der ejer Magten til at slaa de onde Idrætter ned og ikke bruger den, han gjør sig til medskyldig i disse onde Idrætter.»

«Gud bevare mig for det!» sagde Sølfest med godt spillet Enfold og Forfærdelse.

«Det tror jeg nok,» fortsatte Presten at indprente sin Lære i den meget let modtagelige Lærling. «De vil bruge den Magt, De har faaet af Vorherre, til at bevare hans Værk med. Han har givet Dem Rigdom — —»

«Aa — Hr. Pastor!»

«Naa — Velstand da, om De heller vil. Og derigjennem har han lagt vore Modstandere i Deres Vold. Jeg tænker, det vil være nok, om De bare betyder Knut Aure, at De kan gjøre ham stor Skade ved at bryde helt med ham. Det er jo hans største Ønske, at hans Søn skal faa Deres Datter. Om De nu slaar paa den Streng med tilbørligt Alvor?»

«Jeg kjender Knut Aure. Han skremmes ikke med Ord, den Karen.»

»Saa faar man lade Alvor — jeg mener Handling — følge paa Ordene.»

«Det er tungt,» sukkede Sølfest.

«Javist er det tungt. Men vi maa ikke, tør ikke lade os lede af vore personlige Følelser, naar det gjelder Ting, som — som denne,» formanede Sjælehyrden.

«Nej, det er vel saa,» indrømmede den samvittighedspinte og følelsesfulde Trøstsøger med Hengivenhed i den højere Vilje, der fra nu af skulde føre ham.

«Om dit Øje forarger dig, saa riv det ud — staar der, og detsamme kan man sige om Hjertet med alle Følelserne,» — drev Presten paa til Overflod. Sølfest var overbevist.

«Men forsigtigst er det dog at udsætte med Prestegaardssagen — en Tid, mener jeg,» sagde han, og det var næsten, som om Presten kjendte en Rykning af Skamfuldhed i sig ved denne plumpe Tilbagevigen til Sagens Kjerne.

«Lad os gaa ind til min Kone,» foreslog Verten høflig; — «hun har vistnok ogsaa et Ord at lægge ind om d e n Sag, som De er saa opmærksom at minde mig om. Jeg havde sandeligen glemt den i dette Øjeblik.»

Sølfest fulgte Indbydelsen, lagde sit spidse Ansigt i de mildeste Folder og tænkte paa, at den fine Kvinde, de nu begav sig ind til,

og som aldrig tog en Bonde i Haanden uden med Hansker paa, at hun nok ikke havde gjort sig synderlig Umage for at holde fast paa Bonden Sølfest Raaen, hvis Presten havde forstaat, at Forholdet mellem disse to Kristendommens Venner ikke var ganske som mellem Giver og Modtager, Lærling og Mester, Bonde og Fænger. Nej, kloge Prestefar, Sølfest Raaen er ikke den Mand, som lader sig bruge for intet. Han har endnu aldrig sluttet en Aftale, hvorefter Medspilleren blev den vindende. Sølfest vidste dette, han havde det gjemt i hvert mildt Smil, mens han sad i den hyggelige Stue og modtog Venlighed, god Mad og Drik, Smiger og alt godt af den fine Frue, som ønskede at kunne faa flytte over til en af Auregaardene snarest mulig. Slig hun kunde snakke for sig, denne Frue! og slig som hun kunde hade! — Det var rigtig et skyllende, skvættende, brusende Veld af Had mod alt, som havde Andel i den store Synd mod hende, at hun sad der i et lidet Kald, fjern fra den fine Slegt i Hovedstaden, der paa andre Siden af Elven. Og medskyldig var de nu allesammen, disse fæle Venstremænd fra Johan Sverdrup til Knut Aure, og disse rædsomme Fritænkere fra Bjørnstjerne Bjørnson til Nils Bergmann. Og straffes burde

de — ja, Vorherre havde vist ikke Opfindsomhed nok til at udtænke en værdig nok Straf. Og Presten gik paa Gulvet og lo og sagde en og anden Gangen, naar Fruen blev altfor god i sin Nidkjærhed: «hyss — hyss, kjære Kone!» — som for at gyde lidt Olie i Ilden. Og Sølfest sad i den varmeste Krog og nød. Aa — hvor han fraadsed i den kloge Prests og den fine Frues Dumhed! Han blev til bare Solskin, saa at det endog glinsede lidt af ham endnu, da han kom hjem. —

Et Par Dage efter dette kom Thor Berg og fortalte Nils Bergmann, at der var begyndt at gaa en hellig Rædsel blandt Folk i Bygden. Mange havde han truffet, som bar sig rent forfærdelig over, at de havde ladet sig forlokke til at tro paa det, som Venstre for med. Nu vidste de, at alting var Djævelskab.

«Se her,» sagde Thor Berg paa sin tørre, ironiske Maade, «her er Evangeliet, som har skremt dem op.» Og han lagde en Pakke Smaaskrifter paa Bordet.

Bergmann tog et af Skrifterne og saa nedover.

«Vil du gjøre det bekjendt for saa mange som mulig, at vi imorgen holder Møde

i Anledning af dette her?» sagde han om lidt. «Jeg ser, vor egen Jesuit er med ogsaa. Til ham skriver jeg — endnu engang en Udfordring.»

«Jeg tør vel ikke, ved jeg,» sagde Thor Berg.

«Tør du ikke, — du, Thor Berg?» Nils saa forbauset op paa denne trauste, seige Skolemester.

«Nej, Presten var selv indom Skolen med denne Pakken og sagde, at jeg skulde dele den ud i Kredsen og gjøre alt mit for at faa Folk til at forstaa disse gode Sandhedsord, hvis jeg har min Kristendom kjær.»

Nils saa endnu ufravendt paa Thor Berg, om han virkelig mente det, at han ikke turde. Men pludselig var det, som Senerne spændtes i hele den bøjede og arbejdsslitne Krop. Skolemesteren slog i Bordet, saa Pakken hoppede, og Nils kvak, og det bævrede omkring Munden.

«Har jeg ikke været oppi Politiken før, saa skal de faa mig der nu! og har jeg ikke været Fritænker før, saa blir jeg det nu!» brød det ud — en længe indgjerdet Harme over Tryk og Løgn, en ræd bevogtet Tvil, som blev til Oprør. —

X.

Vaardise.

Vaaren kom.

Jevndøgnsstormene havde raset. Ude ved Kysten, der, hvor Fiskeren netop havde sit haardeste Høstarbeid, var de kommen — den ene efter den anden —, uden mindste Varsel, lekende først imellem Skjærene og Baadene med at male smaa, mørke Krusninger paa den blanke Flade, stødende saa til med et enkelt, kort Pust, ventende lidt, medens Fiskerne, som ved, hvad der følger, sætter Sejl til og vender Kursen til nærmeste Vær ladende Fangst og Redskab i Stikken, — jagende derpaa foran sig en tætt Snekave, rædsommere end den selv, Fiskerens Dødsvarsel, — og saa selv i hele sin forfærdelige Velde jagende paa, toppende Sjøen til Smaa-

fjeld, pidskende Toppene til fint Regnyr, som driver langt indover Landet, blottende Grunninger, som ellers de største Skibe gaar over uden Betænkning, — trækkende de kostbare Redskab, Kystbondens eneste Livsstøtte, med sig, indtil de bliver liggende igjen som smaa fortyggede Garnstumper paa fremspringende Bergodder, indhentende Flygtningerne, som farer med mindsket Seil uden Kurs — Tilfældet eller Forsynet ivold, myrdende dem i Forbifarten ind mod Landet. Ind mod Fjeldmuren for de, rasende og hylende over den stærke Modstand, fandt Aabningerne, suste ind gjennem de trange Fjorde, mærkede sin Færd langs Stranden med nedstyrtede Nøst, afløftede Tag, bøjede Trær og knuste Vinduer, mødte allerlængst derinde de høje Snefjeld, trætnede endelig og gled som svage, milde Pust opigjennem Indlandsbygderne, som da kjendte, at Vaaren kom. Og saa løsnede Bækkerne, grov sig nye Render, rev med sig Snefanner og for som store Ødelæggelser nedover Gaardene. Men efterpaa sken Solen og manede Haabet og Længselen frem hos dem, som gik dernede i Kuelse og Angst og Tvil.

Solbakken over Aure var alt bar. Nils Bergmann sad deroppe og saa udover Bygden.

Man kunde se hele den trange Fjord ud og følge Elven hele Dalføret, til det stængtes. Det var Vaar. Af Bakken lugtede det Mos og Jord, og Rognetræerne, som stod der i Heldet, fik fulde, svedende Knopper. Elven gik stor, graagul og stri, bar endnu med sig en og anden Isflak, som skar sig op paa Bredden — flere og flere, indtil det blev til en Dæmning, som pludselig reves løs med et stort Brak, naar Vandmassen blev den for stor, og hele Dalen gjenlød af disse Raab fra det vaagnende Liv, som brød sig frem.

Det var Vaar. Solen sken saa mild og lys som aldrig før, og det dampede af Bakken saa stærkt, at det laa som en Røg nedover. Fuglene peb og kvidred paa de nøgne Kvister, fanged Fluer og Myg og kjendte, at det blev godt at leve. Dompappen, Korsnebben og Silkesvansen beredte sig til Flugt, for vel liker de ogsaa at blunde en Stund i Solskinnet, men snart bliver det dog for meget af det. Nede paa Bingerne og de bare Akerflekker gik Stæren og prikked, og ret som det var, fløj den op i Toppen af et Træ og gav sig til at fløjte og herme efter alle de andre, den hørte prise Vaaren omkring sig. Ude paa Holmen gik Graagaasen og spejded sky omkring sig, mager efter den

lange Reise, bed af de tidlige Úrter og fløj videre. Maaserne laa i store Flokker omkring paa Fjorden, for op med et forfærdeligt Løsenskrig og drog opover Landet et Stykke; men det var for tidlig; de vendte igjen tilbage til Fiskeriet. Eflokken laa indunder Fjæren, smaasnakked og elsked; de vidste, at Loven beskytted dem.

Det var Vaar. Nede paa Gaardene gik Folk til Arbeid, trak frem Ploger, hugged Emner, spikked Pinder og eftersaa, hvad som maatte være bleven ødelagt i Vinterskjulet, drog til og fra Kværnen, som nu arbeided Dag og Nat. Menneskerøster, Hundegjøen, Øxehug hørtes saa grant opover.

Det var Vaar — Tilblivelsens Tid. I stort og i smaat var der Tegn.

Nils Bergmann sad paa den dampende Bakke og saa udover Bygden, han havde givet sit Arbeid denne lange, urolige Vinter igjennem. Grodde det nu? Var der Vaartegn i den Grund, han havde dyrket?

Lærlingeflokken paa Skolen var ikke øget. Han havde arbeidet med de fem Gutter, og blandt dem havde den første gaat og vaandet sig i Elskovssyge. Men Onsdagsmøderne havde faat Fart i sig efter Valget ihøst. Og som Bygdens politiske Læremester

havde Nils havt stor Fremgang. Vel havde Presten hvervet sig en Flok ved Opraabet og de Traktater, som fulgte efter det, ved at række disse Papirer til de enfoldigste og som Sjælehyrde lægge dem paasinde at læse Ordene med Andagt, og mangen Stakkar, som havde gjennemgaaet haarde Ting og bad om Trøst og Husvale i Prestens Kontor, kunde tage frem disse Lapper, som han bar med sig hjem som Segl paa Trøsten, naar han en Kveldstund sad foran Gruehelden, og stave og stave om Vantro og Veto og Rigsret, — et Gudsord indiblandt, og han trodde, at Trøsten var der; for han var jo ikke vant til at finde nogen bedre; han havde lært, at den eneste rette er i Gudsord, og naar Presten havde sagt, at dette var Gudsord, saa — ja, saa var det jo næsten jevngodt med en Kirkegang at sidde der foran Gruen og stave, til Øjnene randt, og Hodet blev tungt. Men de fleste lod sig ikke drive fra den vaagnede Opstandslyst — hverken ved Prækener i Kirken eller trykte Opraab til Kristendommens Venner. Saa mangen Kveld havde Nils Bergmann glædet sig, naar han saa Loftet fyldes og midt i sin Tale opdagede, at disse tunge Visdøler syntes at fænge Ild og gribes til Selvstændighedens

Stolthed. Selv toges han da af noget — han vidste ikke, hvad det var; det var noget bedre end det, han kjendte i sig den Kveld blandt Venstrehøvdingerne i Byen; men det var ikke det milde Offersind, som drev ham hid med Skoletanken. Det var en Lyst til at skride foran en stor Skare som Høvding, som de mange Mænds Vilje og den ærede Leder. Især da han af og til fra andre Bygder fik Bud om at komme til dem og holde Foredrag; og han saa af disse fremmede Bygdemænd æredes, gaves Festlag, fik Leveraab og Hurra, — da fik han Længsel efter større Virke, hvor Æren var videre, gav hans Navn længere Rækkevidde. Han vidste det nu, at han var ærgjerrig, men han trodde ikke, at den Ærgjerrighed var det samme som en smaalig Forfængelighed. Han havde aldrig før havt Hu til Dagens Politik, havde været idealistisk Republikaner, havde sværmet med Ungdomsglød for Johan Sverdrup som den Ildsjæl, der brændte Baner for Republiken; men Overgangsbroerne fra det gamle til det ny havde han ikke forstaat, og derfor havde han ogsaa bekymret sig lidet om de Dagens saakaldte brændende Spørsmaal, hvorpaa man valgte og slos i Bygd og By. Men siden hint Møde efter Valget, da Presten

med Plumphed blandede alle store og smaa Problemer om i en forvirret politisk Tale, og især siden de, der kaldte sig Kristendommens Vogtere i Landet, kastede sin sneverhjertede Kirkelære midt ind i den politiske Strid, da trodde han forstaa, at Politiken krævede alle de Kræfter, der viede sig til Folkets Gjerning. Ja — han kunde ikke negte det, Ærgjerrigheden var ogsaa med i at overbevise og overtale. Men han undskyldte sin Lyst til at stige op som den ærede Høvding paa Politiken med den Overbevisning, at disse Døgnspørsmaals heldige Løsning fører raskere til et Maal, det fri, selvstændige Folk, end Skolemestergjerningen. Aa — han havde ofte efter slige Møder, hvor han havde taget en forhen urørt Almue med sig, set langt fremover og sig selv i Midten af alle Fremtidsbillederne, stærk og alvorlig foran Toget med Forstaaelsen af Folkeviljen som den uimodstaalige Kraft, der drev ham — højere og højere.

Dog — naar han sad som nu og saa ned i den lille Bygd med de bitte smaa Forhold, naar han rolig ledte gjennem disse og saa Knut Aure, Bygdens nye Høvding, gaa der ærlig og stærk i Vilje, men truet af de Anfald paa Hjemfreden, som hver Dag ven-

tedes fra den slagne Høvding, Sølfest Raaen, saa Sønnen Torstein staa tankespredt og færdig at miste al sin Ihærdighed, fordi den politiske Strid lagde sig mellem ham og hende, han elsked, — naar han kjeg ind i disse de inderste Kroge, som han saa sjelden gav sig Tid til at stanse ved, — da grebes han af Tvil. Han vidste ikke selv, hvorom han tvilte. Men hans Længsel gik efter noget stille, fint, som gav Hvile. Det steg frem et Billede for ham, detsamme, han havde jaget fra sig den Morgen, da han sad og saa paa Kristiania. Den fine Kvindeskikkelse — et Smil af hende, bare Tanken paa det var nok til at give ham ind Væmmelse for alle de politiske Hurraraab, han havde hørt gjennem denne Vinter. Kjærlighed — han havde skullet forsage den, og han var flyet fra den, ti den, som vier sig til et Offerkald, maa ikke lade sig hefte paa sin strænge Alvorsvandring af de blide Følelser.

Men nu var det Vaar. Og i den gjenfødes al Kjærlighed.

Længe, mindst et Par Timer sad Nils Bergmann der og lod sig rives frem og tilbage, hid og did, mens han saa udover Bygden, der vækkedes af Vaaren. Ja — vidste han nu bare, at det grodde noget i

denne Bund dernede omkring den brusende Elv, saa skulde han ikke ønske sig større Høvding-Rige. Det sagde han i de Tanker, der laa nærmest til at blive udtalt højt, men dybere under maatte han beskylde sig selv for Løgn. Og saa kjendte han en ond, bitter Følelse stige op. Det var ikke længere Tvil, ikke Ærgjerrighed, ikke Længsel efter Kjærlighed. Alt var tomt og mørkt. Livet var et tvetydigt Spil — et Intet eller en nagende, utilfreds, løgnagtig Leflen med Forsagelse af Lidenskab og Livslyst, eller om man kasted sig ind i Lysten, flydde det saare, lo af Nøden omkring, levede og tænkte for sig selv — overlegent som Vennekompaniet, «det tyvende Aarhundrede» derinde i Kristiania? Tomt — tomt! hvad Pokker er det for Glæde i det, at det er Vaar, at Fuglene pister, og Marken bliver grøn istedetfor hvid! det er en Skuffelse som alt det andre — Kundskab, Politik, Nationalløftelse.

Et større Følge — Mænd, Kvinder og Børn, Hestelæs med Kister og Sække drog nedover Vejen henimod Sjøen. Nils mindtes, at det var idag, Dampbaaden skulde komme ind og hente Udvandrerne. Blandt dem var Thorstein, og ham vilde Nils ialfald tage Farvel med: Derfor rejste han sig og ruslede

nedover Bakken til Gaarden, hvor allerede nogle af Udvandrerne med nærmeste Slegt var begyndt at samle sig.

Inde i Stuen hos Knut Aure var det stilt og trist idag. Knut selv gik ud og ind mest uden at sige et Ord, men en og anden Gang kunde han sende en kort Bemærkning til Sønnen, som sad rejsefærdig ved Bordet, hvor Moren satte frem den bedste Mad, hun vidste. Han prøvede at spise, men kunde ikke. Han svælgede og kjempede med Graaden, mens han altid saa til Siden hen paa den unge Jente, som sad for Bænkeenden og græd. Det var Marit Raaen. Hun havde dog villet vaage sig hidned idag for at sige Farvel. Faren kunde gjerne jage hende fra Hjemmet for det; det var det samme; helst havde hun rejst med.

Da Thorstein for en Maaneds Tid siden sagde Faren, at han vilde rejse til Amerika, var der ingen Indvending kommen. Han havde jo ingen Ting at byde Sønnen at blive for. Hvad Dag det skulde være, kunde Sølfest Raaen trække i de Traade, han havde, og da blev det ikke godt at frelse Gaarden for den kommende Slegt. Det var bedst, Gutten kom sig væk, før det ramlede sammen.

Marit Raaen holdt fast, trods hun daglig hørte Ondord af Sølfest. Hun kunde ikke miste Thorstein. Saa blev det en Aftale meldem, at han skulde rejse bort, tjene Penger og komme hjem og hente hende som den, der var Mand til at give hende et nyt Hjem.

Agenten sad ogsaa inde i Stuen. Han var vant til at se paa slige Afskedsscener. Det var ikke første Gang, han samlede en Trop hvide Slaver i det gamle Land, kjøbte dem med Løfter om al Herligheden i Frihedens rige Land, solgte dem til sin Hovedagent for 10 Kroner Stykket og slap dem herreløs og arbeidsløs over paa de vide Prærier, der aarligaars trænger hundred Tusener af slige Slaver for at blive prægtige Hvedemarker til Fordobling af Rigdomsaristokratiets Herskermagt i den nye Verden. Han havde samlet en femsex Familier og flere Løsfolk — tilsammen over 30 Stykker Fragtgods — bare i denne lille trange Bygd, og fra andre Bygder ventede flere i Byen. Der sad han og spiste af Afskedskosten med god Appetit og kasted nu og da ind et Trøstens Ord om, at han nok skulde hjælpe Thorstein frem baade til sikker Landstigning i *Castle garden* og til Arbeid af det bedste. Han strøg sin tykke Knebelsbart med de ringbesatte, røde

Fingre, saa ud af Vinduet paa Flokken, som begyndte at samle sig, og hvoraf han havde lovet hver enkelt detsamme, som han lovede Thorstein.

Nils Bergmann traadte ind, gik bent bort til Thorstein og satte sig hos ham, men sagde paa en god Stund ikke noget. Han lagde ikke Mærke til, at Marit kasted uvillige Blik paa ham. For hende stod det saa, at Nils Bergmann med sin Skole var Skyld i dette, for det var netop de Skolegrejerne, som fra først havde sat Sølfest op imod Thorstein. Hun hadede næsten Nils i dette Øjeblik. Hvad havde denne fremmede Karen gjort her i Bygden andet end at sætte Splid? Hun havde hørt, at han ikke engang havde samme Troen som de i Bygden, og saa havde han taget den friske, enfoldige Livsglæde fra Thorstein. Han, som før lo og sang til sit Arbeid, han havde, siden Skolen kom paa Gaarden, bare gaat og tænkt. Ja, hun vidste endog, at det var vantro Tanker, han færdedes i. Stadig omkring Læremesteren som han var, maatte det vel engang fænge. Hvem ved, om det ikke var for at blive kvit hende, der gik i Gammeltroens Plumphed, han rejste bort? Det stjal sig paa hende, at det ikke var Afskeden med hende, der var ham saa

tung, men med ham der ved Siden, Læremesteren, og at det ikke var for at hente hende til et nyt Hjem, han drog til det lønnede Arbeids Land. Mindet om det, hun havde gjennemlevet i denne Vinter, kom derved bittert og tyngende frem.

«Gid jeg kunde rejse med!» sagde Nils omsider.

«Det var god Raad til det,» kasted Agenten ind; «jeg skal skaffe Dem *second cabin* for halv *fare.*»

Nils overhørte det. Han tog Thorsteins Haand.

«Du maa skrive mig til om alt, Thorstein, — om hvordan du finder Friheden, naar du er kommen ind i den.»

«Ja, det tænker jeg, hver Mand snart skal mærke, at der er andet end Embedsmandsreden herhjemme,» faldt Agenten igjen ind. Men da ingen lod til at høre paa ham, gik han ud til sine andre Stykker.

«Du skal ha Tak for vort Samvær,» sagde Thorstein omsider og vendte sig helt til sin Lærer, «Tak for alt, du har lært mig.»

«Aa — det kommer mig for, som om du har lidet at takke mig for, Thorstein. Jeg synes næsten i denne Stund, at det, jeg har

givet, hellere har været til Sorg end til Glæde.»

«Snak ikke slig. Du har lært mig at se friere ud over Verden. Det kommer nok tilgode engang.»

Gamle Knut var ogsaa inde netop og hørte opmærksomt paa det, som stilt, men dog hørligt taltes mellem de to unge Mænd. Han kom nærmere og satte sig.

«Det var ret, Thorstein,» sagde han. «Der, du nu kommer, kanske det kan være godt at ha hørt lidt af hvert.»

«Det er mange, som rejser,» sagde Nils, da Tausheden under de tunge Afskedstanker blev for trykkende.

«Ja, det blir for mange i Bygderne, for mange at dele paa,» henkastede Knut. «Naaja,» vedblev han; «det kunde vel kanske være Plads for dem og, men —»

«Men enkelte trænger for stor Plads for sig selv,» skjød Nils ind.

«Det var vel saa det — ja.»

«Her er Sædejord nok — siger Bjørnson. Og havde vi den bare under Plogen — hver brugbar Teig, saa behøved vi vel neppe at gjøre os saa smaa som at sende fra os vore bedste Kræfter til Opfostring paa fremmed Mark.»

«Nej — er det ikke forunderlig, du!» sagde Knut livligere. «Det har jeg ret saa tidt tænkt paa, at vi ikke har Folkehjælp nok i Bygderne, men ligevel blir her stødt for mange?» — — —

— Ude paa Tunet var Udvandrerne samlet, mens de ventede paa Dampbaaden. Lensmanden var ogsaa mødt frem med sin Hue. Han skulde se til, at ingen rejste fra sine Forpligtelser. Derfor gik han og mønstrede hver enkelt og kastede frem en Bemærkning nu og da. Han stansed foran et Par Folk, som sad for sig selv paa en Kiste. Det var en yngre, alvorlig Mand, den samme, der under Valget havde talt de stolte Ord til Lensmanden om Steingrepet. Konen var ung og vakker. Lensmanden satte et højst forbauset Ansigt op.

«Nej — nu mener jeg!» brød han ud. «Du skal nu vel ikke rejse — du?»

«Jeg skal saa,» svarte Manden kort og saa ikke blid ud.

«Og jeg, som trodde, at du og Steingrepet dit var godfor at klare for os allesammen, naar du rigtig tog i.»

«Steingrepet har hjulpet langt, men det er ingen Ting, som hjelper langt nok til at

føde paa alle de guldbeslaatte Lægdskaller,» sagde Manden roligere.

«Du —? Du tar vel med dig det Grepet, ved jeg?»

Nu rejste Manden sig. Han dirrede i Røsten og skalv paa den Haand, han løfted op mod Lensmanden.

«Du tog vel det med, da du flaadde mig for Gaarden og altihop, din Skarv! — Men havde jeg det gode Steingrepet mit her, saa blev det mit sidste og bedste Arbeid herhjemme at sætte det i dig.»

Konen trak ham varsomt i Trøjen, men han blev staaende tætt opunder Øjnene paa Lensmanden, til denne med et Haansmil vendte sig og gik, idet han lod den Ytring falde:

«Jaja, Gut, — spør vi ikke fra dig før, saa gjør vi det, naar du er hængt.»

En gammel Mand med sin endnu ældre udseende Kone, som holdt Forklædet op for Øjnene og græd, stod borte ved Stabursvæggen. En Kone, som ikke var blandt Udvandrerne, kom bort til dem.

«Nej — at saa gammelt Folk vil gi sig ud paa slig lang Rejse — lel!» sagde hun deltagende. Er det ikke Endre og Marit

Ekren?» spurte hun saa efter at have set lidt paa de to gamle.

«Ja — det er nok saa.»

«Aanej — aanej; og I vil rejse, som har nok baade til jeres egen Tid og længer.»

Gamlingen hosted lidt, og Konen tog Tørklædet fra Ansigtet en Stund.

«Det blev saa stusle for os, da Lars, Sønnen vor, rejste, og nu ifjor skrev han, at vi skulde komme efter.»

«Jaja — jaja,» sukked Konen, som blev igjen. «De, som har noget, og Ungdommen, de rejser. Gudhjelpe os, som blir igjen!»

Den gamle Kone fik et Graadanfald igjen. Manden syntes hel raadvild.

«Nu har hun graatet i to Samdøgn,» sagde han. «Gamle Marit!» sagde han blidt; «vil du ha en Kage?» — Hun risted paa Hodet. «Nej, hverken vaadt eller tørt tar hun til sig. Hun har aldrig været udenfor Bygden før,» lagde han forklarende til; «det retter vel paa sig.»

Men den andre Konen, som blev igjen hjemme, tænkte ved sig selv, da hun gik, at det aldrig vilde rette paa sig.

En lang, daarlig klædt, mager og fortrykt Fyr stod lænet opimod en Væg. Han saa ned for sig og lagde ikke Mærke til, at

han samlede alt Tagdryppet paa sin Trøje. I ene Haanden holdt han en Fele med Bue, den andre var stukket i Buxelommen. Ingen syntes at bryde sig om ham, og han syntes at bryde sig om ingen.

«Naa — Ellan, skal du paa Tur?» raabte Lensmanden, idet han kom opimod ham.

Den lange saa op — et kort, sløvt Blik — og svarte ikke.

«Skal du paa Tur, Ellan Spelmand?» spurte Lensmanden opigjen; men Fyren saa ikke op engang.

«Han Ellan skal til Amerika, han med,» oplyste en Mand, som kom til, og han lo lidt ved det.

«Skal du til Amerika, Ellan?» — Lensmanden lo og rusked i den lange, tause Mand.

«Skiller det dig!» bed han tvært og ristede Lensmandens Haand af sig.

«Jo, for jeg vilde nu sige Farvel til dig, kan du vide.»

Ellan løsnede sig fra Væggen og drog sig længere bort, mens Lensmanden lo og fik den anden Mand til at give nøjere Besked.

Ved Laavevæggen tog Ellan Post igjen og stod som før.

Men Ellan Spelmand var Resterne af Bygdens Romantik. Han havde baaret den i sin Fele og i sin Person. Nu var han bare det, som man saa staa forkuet der opimod Væggen, noget, man gjerne lo af i Foragt. Men for en tyve Aar siden var han en navngjeten Unggut langt udenfor Hjembygden, vild som Fossen, stærk som Fjeldet, rig paa Slaatter og kaade Indfald. Siden var han begyndt at drikke, mest for Moro i Førstningen, men senere af Trang, og medens han drog om i Brylluper og alskens Gilder, mistede han Kraften og Modet, men lige til det sidste havde enkelte, som han havde lidt Godhed for, hørt ham lægge den vidunderligste Stemning i Felespillet, ja, det var ofte, som om det var større Mildhed, Vemod og Klarhed i det, end før, mens han i sin ubændige Kraft lagde de gamle Eventyr ind i Felen og skræmte gudfrygtige Folk ved det. De fleste havde alt i flere Aar sagt, at det intet var igjen af Ellan Spelmand, og fik gjerne fat i yngre Mænd, der kunde stryge lidt paa Strengen, naar det var om Musik i et Lag at gjøre. Dog — kom han ranglende tilgaards, og en af dem, han trodde lidt paa, fik lokket ham ved et Par Drammer til at

stryge en Slaat, saa maatte hver en erkjende, at slig Spelmand fik de aldrig igjen i Bygden, og saa fik han Felepenger, som han delte ligelig — en Del til Brændevin og en Del til det, som ingen vidste; men det var til Amerikafærden. Det var Resterne af Bygdens Romantik, som strøg sin Vej. Ellan havde fanget i Felen sin de gamle Toner og Eventyr, idet de flygted bort for Prestens dundrende Tale om syndig Overtro. Nu sad Folket igjen og frøs i Gudrædsel; det var en Romantik, som ikke vilde ind i nogen Fele.

Ellan Spelmand — Elling Raaen var hans egentlige Navn, og han var Brorsøn til Sølfest — ejed ingen anden Ting i hele Verden end den Fele, som han holdt i Haanden. Slig han gik og stod i Bygden, slig rejste han over Atlanteren. Ingen havde raadet ham, ingen spurt ham, hvad han tænkte paa — han, en halvgammel, lidet arbeidsfør Kar, brudt af Leven og Drik, rejse did, hvor det bare spørs om Arbeidskraft.

— Nogle unge Gutter stod omkring Kisterne og hørte paa, hvad Agenten sagde til dem. De havde i de sidste Vintre roet Fiske. Fra før Konfirmationen havde Amerikafærden staat for dem som et stort Maal, og

saa snart de var bleven mandskraftig, havde de rejst ind til Byen og stillet sig frem til den vaagsomme, men efter deres Forhold rigt lønnede Lek med Farerne under Vinterfisket, og efter nogle Aar havde en Del af dem naaet Maalet — Billetten i Lommen, Dagen for Afrejsen; andre laa paa Havets Bund, og atter andre havde glemt hint Maal i det raa Vildmandsliv, som Byen bød de hjemvendte Havfiskere paa.

De syntes at høre paa, hvad Agenten lovede dem for rig Løn for deres Udholdenhed i disse haarde Vintres Arbeid; men nu, da de skulde række Haanden for sidste Gang til Gammelfolket, som stod taus i Nærheden — de skulde kjøre Vognen tom tilbage og gaa alene paa Gaarden med Vaaraannen —, — ja, det kunde vel hænde, at en og anden kjendte noget trække sig hjemover igjen.

— «Den, som kunde rejst med!» sukked Husmanden, som stod og saged Ved, — han havde et Par Minuter med Sagen i Anlæg staat og set paa Unggutterne. Selv havde han for ikke ret længe siden været som en af dem, ganske nær ved Maalet; men Jenten, hun, som nu var Konen og Mor til Unge-

flokken, trak hele hans Hu til sig; han fæstede Plads og grodde fast til Pletten ved alle de mange smaa Rodtrevler, som vanskelig kan rives over.

«Saa —? Ja, du vilde vel gjerne det?» sagde Lensmanden, som havde hørt hans Udbrud. «Men tror du, en slipper at arbeide derover, saa tar du nok feil, Kar.»

«Arbeide —? Det er ingen Ting saa godt som Arbeid, naar en bare faar noget for det,» svarte Husmanden.

— Dampskibet viste sig ude i Fjorden. Nu blev der en Dragen paa Kister og Sækker nedover til Fjæren, hvor Knut Aures store Baad laa. Den blev trukket i Sjøen, og snart var den fuldlastet med disse Udrustningssager for den lange Rejsen — nye Vadmelsklær, tykke Uldstrømper, Striskjorter, Vinterens Husflids Frugter, lidt Hjemmemad at gnage paa mellem Maalene ombord, Skindfælder og Ryer. Alle havde god Forsyning af alt undtagen Ellan Spelmand. Han havde Felen og Buen. Endnu et sidste Haandslag med Frænder og Venner og saa ind paa Baaden med denne «hellige Vaar», den trange norske Bygds Overflødighed af Kraft, dens Tribut til Rydningsarbeidet i «den ny Verden».

Baaden stødte fra, Dampskibet peb, nogle korte, utaalmodige Stød, et Bud om Travlheden og Hastværket i det ny Liv, hvortil denne dyre Last skulde føres; og de lange Aarer skvulpede i den blanke Flade. De, som stod igjen i Fjæren, kjempede for at holde borte den Taage, som kom og vilde skjule det sidste Glimt af dem i Baaden, men det lykkedes bare de kraftigste Mænd; Kvinder og Børn græd. De bortdragende i Baaden løftede paa Huerne. Og saa tog Ellan atterst i Baaden sit kraftigste Ungdomstag i Buen og spillede sine Slaatter, saa det klang højt og klart i Vaarluften — som en Bryllupsstemning lagde det over Fjorden, saaat endog gamle Kapteinen ombord i Dampskibet lod Haanden synke, som han var ifærd med at sende endnu et Paaskyndelsesraab mod Baaden, der gled langsomt ud fra Stranden.

— Det var Vaar. Solen sken saa velsignet paa Solbakken og spillede i de smaa Krusninger paa Vandet, mens Dampbaaden igjen gled ud af den trange Fjord med Emigrantflokken ombord. Endda stod der en Flok igjen i Fjæren, og de hørte, hvorledes Tonen stundom bares mod Land fra Ellans Fele. Han stod længst fremme paa Damp-

skibet — opkløvet paa en Tougrulle, saa sig ikke om, men bare spilled. «Ifjor jætt eg Gjeitaa i jupaste Dalaa» — enkelte Toner af den velkjendte Melodi naadde saavidt iland.

ORDFORKLARING.

Side 4. Maur = Myre.
- 17. Kjæring = Tryglen.
- 18. kvint = spædt.
- 27. Gap = Flab.
- 34. Beitesvidder = Græsgange.
- 34. Ljaa = Le.
- 34. Teig = Jordstykke.
- 42. Kav = uordnet Stræv, Virvar.
- 43. gaa for det = gaa tilgrunde.
- 53. svelte, svalt = sulte.
- 60. maatru bruges i mange Forbindelser, her = skal man vide.
- 60. Slaattekar = Meiekarl.
- 60. trøske = tærske.
- 61. raute = brøle.
- 61. Fjæren = den nederste, af Sjøen beskyllede, Del af Stranden.
- 62. Iling = stærkt Anfald.
- 62. Skaadde = Taage.
- 63. Dragsu = Havets sugende Dragning mod Kysten.
- 65. stær = stiv.

Side 66. ihopes = tilsammen.
- 71. snau = nøgen.
- 82. traakke = træde fast.
- 94. naudfattig = fattig til det yderste.
- 108. trøisamt = morsomt.
- 109. hørt gjetet = hørt tale om.
- 114. Juleskrei = en ubetydeligere Affødning af Asgaardsreien paa sine Steder.
- 159. staake = stræve.
- 175. hvor er den Kroppen fra? er en almindelig Tiltale for: Hvor er den Mand fra?
- 175. inkvat = noget.
- 176. Fut = Foged.
- 177. lel = alligevel.
- 192. sleip = slibrig.
- 198. Vaardise = den eiendommelige Uklarhed i Luften den første Tid af Foraaret.
- 200. herme = abe efter.
- 201. Eflokken = Edderfugleflokken.
- 206. rusle = gaa smaat og ubestemt.
- 215. skiller det dig! = rager det dig!
- 215. Laave = Lade.
- 216. Slaat = Dansemelodi.
- 218. vaagsom = farlig.
- 218. Vaaraannen = Vaarvinnen.